

MANEK

Magazin nezavisne kulture

Broj 4

Jesen 2015.

ISSN 2334-7090

Sadržaj

6	Ko i kako raspolaže javnim prostorom?	13
14	Intervju: Ministarstvo prostora	21
22	Beskućnici srpske kulture	27
28	Magacin - veći model	33
34	Magacin kao „kulturni <i>brownfield</i> ”	37
38	Okupacija bioskopa Zvezda: staze, ratovi, kapije	45
47	Primeri potrage za prostorom	58
59	Alternativne rezidencije	61
62	Modeli privatnih javnih prostora za kulturu i umetnost	71
72	Prostori nezavisne kulture u Hrvatskoj	79
80	Borba za bioskop Ljumbardi u Prizrenu	85
86	Nije sve tako crno - KC PuNKt u Nikšiću	93
94	Zašto civilni sektor u kulturi?	99
100	Zavisna nezavisna kultura	103
104	Dvorište kakvo jeste	109

CIP – Каталогizacija u publikaciji Narodna biblioteka Srbije, Beograd
MANEK : magazin nezavisne kulture. - 2013, br. 1 (jan.) . - Beograd : Asocijacija nezavisna kulturna scena Srbije, 2013- (Beograd : Standard2). - 34 cm
ISSN 2334-7090 = Manek (Beograd) COBISS.SR-ID 196056588

M A N E K

Magazin nezavisne kulture
Broj 4, jesen 2015.

Izdavač:

Asocijacija Nezavisna kulturna scena Srbije (NKSS)
Maršala Birjuzova 7, 11000 Beograd
koordinator@nezavisnakultura.net
www.nezavisnakultura.net

Uredništvo:

Vesna Milosavljević
Vesna Tašić

Dizajn i grafičko oblikovanje:

Mane Radmanović

Koordinacija:

Nataša Vranić

Štampa: Standard2, Beograd

Tiraž: 500

Ovaj broj pomogli su:

Ministarstvo kulture i informisanja Republike Srbije
Fondacija za otvoreno društvo Srbija
Fondacija Hajnrih Bel

Republika Srbija
Ministarstvo kulture i informisanja
BEOGRAD

FONDACIJA ZA OTVORENO DRUŠTVO SRBIJA
...KODU PRILIKOM UVRATANJA ...SRBIJA

HEINRICH BÖLL STIFTUNG
SRBIJA, CRNA GORA, KOSOVO

NEZAVISNA
KULTURNA
SCENA
SRBIJE

Fotografija na naslovnoj strani:

New City, 2013.

Dušica Dražić

www.dusicadrazic.com

PROSTORI (NE)MOGUĆNOSTI

Ko i kako raspolaže javnim prostorom i zašto udruženja građana u kulturi ne bi trebalo da traže rešenje za sopstvene potrebe za prostorom u postojećem pravnom okviru, već da zastupaju njegove izmene, kako Ministarstvo prostora nastoji da napravi nove društvene odnose i ukaže na alternativne načine upravljanja i donošenja odluka, vlasništva i podele rada, ko su beskućnici srpske kulture, zašto je Magacin u Kraljevića Marka u Beogradu već više od osam godina potencijalni model mogućeg modela za alternativni kulturni centar, iako je postao važan i kao okvir za umetnički eksperiment i novo vrednosno-idejno promišljanje o savremenoj kulturnoj produkciji, šta je bilo sa prošlogodišnjom zvezdom kulturne scene u Beogradu posle okupacije, kako se organizacije civilnog društva u kulturi dovijaju za prostore za rad i prezentaciju programa, da li su moguće alternativne rezidencije za umetnike, šta nude privatni prostori za kulturu i umetnost u Srbiji, kakva je situacija u vezi sa prostorima za nezavisnu kulturu u Hrvatskoj, kako izgleda borba za sprečavanje privatizacije i rušenja legendarnog bioskopa u Prizrenu, a kako je i zašto pokrenut kulturni centar u Nikšiću, zašto je potreban uopšte civilni sektor u kulturi i koliko nezavisna kulturna scena, uprkos kritičkom diskursu, zapravo održava sistem koji kritikuje, te kako pomiriti i prevazići pojedinačne pozicije i interese u suočavanju sa svim izazovima i biti spreman na kompromis zarad opšteg dobra i javnog interesa u društvu koje ga zapravo ne prepoznaje – teme su novog broja Maneka.

Tema prostora u fokusu je novog Maneka na kraju godine u kojoj su nastavljeni višedecenijski problemi nezavisne kulture ne samo u vezi sa fizičkim prostorom za delovanje, već i u pogledu njenog mesta u kulturnoj politici, kojoj je jačanje institucija i dalje prioritet nad prioritetima. Ova godina obeležena je i početkom izgradnje megalomanskog projekta „Beograd na vodi”, koji deo javnosti doživljava kao školski primer uzurpacije javnog prostora zarad sticanja privatnog profita. Ovo je i deveta godina u kojoj prostor za savremenu umetnost u Beogradu ostaje bitno sužen zbog novog odlaganja završetka rekonstrukcije Muzeja savremene umetnosti, i u kojoj prvi put nije bilo prostora za Oktobarski salon. Ipak, ovo je i godina u kojoj je, između ostalog, sprečeno zatvaranje Magacina u Kraljevića Marka i započeto njegovo funkcionisanje kao resurs centra nezavisne scene po principu otvorenog kalendara. Iako je novi model Magacina još pod znakom pitanja zbog pravno neregulisanog statusa tog alternativnog prostora za kulturu, njegova odbrana svakako se potvrdila kao efikasan model udruživanja i javnog delovanja nezavisne scene. A nezavisna kulturna scena će se, po svemu sudeći, i u godini koja dolazi suočavati sa mnogim problemima i izazovima na putu osvajanja prostora u kulturi i društvu koji već decenijama zaslužuje.

KO I KAKO RASPOLAŽE JAVNOM SVOJINOM

TEKST

Jelena Pajović Van Reenen
ekspertkinja za razvoj civilnog društva

.....

FOTOGRAFIJE

Korišćena foto arhiva organizacija sa nezavisne scene i Belgrade Raw

Zašto je ovaj broj Maneka posvećen javnim prostorima, zašto je ova tema važna u današnjoj Srbiji? Zašto je važno da znamo ko i kako određuje kome će da dâ na korišćenje ono što je svačije?

Zato što je javni prostor najvidljiviji resurs koje jedna zajednica ima. Na primeru upravljanja prostorom kao javnom svojinom, ogledaju se i pitanja pravičnosti u društvu, demokratičnosti u odlučivanju o različitim alternativama budućnosti zajednice i razumevanje koncepta opšteg dobra.

Kiosci, divlja gradnja, posećeni parkovi, redovi bilbor-da umesto drvoreda, grandiozni tržni centri na ušću reka, zgrade izgrađene od zajedničkih sredstava koje decenijama zvrje napuštene, zatvoreni muzeji, nedostatak prostora za nezavisnu kulturnu scenu... višedecenijski su simptomi bolesti srpskog društva koji sa svakom novom vlašću dobijaju samo nove modalitete i svakodnevno podsećaju na nemoć društva da stane na put onima koji na različite načine uzurpiraju ono što je opšte dobro radi sopstvene koristi. Transparentno, odgovorno i delotvorno upravljanje javnim resursima predstavlja važan pokazatelj demokratičnosti jednog društva i osnovu njegovog pravednog razvoja.

U maju 2015. godine kolektiv Ministarstvo prostora i ja kao autor, objavili smo analizu „Ko i kako raspolaže javnom svojinom”, koja se bavi pravnim okvirom za

raspolaganje javnom svojinom na primeru ustupanja prostora u javnom vlasništvu organizacijama civilnog društva¹.

Ova analiza imala je s početka skromnu ambiciju - da dâ osnovni okvir i preporuke za udruženja građana kako da koristeći postojeći pravni okvir, dođu do neophodnog prostora za obavljanje njihove delatnosti. Naša namera je bila da predstavimo mogućnosti i ograničenja postojećeg pravnog okvira, izdvojimo primere dobre prakse u raspolaganju javnom svojinom, kao i da pružimo smernice za unapređenje postojećih okvira i procedura.

Nakon što smo izvršili analizu pravnog okvira, kao i prakse (utvrđene na osnovu odgovora koje smo dobili od nadležnih organa na upućene zahteve o slobodnom pristupu informacijama), osnovna poruka udruženjima je da fokus njihovih napora ne treba da bude pokušaj da se u postojećem nepovoljnom pravnom okviru traži rešenje za zadovoljenje sopstvenih potreba za prostorom, već da se zajedničkim naporima zastupaju izmene pravnog okvira koji bi omogućile pravično, transparentno i odgovorno upravljanje javnom svojinom.

U Srbiji danas mora biti glasno izrečeno da javna svojina nije privatna svojina nosilaca vlasti, da javni interes ne sme biti izostavljen iz upravljanja javnom svojinom, kao i da nosioci javnog interesa u savremenoj državi nisu samo državni organi, već i udruženi građani koji se bave kulturom, informisanjem, obrazovanjem, naukom, zaštitom životne sredine, programima socijalne zaštite, zdravstvene zaštite, zaštite i promovisanja ljudskih i manjinskih prava, kao i drugim programima od javnog interesa.

Osnovni zaključak naše analize jeste da je neophodno unapređivanje čitavog pravnog okvira kojim se uređuje raspolaganje javnom svojinom, polazeći od osnove – od Zakona o javnoj svojini.

U Srbiji, za početak, ne znamo tačan broj nepokretnosti u javnoj svojini. Četiri godine nakon donošenja Zakona o javnoj svojini koji propisuje obavezu evidentiranja nepokretnosti, evidentiranje još uvek traje. Konstantnim izmenama Uredbe o evidenciji nepokretnosti u javnoj svojini se tik pred rok predviđen Uredbom, produžava rok nosiocima javne svojine da dostave Republičkoj Direkciji za imovinu, evidenciju o nepokretnostima. Zakon o javnoj svojini propisuje dužnost vođenja evidencije o nepokretnosti od strane nosilaca javne vlasti, ali ne i obaveznu dostupnost tog registra javnosti. Bez slobodnog uvida javnosti u raspoloživu imovinu nije moguće ni dobiti pravu sliku o opsegu javne svojine i vršiti nadzor nad načinom na koji se njom raspolaze.

Pravo pitanje u Srbiji, međutim, ne treba da bude sa koliko resursa raspoložemo, već sa koliko pravičnosti i dalekovidosti se postojeći resursi koriste.

Zakonom o javnoj svojini iz 2011. godine komercijalni interes se legitimizuje kao osnovni kojim se treba rukovoditi kada državni aparat raspolaze imovinom koja mu nije neophodna radi obavljanja delatnosti. Sve ono što je u prethodnom dugogodišnjem socijalističkom periodu bila društvena svojina, a u međuvremenu nije privatizovano, niti spada u posebno zaštićene kategorije, postaje „privatna svojina države”. Zakon propisuje da se nepokretnosti u javnoj svojini, koje ne služe neposredno izvršavanju nadležnosti državnih organa i organizacija (tzv. komercijalne nepokretnosti - poslovni

prostor, stanovi, garaže, garažna mesta i dr.), daju na raspolaganje radi sticanja prihoda državnim organima i organizacijama, kao i organima i organizacijama autonomne pokrajine i jedinice lokalne samouprave.

Iako bi upravljanje javnom svojinom moralo imati kao imperativ javni interes građana, javni interes se u postojećem Zakonu ni ne pominje. To možda ne bi bio problem u društvu u kojem postoji jasan konsensus o tome šta je javni interes i ko mogu biti njegovi nosioci. U srpskom društvu to još nije slučaj i na to ukazuju različite formulacije javnog interesa u zakonima koji ga pominju (Zakon o udruženjima, Zakon o javnom informisanju, Zakon o eksproprijaciji i Zakon o javnim preduzećima, na primer).

Kada se radi o nosiocima javnog interesa, osim Zakona o udruženjima, koji eksplicitno prepoznaje udruženja građana kao aktere koji polažu prava na javna sredstva kada sprovode programe od javnog interesa², svi drugi zakoni koji se bave upravljanjem javnim resursima ne prepoznaju ih kao subjekte koji pri ustupanju javnih resursa treba da imaju drugačiji tretman u odnosu na privredne subjekte. Ovo je i koren problema sa kojima se danas susreću organizacije civilnog društva pri korišćenju javnih resursa (bilo kroz učešće na konkursima, tenderima za javne nabavke a konačno i postupcima za dodelu prostora).

Poseban problem koji se tiče finansiranja organizacija predstavlja vrlo restriktivna lista oblasti koje se finansiraju iz lutrijskih sredstava, važnog resursa za finansiranje programa javnog interesa. Zakon o igrama na sreću ne predviđa organizacije koje se bave kulturom, obrazovanjem, zaštitom ljudskim prava, kao i mnogim drugim oblastima - kao one koje treba da se finansiraju lutrijskim sredstvima³.

No, da vratimo fokus na nefinansijsku podršku, davanje nepokretnosti u javnoj svojini na korišćenje organizacijama civilnog društva. Zakon o javnoj svojini predviđa da se stvari u javnoj svojini mogu dati u zakup, polazeći od tržišne visine zakupnine za određenu vrstu stvari, u postupku javnog nadmetanja, odnosno prikupljanjem pismenih ponuda, a samo izuzetno, ako je to u konkretnom slučaju jedino moguće rešenje, neposrednom pogodbom. I upravo neposredna pogodba

predstavlja jedini način na koje organizacije civilnog društva mogu pod povoljnijim uslovima od tržišnih, koristiti prostore u javnoj svojini. Ovaj postupak nije razrađen u samom Zakonu, već je to trebalo biti učinjeno kroz „Uredbu o uslovima pribavljanja i otuđenja nepokretnosti neposrednom pogodbom, davanja u zakup stvari u javnoj svojini i postupcima javnog nadmetanja i prikupljanja pismenih ponuda”. Uredba detaljno obrađuje postupke javnog nadmetanja i prikupljanja pismenih ponuda, ali se samo u jednom svom članu bavi neposrednom pogodbom i to isključivo navodeći primere slučajeva u kojima se javna svojina može na taj način dati u zakup – kada, između ostalih „zakup traže domaće humanitarne organizacije, političke stranke, organizacije i udruženja građana iz oblasti zdravstva, kulture, nauke, prosvete, sporta, socijalne i dečije zaštite, pod uslovom da taj prostor ne koriste za ostvarivanje prihoda”.

Uredba tako ne uzima u obzir programe od javnog interesa predviđene Zakonom o udruženjima, već daje

svoju listu oblasti udruženja kojima je moguće dati prostor u zakup neposrednom pogodbom. Uredba dalje propisuje da je neposredna pogodba moguća sa udruženjima pod uslovom da taj prostor ne koriste za ostvarivanje prihoda, iako je Zakonom o udruženjima predviđeno da udruženje može neposredno da obavlja i privrednu ili drugu delatnost kojom se stiče dobit u skladu sa zakonom⁴. U trenutku u kome veliki deo sveta radi na pospešivanju ambijenta za delovanje i razvoj socijalnog preduzetništva, Uredba bez zakonskog utemeljenja za to onemogućava udruženjima građana, koja ostvaruju neki prihod, da zakupljuju prostor u javnoj svojini u postupku neposredne pogodbe.

I nakon detaljne analize i dalje ne možemo pouzdano da utvrdimo da li organizacije u postupku neposredne pogodbe treba da traže konkretan prostor ili upućuju molbu za bilo kakav prostor, na osnovu kojih kriterijuma se odlučuje između više organizacija koje su zainteresovane za isti prostor, kao i da li je cena predmet pogodbe (što sama reč pogodba implicira) ili

je cena utvrđena odlukama o utvrđivanju cene zakupa koje donose nosioci javne svojine.

Osnovna preporuka nije međutim, dopuna i menjanje nezakonitih odredaba Uredbe, već uvođenje u Zakon o javnoj svojini umesto - nedefinisanog postupka neposredne pogodbe – konkursa za ostvarivanje programa od opšteg interesa za korišćenje prostora u javnom vlasništvu. Time bi se na nedvosmislen način omogućilo da osnovni kriterijum za korišćenje javne svojine ne bude cena, niti mogućnost pogodbe sa predstavnicima vlasti, već kvalitet programa koji se imaju sprovesti u određenom prostoru, broj ljudi koji će biti angažovan na određenom programu, spremnost ulaganja u određeni prostor, dobrobit koji će program doneti zajednici u kojoj se sprovodi, itd.

Prva instanca kojoj se organizacije civilnog društva obraćaju kada imaju potrebu

za prostorom jesu jedinice lokalne samouprave na čijoj teritoriji deluju. Nakon analize prakse ustupanja prostora pokazalo se da je lokalni nivo ne samo prva, već i jedina instanca koja u ovom trenutku u praksi omogućava udruženim građanima da prostore u javnoj svojini koriste pod drugačijim uslovima od komercijalnih subjekata. U analiziranoj praksi postoje primeri jedinica lokalne samouprave koje, imajući u vidu realne potrebe svojih građana i javni interes koje organizacije svojim delovanjem ostvaruju, ustupaju prostore na korišćenje besplatno organizacijama civilnog društva. Bliže određivanje kriterijuma za organizacije koje sprovode programe od opšteg interesa, prilikom dodele prostora, dodatno bi unapredili postojeću praksu.

Republička direkcija za imovinu Republike Srbije koja raspolaže stvarima u svojini

Republike Srbije, nepokretnosti prvenstveno raspoređuje na korišćenje za potrebe obavljanja nadležnosti državnih organa i organizacija Republike Srbije, a preostalim objektima, poslovnim prostorom, lokalima i dr, upravlja se komercijalno, izdavanjem u zakup, po tržišnim uslovima. Ne postoje primeri davanja u zakup nepokretnosti organizacijama civilnog društva, niti su dostupni podaci o broju objekata koji se ne koriste zbog neuspešnih pokušaja da se prostor da u zakup po tržišnim uslovima.

Umesto preporuka za unapređenje rada Republičke direkcije za imovinu, u Analizi smo predstavili pravni okvir u kome od skora deluje slična institucija u Hrvatskoj – Državni ured za imovinu, koji dodeljuje poslovne prostore organizacijama civilnog društva na korišćenje bez naknade, na bazi sprovedenog javnog konkursa.

Javno preduzeće za skloništa izdvojeno je u Analizi – kao jedini primer na

nacionalnom nivou – ustupanja bez nadoknade svojine koje se ne koristi i čije održavanje predstavlja samo trošak za državu, organizacijama koje će je koristiti za programe od opšteg interesa.

Iako je i u analiziranoj praksi Javnog preduzeća za skloništa bilo nedostataka, ovaj primer je istaknut kao primer dobre prakse koji treba slediti i od strane drugih instanci koje raspolažu javnom svojinom. Međutim, samo nekoliko nedelja nakon objavljivanja Analize, do nas su došli i dokazi koji ukazuju da je ova dobra praksa napuštena, te da je Nadzorni odbor Javnog preduzeća za skloništa doneo odluku da uskrati pravo daljeg korišćenja bez nadoknade organizacijama civilnog društva. U obrazloženjima odluka kojima se raskidaju postojeći ugovori sa organizacijama navodi se da je prihod od izdavanja skloništa u zakup trenutno jedini izvor prihoda preduzeća, kao i da je donet novi Pravilnik o načinu korišćenja javnih i blokovskih skloništa u miru, garaža u skloništim i poslovnog prostora, koji je u proceduri davanja saglasnosti od strane osnivača (Vlade Republike Srbije).

Jedan od najvažnijih neiskorišćenih resursa koji se mogu staviti u funkciju ostvarivanja

javnog interesa jesu objekti koji predstavljaju vojnu imovinu. Tema neiskorišćenih, a samim tim i zapuštenih vojnih objekata, je tema koja je već nekoliko godina u središtu interesovanja organizacija civilnog društva. Vlada Republike Srbije je u junu 2006. godine usvojila „Informaciju o nepokretnostima na teritoriji Republike Srbije” koje nisu neophodne za funkcionisanje Vojske, kao i Master plan raspolaganja tim nepokretnostima. Do sada je od 531 objekta prodato tek 71 celokupni kompleks i još šest u delovima, dok je za 72 zaključen ugovor. Ostali deo javne svojine, koje čine infrastrukturno povezani i opremljeni, ali na-

pušteni i samim tim, zapušteni objekti, propada. Približavanjem desetogodišnjice donošenja Master plana treba insistirati na reviziji takvog pristupa raspolaganja vojnom imovinom, koji će uz sagledavanje vrlo ograničenog uspeha pokušaja da se njom raspolaze isključivo kroz prodaju, uzeti u obzir i druge načine raspolaganja javnom svojinom od kojih koristi može da ima i šira zajednica u čijem se okruženju objekti nalaze.

Posebnu važnost za optimalno korišćenje javnih resursa imalo bi uvođenje zakonom predviđene obaveze nosilaca javne svojine da nekretnine u javnoj svojini koje stoje prazne, zbog nemogućnosti da se u ponovljenim postupcima daju u zakup ili prodaju po tržišnoj ceni, daju besplatno ili uz minimalnu naknadu na korišćenje organizacijama civilnog društva koje sprovode programe od javnog interesa. Razvoj i revitalizacija lokalnih zajednica u velikom broju ino-

stranih primera bila je direktno vezana za inovativno korišćenje napuštenih prostora u javnoj svojini.

Iako ograničenog opsega, Analiza kroz primer davanja u zakup nepokretnosti u javnoj svojini udruženjima ukazuje na mnogo šire probleme srpskog društva. S jedne strane, to je izostanak transparentnih, jasnih, odgovornih i pravičnih principa koji bi obavezivao nosioce vlasti pri raspolaganju javnim resursima. Sa druge strane, to je za savremeno društvo, koje se deklarise kao demokratsko i pluralističko, gotovo neverovatno sistemsko ignorisanje potrebe za prostorom društvenih aktera koji nisu predstavnici vlasti ili od njih osnovana preduzeća, a zastupaju javni interes ili sprovode programe od javnog interesa. Usvajanje preporuka ovog rada predstavljalo bi korak ka odgovornijem raspolaganju javnom svojinom i otključalo nekorišćene, a važne resurse za ekonomski i društveni razvoj lokalnih zajednica.

FUSNOTE

- 1 -

Pod organizacijama civilnog društva smatraju se svi formalni i neformalni oblici organizovanja građana koji deluju u javnoj sferi radi ostvarivanja ciljeva od opšteg interesa. Najbrojniji deo organizacija civilnog društva čine udruženja građana te se ovi termini u tekstu javljaju kao sinonimi.

- 2 -

U Zakonu o udruženjima u članu 38. pod programom od javnog interesa naročito se smatraju programi u oblasti: socijalne zaštite, boračko-invalidske zaštite, zaštite lica sa invaliditetom, društvene brige o deci, zaštite interno raseljenih lica sa Kosova i Metohije i izbeglica, podsticanje nataliteta, pomoći starima, zdravstvene zaštite, zaštite i promovisanja ljudskih i manjinskih prava, obrazovanja, nauke, kulture, informisanja, zaštite životne sredine, održivog razvoja, zaštite životinja, zaštite potrošača, borbe protiv korupcije, kao i humanitarni programi kao i drugi programi u kojima udruženje isključivo i neposredno sledi javne potrebe.

- 3 -

Prema Zakonu o igrama na sreću „Deo sredstava koji je prihod budžeta Republike Srbije u iznosu od 40% koristi se za finansiranje Crvenog krsta Srbije, organizacija osoba sa invaliditetom i drugih udruženja čiji je cilj unapređenje socijalno-ekonomskog i društvenog položaja osoba sa invaliditetom i drugih lica u stanju socijalne potrebe, ustanova socijalne zaštite, sporta i omladine, lokalne samouprave i lečenja retkih bolesti.

- 4 -

pod sledećim uslovima:

- 1) da je delatnost u vezi sa njegovim statutarnim ciljevima;
- 2) da je delatnost predviđena statutom;
- 3) da je delatnost manjeg obima, odnosno da se delatnost obavlja u obimu potrebnom za ostvarivanje ciljeva udruženja

Intervju

**MINISTARSTVO
PROSTORA**

—

Dobrica Veselinović i Radomir Lazović

INTERVJU VODIO

Ivan Velisavljević

.....

FOTOGRAFIJE

Andrej Filev

”

Mi svakako vidimo prostor kao bitan činilac okupljanja organizacija, kroz programsko koncipiranje, zajednički rad i njegovo „osvajanje”. Pored toga što prostor predstavlja fizičku manifestaciju vrednosti za koje se zalažemo, rad na njegovom osnivanju svakako utiče na scenu i upućuje nas na sopstvene snage i solidarnost.

”

Bavili ste se odbranom javnih prostora i osvajanjem/ osnivanjem autonomnih prostora za društveno i umetničko delovanje. Ta aktivnost često je povezivana sa političkim idejama Hakima Beja, Dejvida Harvija, tzv. pravom na grad, te celim nizom alternativnih ekonomija, ideologija i praksi koje su se razvijale u okvirima nezavisne/andergraund kulturne scene. Od kojih ste ideja, problema i ciljeva krenuli, i da li su se i kako oni menjali u proteklih pet godina vašeg delovanja?

Dobrica Veselinović Svako od nas je krenuo iz različitih osnova i želja. Što se mene lično tiče, pre Ministarstva prostora radio sam u nekoliko nevladinih organizacija i pokretao projekte i inicijative koje su veoma slične onome čime se sada i bavim, a to jeste, najopštije rečeno, pravo na grad.

Ali ako mi dozvoliš da, ovako, imam naknadnu pamet, rekao bih da smo se od početka postepeno vežbali i organski rasli. Namenski nismo izabrali *bussines as usual* NGO, već smo se igrali sa identitetima, isprobavali različite uloge i pristupe, da bi se sada, posle par godina, slobodno mogu reći, iskristalisali u kolektiv koji je jasno profilisan i vidljiv na sceni. Gde sve to ide je ono što mnogi pitaju. Ima raznoraznih mišljenja i strategija, no bio bih otvoren da se iznenadim.

Radmir Lazović U početku smo se, na tragu prava na grad, uglavnom bavili borbama za neophodan prostor za kulturnu produkciju, pošto nam je taj milje najbliži. Ali od početka nam je bilo jasno da su te borbe neodvojive od onih za pitku vodu, zaustavljanja komercijalizacije i privatizacije javnih prostora, izmene načina na koji se donose urbanistički planovi i, uopšte, odluke koje regulišu naše živote – da je zapravo sve to ista borba.

Inex-film, Magacin i Novi bioskop Zvezda su prostori u Beogradu u kojima ste bili ili ste još uvek, aktivni. Inex je postao prepoznatljiv kao beogradski skvot, šarolik andergraund kulturni centar, koji deluje na principima kolektivnog odlučivanja, dogovorne ekonomije i konsenzusa. Novi bioskop Zvezda, pak, postao je nezavisni bioskop sa, u osnovi, kinotečkim programom, koji teži da postane kino-klub mlađe generacije filmaša. Nijedan od njih nije ubačen u regularne institucionalne okvi-

re, na primer, gradske kulture. Magacin je tome najbliži, ali i za njega se još uvek nije bitka. Kako komentarišete tu situaciju?

RL Ovi prostori, ali i druge inicijative koje možda nisu toliko vidljive, pored očigledne potrebe samih aktera zapravo su i čin otpora sistemu koji nije uspeo da prepozna vrednost savremene umetničke produkcije, nije uspeo da odgovori na potrebe organizacija kulture i nije uspeo da zaštititi interese umetnika, koje uostalom ni ne razume. U sistemu u kome je jedini validan kriterijum tržišni, uključivanje u njega pre će voditi pacifikaciji i topljenju u postojeće obrasce, nego, na primer, promeni državne politike prema kulturi. Barem do trenutka u kome nismo politički subjekt koji ima snage da i iznutra zahteva systemske promene.

U svim ovim prostorima nastojali smo da napravimo nove društvene odnose koji će na svom primeru osporiti postojeći društveni sistem. Želeli smo prostore koji će imati drugačiji način upravljanja i donošenja odluka, vlasništva i podele rada. Mislim da novi bioskop ili koncertna sala, sami po sebi, nisu dovoljni. Potrebna su nam mesta zajedničkog rada, preispitivanja, otvorenosti i solidarnosti. Pitanje je koliko smo u tome uspeli.

DV Mislim da smo daleko od institucionalizacije i prihvatanja ovoga što mi radimo kao teme o kojoj se u "visokim" političkim krugovima ozbiljno razmišlja. Političke elite nemaju interes čak ni da se javnim resursima upravlja transparentno i odgovorno, tako da je pred nama dug put. Ono što je tu važno je da, pre institucionalizacije, mi moramo probati drugačije modele, u ovom slučaju – osvajanja i upravljanja prostorima, jer je to jedini način da se uspostave drugačiji međuljudski odnosi koji su uostalom osnova drugačijih prostora i politika.

Samo na taj način, imaćemo znanje, mehanizme i ideju kako da, kada budemo u takvoj prilici, a mislim da ćemo biti, i to vrlo uskoro, sistem zapravo i izmenimo, a ne reprodukujemo već postojeće obrasce nejednakosti i diskriminacije.

Radmirovo samokritično pitanje „koliko smo u tome uspeli” aktuelno je i zbog toga što je Inex film zatvoren, a ni Novom bioskopu Zvezda ne smeši se svetla budućnost. Kako biste odgovorili kada bi vas neko sad napao da pokrećete uzdaludne pro-

jekte koji traju 3–4 godine i posle toga propadnu, i od njih „nismo ništa dobili“?

DV Čini mi se da sve što se rodi, mora i da umre. No da ne ulazim u filozofske rasprave, ja ne fetišiziram sam fizički prostor, makar ponekad on ima dosta uticaja na ono što se u njemu dešava, te na ljude koji su u njemu. U svakom slučaju, mislim da ono što je nastajalo i još uvek nastaje u tim prostorima predstavlja vrednost po sebi. Usudiću se da ponovo prognoziram, pogledam u budućnost i kažem da ćemo rezultate toga videti tek u narednim godinama.

RL Pitanje je po kojim kriterijumima sada govorimo o budućnosti ovih prostora. Čini mi se da je generacija umetnika koji su prošli kroz Inex film već ostavila veliki trag u umetničkom životu grada, a da će se to tek osetiti. S druge strane, ovo su pionirski poduhvati, koji će, verujem, poslužiti da se iz njihovog iskustva rode novi prostori i novi odnosi.

Medijska vidljivost Ministarstva prostora je sasvim solidna, čak veća od vidljivosti nekih parlamentarnih stranaka. Jednom ste vašu medijsku taktiku opisali kao „taktiku podmetanja“: zanima vas politika privatizacije u kulturi, recimo, ali izaberete nostalgiju za bioskopima kao temu kojom ćete pridobiti medije. Šta se takvom taktikom dobija, a šta gubi?

DV Hm, ne bih rekao da je naša vidljivost solidna, pošto ni konkurencija nije bog zna kakva...

U svakom slučaju, ta tzv. taktika podmetanja je specifična varijanta indukcije politike. Ja snažno verujem da moramo krenuti od manjih stvari i na taj način postupno odmotavati velike teme i time adresirati probleme u našem društvu. Problema ima toliko da se može krenuti od bilo čega, ali isto tako mislim da su ljudi umorni i razočarani od velikih tema koje nisu donele mnogo boljitka, kao što su demokratizacija, lustracija, antikorupcija... S tim u skladu, hajde da krenemo od onoga što je najpojavnije i što može da „zavrti“ ove veće teme. Ako bar njih ne možemo da rešimo, hajde da probamo obrnut pristup i bar krenemo u rešavanje nečega, učimo i rastemo.

Naravno, problemi koji se susreću u takvom pristupu je da postoji definitivni „šum“ u komunikaciji, ne samo

sa javnim mnjenjem, već i sa saradnicima/saveznicima oko motiva, interesa i dugoročnog razvoja celog procesa. No, dobro, to su rizici koje smo spremni da preuzmemo i polako rešavamo... Svakako, tek smo počeli, a tu smo da ostanemo.

RL Dobija se prostor za umetničke radove, urbane intervencije, gerilske akcije, a zatim i prostor za proteste... Otvara se prostor za kritiku drugim sredstvima. Zatekli smo se u trenutku kada nije bilo dovoljno ukazati na skandaloznu privatizaciju, jer mnogi su to već uradili. Na primeru bioskopa mogli smo videti da je dokazana ne samo uloga pojedinca koji je zaradio na privatizaciji, već i uloga države koja mu je to dozvolila, ali opet je sve stajalo. Svojim akcijama pravili smo povod medijima da istražuju dalje, dali smo povod građanima da se zapitaju kako je do svega došlo i da se zapitaju da li im kulturne institucije (u ovom slučaju bioskopi) uopšte trebaju. Možeš reći da je to taktika podmetanja, ali ako institucije kao što su muzeji ili bioskopi ne rade toliko dugo, izgubiće se i potreba za njima, postaće normalno da ne rade. Desilo nam se da je normalno da se institucije zatvaraju, a da je eksces kada se otvaraju ili uspevaju da prežive. Na izložbi „Šta se desilo sa Muzejom savremene umetnosti” 2012. godine u MSU, izložili smo sat koji odbrojava koliko je još vremena preostalo do kraja savremene umetnosti u Beogradu. Kasnije, takav sličan sat završio je i na ovom i na Narodnom muzeju, samo što odbrojava vreme do njihovog otvaranja. Nadam se da će imati ko da otpeva ono „3, 2, 1, nula” jer potrebe i navike ljudi se gaje, čuvaju i razvijaju, a mi smo tu bitku, kao društvo, potpuno izgubili.

Čini se da neki širi front aktivističke scene, levih pokreta i nezavisne kulture, još nije stvorio svoj značajan i uticajan medij. Kakve su, po vama, mogućnosti na tom planu, a šta su ograničenja?

DV Istina. Nažalost mislim da nam i po tom pitanju dug put predstoji. Da li ćemo naći zajednički jezik, ili barem medij, i na taj način stvoriti sinergijski efekat raznih inicijativa koje već postoje, a čiji će rezultat svakako biti zapažen, ostaje da se vidi. To najviše zavisi da li ćemo naći neki najmanji zajednički imenitelj i ujediniti se. Takvo jedno ujedinjenje možda u ovom trenutku deluje utopistički i nemoguće, ali mi-

slim da treba da pokušamo da bar u prvom periodu međusobno razmenjujemo informacije o idejama, planovima i projektima. Kao prvi korak ka tome vidim nešto što se u okviru NKSS-a zove „Sređivanje dvorišta” i služi kao platforma za razgovore unutar scene o samoj sceni.

RL Zvuči kao da imaš predlog? (smeh) Što se medija tiče, umesto da stvaramo nešto novo, ja sam radije za to da se podrži ono što već imamo. Postoji veliki broj internet portala sa zavidnom produkcijom i mislim da je taj pluralizam dobra osnova za razvoj scene. Ono što negde manjka su ozbiljne polemike unutar pobrojanih scena, ali i šire.

Nezavisna kulturna scena Srbije ima i „Manek”, za koji i radimo ovaj intervju. Možda je to zgodan primer?

DV Da, „Manek” je dobar primer koji ima ogroman potencijal, ali iz raznih razloga, budimo iskreni, ne dobacuje dovoljno.

Što se tiče nezavisne kulturne scene, ja bih voleo da u najskorije vreme vidim neku vrstu objedinjene platforme koju čine Supervizuelna, „Manek”, Before after, SEEcult, Izložbe u Beogradu, pa zašto da ne i Mašina. Postoje ljudi koji su zainteresovani i voljni da rade, postoje razrađene platforme, i na kraju, mada podjednako važno: postoje i resursi koji se daju iskoristiti. Samo je potrebno da nešto „klikne”.

RL Snažan medij koji se bavi kulturom, savremenim stvaralaštvom, svakako je nešto što svi priželjkujemo. SEEcult je, na primer, uradio jako puno za vidljivost cele scene, i mislim da je u zajedničkom interesu svih nas da ovaj portal raste i bude što uspešniji. Fascinantna je energija koju ulaže i Aleksandar Nikolić na portalu Izložbe u Beogradu. Mislim da „Manek” ima potencijal da raste i oformi stalnu redakciju. Da li je neko ujedinjenje koje pominje Dobrica realno ili potrebno, ne znam, možda pre saradnja, ali ovo je sigurno jako bitno pitanje za celu scenu.

Za neki ozbiljno organizovan i učinkovit zajednički nastup svakako je potreban i neki početni zajednički interes, početni minimum ciljeva. Koji su to interesi i ciljevi na kojima je moguće šire povezivanje?

DV Da odmah budemo jasni, nije nezavisna kulturna scena jedan monolitni sektor. Tu postoji mnoštvo organizacija, grupa i pojedinaca sa vrlo raznolikim i ponekad dijametralno suprotnim ideološkim i svakim drugim stavovima. Ali isto tako postoji i veliki prostor za povezivanje i artikulaciju zajedničkog minimuma.

E, sad, tu dolazimo do mogućih tačaka odmotavanja većih tema i pronalaženja zajedničkog delovanja i nastupa. Razgovarajući ovih par godina sa članicama i „pridruženim” elementima NKSS-a, te tačke su: prostor, budžet i nezavisni mediji. To su teme kojima su se izolovano bavile organizacije, ali i koje je Asocijacija delimično zagrebala, plus novi korpus tema koje možemo da nazovemo borba protiv ukidanja socijalnih prava. Kroz ova četiri stuba ja vidim mogućnost za dalji rast i razvoj ne samo NKSS-a već, zašto ne reći, i nekog novog levo orijentisanog fronta.

RL Mi svakako vidimo prostor kao bitan činilac okupljanja organizacija, kroz programsko koncipiranje, zajednički rad i njegovo „osvajanje”. Pored toga što prostor predstavlja fizičku manifestaciju vrednosti za koje se zalažemo, rad na njegovom osnivanju svakako utiče na scenu i upućuje nas na sopstvene snage i solidarnost. Ovde ne mislim samo na jedan prostor, već mislim da različite inicijative treba da budu u prilici da stvore svoje mesto. Trenutno se bavimo Magacinom u Kraljevića Marka koji ima potencijal da okupi aktere nezavisne scene. Pored toga, monitoring trošenja javnih sredstava u kulturi, razvoj publike i otpor prema sve jasnijim nastojanjima države da kulturu prikaže kao trošak, da joj nametne imperativ zarade i na taj način je praktično svede na zabavu. Nije svaki program koji donosi novac samo zabava, ali nije ni onaj koji ne zarađuje za ukidanje.

Borba za socijalna prava, međutim, nikako nije problem aktera kulturne scene. Tu je, kako izgleda, logično da se povežu kako aktivisti civilnog sektora, tako i pripadnici levih pokreta i inicijativa. Ipak, postoji izvesno nepoverenje između te tri grupacije. Jeste li skeptici ili optimisti po tom pitanju? Kakve su trenutne pozicije i šta vam se čini kao smislen sledeći korak ka eventualnom formiranju neke veće zajedničke platforme?

DV Uh, teško i zapravo većito pitanje. Iako to povezivanje aktera izgleda kao nešto najprirodnije do toga ne dolazi. Moguće da nije došlo do velike krize koja bi nas ujedinila, a moguće je i da se radi o očuvanju malih i partikularnih pozicija, koje ipak postoje.

Trenutne pozicije su dosta učvršćene, pa ne bih bio preveliki optimista, kratkoročno gledajući.

No, srednjeročno gledajući, već vidim da će neki od entiteta i koalicija porasti i politički se profilisati na sceni na način koji će pozivati i ostale da priključe. Svakako treba ostaviti lične animozitete po strani, i pristupiti ovom pitanju strateški i hladne glave, jer je na kraju dana u pitanju posao koji se mora napraviti. „Tamna strana” je već toliko jaka da će nas sve zajedno usisati.

RL Ne znam zašto do te saradnje ne dolazi, ali akteri nezavisne scene i te kako osećaju nedostatak socijalnih prava na svojoj koži. Uostalom, jednako kao i radnici u drugim sektorima. Specifičnosti radnika u kulturi sigurno nisu prepreka za ovu saradnju, pre su potencijal.

BESKUĆNICI SRPSKE KULTURE

TEKST

Vesna Milosavljević

.....

FOTOGRAFIJE

Korišćena foto arhiva organizacija sa nezavisne scene i Belgrade Raw

08-30-2000

POT
RAD

YIFUXB

Nezavisne kulturne organizacije i umetnici prinudeni su da pribegavaju različitim načinima obezbeđivanja prostora za rad i programe – od zauzimanja nekorišćenih i zapuštenih javnih zgrada, preko zakupa prostora u javnom ili privatnom vlasništvu, korišćenja privatnog-porodičnog poseda, selidbe od mesta do mesta...

Jedan od fenomena po mnogo čemu šizofrene situacije u sektoru kulture u Srbiji jeste nezavisna scena, čiji su pojedini akteri proslavili već i po 30 godina delovanja u gotovo nemogućim uslovima, pa i bez krova nad glavom. Po principu „što te ne ubi, to te ojača“, nezavisna scena uspeva da se održi uprkos svemu, pa i da se podmlađuje novim organizacijama, neformalnim grupama i inicijativama koje se bave savremenom kulturom, umetnošću i aktivizmom u javnom interesu. To ujedno povlači i potrebu za novim prostorima i kulturnim centrima za pripremu i prezentaciju njihovih neprofitnih programa. Sluha onih koji upravljaju neiskorišćenim javnim resursima, međutim, nema. Ima zato direktnih nasrtaja na ono malo alternativnih prostora koji su (polu)osvojeni, što pokazuje slučaj pokušaja zatvaranja Magacina u Kraljevića Marka, ili posrednih – nepreduzimanjem bilo kakvih aktivnosti za rešavanje komplikovane pravne situacije okupiranog bioskopa Zvezda.

Za razliku od institucionalnog sektora, koji od osnivača – različitih nivoa vlasti, ima obezbeđen prostor, sredstva za infrastrukturne troškove, plate i program,

nezavisni sektor u potpunosti zavisi od projektnog finansiranja, entuzijazma i spremnosti na prekarni rad. Sponzorstva u kulturi su na nivou incidenta, između ostalog i zbog neodgovarajuće poreske politike, mecenata nema, a tržišna održivost je praktično isključena zbog neprofitnog karaktera programa nezavisne scene. Nema ni razvijene saradnje institucionalnog i civilnog sektora u kulturi, niti mera kulturne politike koje bi je pospešile. Uprkos proklamovanom jačanju institucija kulture i unapređenju dostupnosti kulturnih sadržaja, kulturna politika ne prepoznaje značaj ustupanja prostora nezavisnoj sceni za pripremu i realizaciju programa koji inače manjkaju ustanovama kulture, posebno poslednjih godina zbog sve tanjih budžeta. Pravilima konkursa Ministarstva kulture za savremeno stvaralaštvo u poslednje dve godine čak nije ni bilo moguće ni aplicirati za sredstva za komunalije ili komunikacione troškove, što dodatno otežava problem funkcionisanja nezavisnih organizacija i malobrojnih alternativnih kulturnih centara, koji su zaslužni pritom za ogroman deo ukupne kulturne ponude i kontinuirano daju ključni doprinos razvoju regionalne i međunarodne saradnje. Budući da se

prevashodno finansiraju projektno, akteri nezavisne scene prinuđeni su da na taj način pribavljaju i sredstva za sve neophodne i nužne troškove koji prate produkciju programa, što znači i za prostornu infrastrukturu, održavanje, komunalije, knjigovodstvo... Da bi to postigli, prinuđeni su da umanjem drugih troškova nadoknade taj deo koji je neophodan za održavanje osnovnih uslova za rad. Marginalizovana vaninstitucionalna scena mora se stoga tek izboriti za svoj prostor, i to ne samo u fizičkom smislu, nego i u kulturnoj politici, kao i u najširoj javnosti.

Pokušaji rešavanja problema prostora traju već više decenija, posebno u Beogradu i Novom Sadu, a poslednjih godina aktivirale su se i organizacije u pojedinim drugim gradovima. Neke od tih novih inicijativa urodile su plodom, kao u slučaju Kulturnog centra Grad ili Centra za kulturnu dekontaminaciju u Beogradu, ili nedavnog oživljavanja dela prostora ugašenog bioskopa Svetlost u Smederevu. U Beogradu je dijalog organizacija okupljenih oko platforme Druga scena sa gradskim vlastima doprineo otvaranju Magacina u Kraljevića Marka 2007. godine, ali taj kulturni centar, koji je trebalo da posluži kao model za otvaranje sličnih i u prestonici, i u drugim gradovima, i dalje funkcioniše u pravno neregulisanim uslovima. I u Novom Sadu je bilo više pokušaja dijaloga sa lokalnim vlastima u vezi sa prostorom za umetničku produkciju (Dizalica, 2004; Inicijativa za kulturne politike, 2008), ali praktično nije bilo druge pregovaračke strane, jer su nadležni hronično nezainteresovani za tu problematiku i ne shvataju suštinu rada nezavisnog sektora u kulturi i umetnosti¹. To je bio i jedan od motiva za specifičan postupak pokretanja Omladinskog centra CK13, a kasnije i za Inicijativu za Društveni centar (DC) i pokretanje pitanja demilitarizacije godina napuštenih vojnih objekata, konkretno kasarne „Arčibald Rajs“.

Nezavisne kulturne organizacije i umetnici prinuđeni su stoga da pribegavaju različitim načinima obezbeđivanja prostora za rad i programe – od zauzimanja nekorišćenih i zapuštenih javnih zgrada, preko zakupa prostora u javnom ili privatnom vlasništvu, korišćenja privatnog-porodičnog poseda, selidbe od mesta do mesta... Raznolike poduhvate osnivanja alternativnih centara kulture objedinjuje problem održivosti, koji

organizacije sa nezavisne scene pokušavaju da reše na različite, manje-više uspešne načine. Podjednako važno pitanje modela upravljanja jednim kulturnim/društvenim centrom, koji po pravilu okuplja mnoštvo različitih organizacija, tek treba da dođe u pravom smislu na dnevni red.

Pritisnuti nagomilanim problemima, izuzetno raznoliki akteri civilnog sektora u kulturi počeli su poslednjih godina da se ozbiljnije udružuju radi rešavanja egzistencijalnih pitanja, pre svega u okviru Asocijacije Nezavisna kulturna scena Srbije. Tako je početkom ove godine sprečen pokušaj zatvaranja Magacina u Kraljevića Marka, koji NKSS od tada i vodi prema novom modelu koji je prošao javnu raspravu i predmet je dijaloga sa gradskim vlastima i Domom omladine Beograda kao formalno-pravnim „vlasnikom“. Pružena je pomoć Šok zadruzi (ex Art klinika) u Novom Sadu da prevaziđe problem sa lokalnim vlastima i izađe iz birokratskog ćorsokaka koji je pretio gašenju tog prostora, a u Smederevu je pomognuta inicijativa pozorišta PATOS da, u saradnji sa lokalnim vlastima, otvori Omladinski kulturni centar „Svetlost“. U međuvremenu, beogradska kulturna mapa ostala je bez svojevremeno skvotiranog Inex filma, prestao je da radi i Zemunski mali umetnički centar u Zemunu, mada nastavlja realizovanje projekata i programa u drugim prostorima, sudbina Dah teatra u Osnovnoj školi „Kralj Petar II Karađorđević“ na Vračaru i dalje je neizvesna...

Pravno-proceduralne poteškoće pri pronalaženju, dobijanju, održavanju i osvajanju prostora, programske aktivnosti, ekonomski modeli održivosti i načini upravljanja, bile su i teme konferencije "Modeli borbe – prostori (ne)mogućnosti" koju su Asocijacija Nezavisna kulturna scena Srbije (NKSS) i kolektiv Ministarstvo prostora organizovali u maju u Magacinu u Kraljevića Marka, okupivši predstavnike alternativnih kulturnih centara iz Srbije koji su izneli niz primera pokušaja dobijanja neiskorišćenog prostora u javnom vlasništvu. Ta nastojanja, međutim, retko se završavaju uspešno, a jedan od ključnih razloga je nepovoljan zakonodavni okvir. I međunarodna konferencija „Novi prostori – nove mogućnosti“², koju je NKSS organizovala početkom oktobra u Magacinu u saradnji sa Transeuropa festivalom, pokazala je da slični problemi more i aktere nezavisnih kulturnih scena u re-

gionu, ali i da jača svest o potrebi radikalnih promena celokupnog sistema koji omogućava da javne institucije tavore pod partijskim obručima, trošeći najveći deo inače sve manjih budžeta koji se odvajaju za kulturu od novca svih poreskih obveznika. Iskustva borbe za autonomne kulturne centre u Sloveniji, Hrvatskoj, Srbiji i Makedoniji, ukazuju i na različit stepen svesti lokalnih vlasti o važnosti postojanja takvih prostora ne samo za razvoj savremene kulture, već i svih drugih društvenih oblasti sa kojima je povezana, uključujući i turistički potencijal gradova.

U Srbiji je ta svest, čini se, na najnižem nivou, za razliku od Slovenije, gde još postoje i skvotovi, ali i prostori dati nevladinim organizacijama na višegodišnje upravljanje, te Hrvatske u kojoj uspešno funkcioniše hibridni model civilno-javnog partnerstva (Pogon Jedinstvo u Zagrebu). Zagrebački Pogon poslužio je kao inspiracija i skopskoj nezavisnoj sceni da započne dijalog sa gradskim vlastima o otvaranju nezavisnog centra prema tom modelu, prilagođenog specifičnim potrebama lokalne sredine.

Jedna od retkih beogradskih opština koja je svojevremeno pokazala svest o potrebi postojanja nezavisnih kulturnih centara je Savski venac, pa je tako po principu neposredne pogodbe 2009. godine udruženju Kulturni front na neograničeno vreme ustupljen bivši magacin u Braće Krsmanovića u Savamali. Takav dogovor je danas praktično nezamisliv u savamalskom kvartu, s obzirom da je reč o epicentru megalomanskog gradskog i nacionalnog projekta „Beograd na vodi”. Nastao na inicijativu Kulturnog fronta i Feliks Meritis fondacije iz Amsterdama, KC Grad je specifičan i po tome što je, zahvaljujući podršci Ministarstva inostranih poslova Holandije kroz program MATRA, obezbedio sredstva za prve tri godine funkcionisanja – i pre nego što je znao ishod pregovora sa opštinskim vlastima. Nakon potpisivanja ugovora, usledilo je još nekoliko meseci renoviranja zgrade starog magacina iz 1884. godine, prvog objekta industrijskog nasleđa u Beogradu koji je postao multifunkcionalni prostor za organizovanje izložbi, koncerata, debata, predstava, konferencija, radionica, filmskih projekcija i drugih programa.

Obližnji Magacin u Kraljevića Marka trebalo je još 2007. godine da posluži kao model na osnovu kojeg bi lokalne vlasti ustupale nevladinom sektoru u kulturi prostor koji nije u upotrebi, i to bez naknade, uz obezbeđene režijske troškove i slobodu programskog i upravljačkog delovanja. S obzirom na burnu istoriju Magacina, koja se faktički svodi već godinama na status quo, tom nezavisnom kulturnom centru posvećen je poseban temat u Maneku, kao i bioskopu Zvezda čija je okupacija u novembru 2014. brzopotezno proglašena za „kulturni događaj godine”, a onda gotovo istom takvom brzinom i zaboravljena.

Među retkim pozitivnim primerima korišćenja javnog prostora za potrebe savremene umetnosti u Beogradu je Ulična galerija u napuštenom i ruiniranom prolazu u samom centru grada, kod pasaža Bezistan na Terazijama. Nakon gotovo dvogodišnjih pregovora i procedura, Opština Stari grad ustupila je prolaz između Trga Nikole Pašića i Nušićeve ulice (Čavketov pasaž) udruženju Mikro Art na tri godine, uz mogućnost produženja ugovora. Opština se obavezala i da će pre-

thodno izvršiti rekonstrukciju tog prostora prema arhitektonskom projektu arhiteke Ive Čukić. Udruženje Mikro Art bilo je i među inicijatorima Ekspedicije Inex film, koja je rezultirala prvim beogradskim skvotom za kulturu - preuzimanjem napuštene zgrade nekada velike firme koja se i sama bavila kulturnom produkcijom, a godinama je rapidno propadala. S obzirom da privatni vlasnik ima nove planove, Inex Film je početkom oktobra nakon tri godine otišao u legendu.

Kao ilustracija vratolomne i neizvesne borbe za prostor za rad civilnog sektora u kulturi, u ovom broju Maneka poslužiće istorijat i nov model Magacina u Kraljevića Marka, kao i izbor uspešnih i neuspešnih inicijativa iz istorije i današnjice nezavisne scene. U nedostaku sistemskog rešenja problema, nije ni čudno što je među tim pokušajima bilo i snalaženja po principu „pronađi rupu u zakonu”, kupovine čitave kuće za rad kulturnog centra, pa i rešavanja problema bespravne gradnje opštinskog prostora kako bi bio ustupljen nezavisnoj sceni. Moguće je očekivati nove tragikomične peripetije.

FUSNOTE

- 1 -

„Moramo da se jednom odlučimo da je nešto od interesa za grad ili nije. Za kulturu izdvajamo više od 900 miliona dinara i smatramo da Egzit spram rezultata koje postiže zaslužuje dobar deo tog novca. Masa poslovnog prostora se izdaje bez nadoknade za razna udruženja i razne „Art klinike”, a pitanje je rezultata i šta grad ima od toga,” izjavio je u julu 2009. godine tadašnji gradonačelnik Novog Sada Igor Pavličić.

- 2 -

Kako do prostora za kulturu? <http://www.seecult.org/vest/kako-do-prostora-za-kulturu>

MAGACIN U KRALJEVIĆA MARKA

Beograd

TEKST

Vesna Milosavljević

.....
FOTOGRAFIJE

Korišćena foto arhiva organizacija sa nezavisne scene

Osnovna funkcija Magacina je da obezbedi podršku organizacijama i pojedincima za programe kulture i mladih i realizaciju događaja iz svih disciplina savremene kulture i umetnosti (izložbe, pozorišne i plesne predstave, predstave novog cirkusa, koncerti, predavanja, javne tribine i drugo).

VEĆITI MODEL

Ambiciozno najavljen i toplo pozdravljen u javnosti početkom 2007. godine kao prvi alternativni kulturni centar čije će programske aktivnosti osmišljavati organizacije nezavisne kulture, Magacin u Kraljevića Marka deluje već više od osam godina u neregulisanom pravnom statusu. Prvobitni plan nije realizovan pre svega zbog odusustva iskrene spremnosti nadležnih da Magacin zaista postane nov model kulturnog delovanja i primer za slične centre ne samo u Beogradu, već i u Srbiji, zasnovan na inovaciji u proceduri koja organizacionu odgovornost za delovanje u potpunosti prebacuje na autonomne umetničke grupe. Gradske vlasti obećale su bile da će obezbediti prostor i pokrivati troškove održavanja infrastrukture. Obećanja nisu ispunjena, a Magacinu je krajem 2014. godine pretilo i zatvaranje i moguća sudbina jednog u nizu savamalskih objekata uklopljenih u duh megalomanskog gradskog i nacionalnog projekta „Beograd na vodi”. Zatvaranje Magacina sprečila je Asocijacija Nezavisna kulturna scena Srbije (NKSS) koja je, na poziv organizacija koje su svojevremeno odabrane na konkursu za korišćenje tog prostora, definisala novi model za njegovo funkcionisanje. Magacin već godinu dana deluje na osnovu tog modela koji je prošao i javnu raspravu i tema je pregovora sa gradskim vlastima i Domom omladine Beograda, koji je pravni titular nekadašnjeg skladišta propale izdavačke kuće Nolit. Iako je još otvoreno pitanje da li će Magacin i formalno-pravno zaista postati pozitivan primer partnerske saradnje javnog i civilnog sektora u kulturi, novi model funkcionisanja uspešno je potvrđen u praksi, a poslužio je i kao inspiracija za pregovore smederevske nezavisne scene sa lokalnim vlastima.

NI NA NEBU, NI NA ZEMLJI

Gradske vlasti i Dom omladine predstavili su početkom 2007. godine projekat „Magacin u Kraljevića Marka”, zasnovan na ideji da Beograd dobije prvi alternativni kulturni centar koji bi bio u potpunosti programski nezavisan i ustupljen na korišćenje civilnom sektoru u kulturi.¹ Projekat je trebalo da doprinese decentralizaciji kulturne produkcije i, kako je tada istaknuto, ohrabri sve one koji govore sa autentične

kulturne pozicije da sami kreiraju i održavaju delatnost u najpovoljnijim uslovima koje grad može da im pruži. Nolitovo skladište u Kraljevića Marka, kao jedan od mnogih zapuštenih prostora u gradu, nije bio korišćen već tri godine. Njegova transformacija u kulturni centar usledila je posle dugogodišnjeg neformalnog dijaloga predstavnika nezavisne kulture, pre svega platforme Druga scena, sa gradskim vlastima o mogućnostima ustupanja nekorišćenih prostora za produkciju i prezentaciju programa. Gradske vlasti najavile su bile investiranje u adaptiranje bivšeg magacinskog prostora u Kraljevića Marka, navodeći da će to biti dokaz da se „sa malo para može mnogo postići”. Da bi ta ideja bila pravno moguća, rešenjem gradonačelnika Beograda Nenada Bogdanovića iz juna 2006. godine poslovni prostor u Kraljevića Marka 4 (ukupne površine oko 1.400 kvadratnih metara, uključujući kancelarijski na III spratu površine 274 kvadrata), dat je na korišćenje bez naknade, na neodređeno vreme, gradskom Sekretarijatu za kulturu radi realizacije programa u oblasti kulture. Budući da se Sekretarijat naknadno dosetio da u njegovoj nadležnosti nije da obavlja delatnost radi koje mu je prostor u Kraljevića Marka dat, predložio je da se ustupi Domu omladine Beograda „radi priprema i realizacije programa u oblasti kulture, odnosno obavljanja drugih delatnosti iz svog delokurga”. Prethodno rešenje gradonačelnika je stoga poništeno i u novembru 2006. doneto je novo prema kojem je Dom omladine pravo na korišćenje Magacina na neodređeno vreme bez naknade. U julu 2007. godine Dom omladine dobio je pod istim uslovima i pravo na korišćenje poslovnog prostora u Kraljevića Marka 8 (površine 128 metara kvadratnih).

Ideja je bila da Dom omladine bude samo administrator tog prostora, namenjenog organizacijama nezavisne scene koje bi bile odabrane na osnovu javnog konkursa.

Dom omladine je početkom 2007. godine raspisao konkurs, na kojem je učestvovalo 28 udruženja u oblasti kulture. Konkursna komisija odabrala je u aprilu 2007. godine šest organizacija koje bi u dvogodišnjem periodu radile u Magacinu. Poziv je bio upućen umetničkim asocijacijama i organizacijama u oblasti kulture, a do sada nisu imale priliku da na

odgovarajući način predstave svoje programe. Među uslovima je bilo i to da su otvorene za saradnju unutar Magacina, kao i sa pojedincima i organizacijama van Magacina sa kojima mogu da realizuju zajedničke projekte, da svojim projektima promovišu toleranciju i razumevanje, kao i demokratske vrednosti u odnosima različitih grupacija i zajednica, te da će razvijati i jačati partnersku saradnju sa sličnim nezavisnim kulturnim centrima na međunarodnom nivou.

DOB je, shodno odluci Komisije,² predložio Sekretarijatu za kulturu grada Beograda da odobri zaključivanje ugovora sa sledećim organizacijama: Stanica – servis za savremeni ples, nKA - nezavisna kulturna asocijacija, TKH - Centar za teoriju i praksu izvođačkih umetnosti, Galerija 12 + Pro Art Org, SEEcult.org i Rende.

Iako je Konkursom bilo predviđeno potpisivanje pojedinačnih ugovora za korišćenje kancelarijskog prostora na III spratu Magacina, kao i zajedničkog za programske aktivnosti, to se nije desilo, jer se ispostavilo da je neophodno dodatno ulaganje u adaptiranje Magacina. Uprkos tome, uz obećanja gradskih vlasti da će ubrzo biti osposobljen i kancelarijski prostor na spratu, Magacin je zvanično otvoren 1. juna 2007. godine³ velikom žurkom i prezentacijom organizacija koje su odabrane na osnovu konkursa. Renoviranje MKM-a prvobitno je najavljeno do 1. maja 2007. godine, ali do danas nije obavljeno, uključujući i podrumske prostorije i kancelarijski prostor u potkrovlju zgrade. Organizacije su, umesto prostora za kancelarije na III spratu, dobile tri prostorije u prizemlju MKM-a, koje su, prema prvobitnom planu, bile predviđene za programske aktivnosti (medijateka i sl.). Uspostavljen je neformalni programski kolegijum, koji se redovno sastajao da bi koordinisao međusobne aktivnosti i omogućio učešće drugih organizacija sa nezavisne scene u programu Magacina. Ideja o autonomnom centru nezavisne kulture ubrzo je, međutim, izneverena i u pogledu organizaciono-programskih aktivnosti. Predstavnicima Doma omladine burno su reagovali kada su organizacije u Magacinu raspisale konkurs – javni poziv za predlaganje programa drugih organizacija i inicijativa sa nezavisne scene. Konkurs je praktično poništen i uspostavljena je praksa da organizacije u Magacinu mogu da budu „domaćini” drugim akterima nezavisne scene, preuzimajući odgovornost za real-

izaciju njihovih programa prema ranije utvrđenom rasporedu. Takođe, Dom omladine nije želeo da se odredne mogućnosti da i sam učestvuje u programskim aktivnostima Magacina, koji su nekad imali i prioritet u odnosu na programe samih organizacija. Budući da su i same organizacije bile raznorodne, te da se program Doma omladine manje-više sa njima poklapao, uređivačka politika Magacina praktično nije ni uspostavljena, a vremenom se odustalo i od sastanaka programskog kolegijuma.

Magacin je prve godine postojanja povremeno dolazio u centar pažnje javnosti, ali je praktično zaboravljen posle lokalnih izbora 2008. godine. Upostavljena je nova koalicija na gradskom nivou, u kojoj više nije bilo ljudi koji su i sami zagovarali ideju o projektu nezavisnog kulturnog centra.

Nivo nerazumevanja nezavisne scene i celokupne problematike ilustruje anegdota iz predizbornog perioda 2008, kada je jedan od kandidata za gradonačelnika doveo medije da bi se pohvalio „novim” kulturnim centrom koji je ustupljen nezavisnom sektoru i „mladim, neafirmisanim umetnicima”. Snimljen je pritom na izložbi renomiranog grafičkog dizajnera Mirka Ilića, koju je organizovao DOB, predstavljajući omote ploča rok bendova iz bivše Jugoslavije 70-ih i 80-ih.

U pokušaju da pokrenu pitanje sudbine Magacina sa mrtve tačke, organizacije koje deluju u njemu organizovale su u junu 2008. regionalnu dvodnevnu konferenciju (Samit nesvrstanih CK)⁴ posvećenu nezavisnim centrima za kulturu u regionu, u okviru koje je održan i okrugli sto s predstavnicima gradskih vlasti i DOB-a o budućnosti Magacina i perspektivi drugih nezavisnih kulturnih centara u Beogradu. Gradski zvaničnici ponovili su obećanja i najavili otvaranje novih prostora za nezavisnu kulturnu scenu, ali su bez odgovora ostala pitanja o načinu na koji je moguće obezbediti njihov potpuni autonomni rad, kao i kada i kako će se regulisati „slučaj Magacin”.

Od 2008. godine nije bilo pomaka u slučaju Magacina.

Krajem 2014. godine organizacijama koje koriste Magacin naloženo je da se hitno isele zbog navodne nebezbednosti prostora, odnosno neadekvatne protivpožarne

zaštite. Na njihov poziv, Asocijacija Nezavisna kulturna scena Srbije uključila se u dijalog sa Domom omladine Beograda i gradskim vlastima, ponudivši novi model za korišćenje tog prostora. Vodeći se prvobitnim idejama formiranja Magacina, kao što su otvorenost i dostupnost velikom broju kulturnih radnika, zajednički rad, deljenje prostora i stvaranje podsticajnog okruženja za kulturnu produkciju, NKSS je pokrenula javnu raspravu o novom modelu i pozvala nadležne da partnerski pristupe rešavanju tog problema.

Predlog modela za korišćenje prostora Magacina zasnovan je na principu otvorene platforme za izvođenje programa organizacija nezavisne kulture, a objavljen je na blogu magacin2015.wordpress.com i tokom javne rasprave bio je dostupan za komentare zainteresovanih, čime je obezbeđeno da proces zagovaranja bude javan i transparentan. Održana je i prezentacija sa javnom diskusijom u Magacinu, uz učešće gradskog sekretara za kulturu Vladana Vukosavljevića i tadašnjeg v.d. direktora Doma omladine Marka Stojanovića.

U nastavku dijaloga sa novim v.d. direktorom Doma omladine Nenadom Dragovićem načelno je dogovoreno raspisivanje konkursa za ustupanje prostora Magacina na oročeno vreme, ali konkretnih pomaka u tom pravcu još nema.

NOVI MODEL ZA MAGACIN

Novi model za korišćenje prostora Magacina u Kraljevića Marka, koji je definisala Asocijacija NKSS nakon javne rasprave, podrazumeva partnerski odnos sa Domom omladine Beograda radi rešavanja problema nedostatka multifunkcionalnog prostora koji odgovara programskim potrebama nezavisnih aktera u polju savremene kulture i umetnosti.

Osnovna funkcija Magacina je da obezbedi podršku organizacijama i pojedincima za programe kulture i mladih i realizaciju događaja iz svih disciplina savremene kulture i umetnosti (izložbe, pozorišne i plesne predstave, predstave novog cirkusa, koncerti, predavanja, javne tribine i drugo). Prostor bi služio i za produkciju, probe, umetničke rezidencije, radionice, seminare, obuke, sastanke... Resursi bi se koris-

tili po principu otvorenog kalendara i javnog konkursa, na osnovu unapred predviđenih uslova korišćenja. Dom omladine Beograda trebalo bi da obezbedi osnovnu prostornu infrastrukturu, sredstva za osnovno održavanje prostora i eventualna infrastrukturna ulaganja, dok Asocijacije NKSS preuzima obavezu da obezbedi dostupnost prostora Magacina svim organizacijama i pojedincima koje deluju na području savremene umetnosti i kulture, u skladu sa uslovima korišćenja, da se stara o prostoru, administrira njegovo korišćenje i redovno izveštava Dom omladine o aktivnostima realizovanim u okviru prostora Magacin.

Takav model saradnje omogućio bi dugotrajnu održivost koja je rezultat uravnoteženog odnosa između obezbeđivanja prostornih resursa i nadzora s jedne strane i nezavisnog programiranja i participativnog donošenja odluka s druge.

Ključna uloga Doma omladine je da osigura podsticajno okruženje za stvaralašto vaninstitucionalnih aktera kulture i da kroz podršku u obezbeđivanju prostora i osnovnih sredstva (infrastrukturno i osnovno održavanje) obezbedi stabilno funkcionisanje Magacina i odvijanje programa. Dom omladine ima i ulogu javnog nadzora korišćenja gradske imovine, te nadgledanja rada Magacina kao dela javne ustanove. Takođe, stara se o osnovnim potrebama održavanja prostornih resursa, nadgleda korišćenje i sprovođenje programa u prostoru Magacin.

Asocijacija NKSS, s druge strane, administrira i stara se o funkcionisanju prostora obezbeđujući njegovu dostupnost širokom broju organizacija kroz otvoreni kalendar i druge mehanizme. Asocijacija NKSS je zadužena i za koordinaciju programa sa organizacijama korisnicima, koje finansiraju produkciju programa iz svojih ili drugih sredstava. Na taj se način osigurava i dodatno programsko finansiranje iz različitih domaćih i stranih izvora celokupnog programa.

Programi koji se predlažu, moraju pripadati savremenoj umetnosti i kulturi, a mogu biti i obrazovni i informacioni programi važni za unapređenje kvaliteta života mladih i rad sa mladima, kao i obrazovni programi namenjeni razvoju kapaciteta organizacija civilnog društva u sektoru kulture i mladih.

Članstvo u Asocijaciji NKSS nije uslov za korišćenje resursa Magacina, a principi korišćenja prostora su: poštovanje ljudskih prava i građanskih sloboda, dostupnost, participacija i transparentnost, partnerstvo, profesionalnost i odgovornost. Isključeni su programi koji šire mržnju ili netrpeljivost na rasnoj, religioznoj, nacionalnoj, seksualnoj, rodnoj ili nekoj drugoj osnovi.

Resursi Magacina ne mogu se koristiti za religijske programe i skupove, a ne mogu ih koristiti ni političke stranke i bilo koje druge organizacije koje promovišu određenu političku opciju ili stranku.

Resursi Magacina mogu se koristiti za izvođenje, izlaganje i prezentacije, kao i za edukaciju, pripremu, produkciju i stvaralaštvo, te za administrativno kancelarijski rad. Za prve dve kategorije mehanizam korišćenja je definisan kroz javni otvoreni kalendar, dok bi se resursi za administrativno-kancelarijski rad ustupali organizacijama na dve godine kroz javni konkurs.

Otvoreni kalendar predstavlja programsku onlajn platformu koja obezbeđuje jednake šanse za ustupanje termina svim potencijalnim korisnicima. Termini se raspoređuju prema principu dogovora svih zainteresovanih strana, na osnovu predloga koji imaju jasno definisan programski sadržaj koji se uklapa u uslove korišćenja resursa.

Administrativno kancelarijski resursi Magacina ustupaće se svim organizacijama kojima je takav prostor potreban, povremeno ili na duži rok, a koje pristaju na princip deljenja kancelarijskog prostora (co-working). O rasporedu prostora i termina odlučuje se kao i po pitanju programa, a u skladu sa potrebama i prostornim resursima Magacina.

Novi model ne odnosi se na prostor u Kraljevića Marka 8, koji su gradske vlasti 2013. godine ustupile na korišćenje Gete institutu u Beogradu za realizaciju projekta „Urbani inkubator”.

U skladu sa novim modelom, u Magacinu je tokom 2015. godine realizovano više od stotinu programa u kojima je učestvovalo više desetina organizacija i inicijativa, kako članica Asocijacije NKSS, tako i drugih aktera nezavisne scene.

FUSNOTE

- 1 -

Predstavljen projekat „Magacin u Kraljevića Marka”, 30.1.2007,
<http://www.seecult.org/node/20147>

- 2 -

Rezultati konkursa za Magacin u Kraljevića Marka, 19.4.2007,
<http://www.seecult.org/node/21491>

- 3 -

Velika žurka u Magacinu u Kraljevića Marka, 2.6.2007,
<http://www.seecult.org/node/22263>

- 4 -

Izazovi nesvrstanih CK u regionu, 25.6.2008,
<http://www.seecult.org/node/28803>

Pogled sa strane

MAGACIN KAO „KULTURNI BROWNFIELD“

TEKST

Hristina Mikić

Grupa za kreativnu ekonomiju

Sredinom 50-ih godina XX veka napušteni industrijski kompleksi postaju predmet pažnje urbanih teoretičara i praktičara. Interesovanja teorije i struke pomereni su sa pitanja pojedinačne zaštite, očuvanja i revitalizacije objekata arhitektonskog nasleđa na njegovu integrativnu zaštitu. Glavne rukovodeće ideje bile su kako prilagoditi objekte koji su izgubili svoju pređašnju funkcionalnu vrednost savremenim potrebama i uključiti ih u društveni život. Uglavnom su se ova načela popularizovala u sferi arhitektonskog nasleđa i za objekte koji imaju status zaštićenih kulturnih dobara. Međutim, vremenom su se proširivala i na druge oblike korišćenja zapuštenih prostora, naročito onih koji mogu postati značajan činilac izgradnje novog duha mesta i njegove umetničke atraktivnosti.

Posledično, nastupila je promena urbanističkih i lokalnih strateških agendi u pravcu davanja prioriteta procesima transformacije određenih prostora, kvartova,

javni skverovi i njihovim efektima na socijalni, kulturni i ekonomski život. Koncept urbane regeneracije naročito je bio popularan tokom 70-ih i 80-ih godina kroz strateške projekte izgradnje ikoničke kulturne infrastrukture u posrnutim industrijskim gradovima, napuštenim lukama i sl. Iskustva pokazuju da su u ovakvim projektima uglavnom prevagnuli ekonomski motivi, što je za posledicu imalo negativne efekte na lokalnu zajednicu, migraciju stanovništva, izrazitu komercijalizaciju, agresivno brendiranje, urušavanje gradskog identiteta i prirodnog toka društvenog i kulturnog života. Primeri negativnih efekata „džentrifikacije“ kao posledice planskih programa urbane regeneracije ukazuju i na pojavu „pseudo“ kulturnih inicijativa i kreativnih delatnosti. Njih karakteriše koncentracija industrije zabave, restorana, hotela, noćnih barova i sl. koji se često deklariraju kao prostori kulture, multidisciplinarni kreativne platforme, multifunkcionalni prostori...

U novije vreme, u evropskim politikama kulturnog i urbanog razvoja sve više se tradicionalno shvatanje urbane regeneracije, bazirane na resursima kulture, zamenjuje konceptom „kulturni *brownfield*“¹. Njime se opisuju procesi kulturnog oživljavanja neiskorišćenih i zapuštenih prostora i stvaranje vibrantnog i inovativnog kulturnog i umetničkog života, kreirani kao inicijative umetnika, zajednice, umetničkih grupa, itd. Ovakve „umetničke teritorije“, „prostori intermedijacije umetnosti“, „kreativni prostori“... odlikuje eksperiment, integracija klasične i savremene umetničke discipline i kreativnog preduzetništva, zasnovanost na samoorganizovanim i kolaborativnim modelima rada (zajedničko korišćenje resursa, prostora, administrativne logistike itd), fleksibilnosti korišćenja prostora, slaba formalizovanost kroz planirane akcije javnih vlasti, preduzimljivost i inovativnost, saradnja vaninstitucionalnih i institucionalnih aktera u kulturi... Kako ovakvi prostori predstavljaju značajnu komponentu „meke“ infrastrukture za unapređenje i razvoj lokalnog kreativnog društva i ekonomije, sve intenzivnije privlače pažnju javnih vlasti i njihovu podršku. Javna podrška ovakvim projektima se ogleda kroz: preispitivanje strategija urbanog razvoja na lokalnom nivou i pridavanju većeg značaja „kulturnim *brownfield*“ projektima, pružanje pravne i finansijske podrške održivoj upotrebi ovakvih prostora, rešavanje proceduralnih problema, uključivanje umetničkih grupa u problematiku revitalizacije i obnove određenih prostora, edukaciju i afirmisanje ideje o aktiviranju ovakvih prostora.

U Srbiji Nolitov magacin koji koristi nezavisna kulturna scena pokazuje specifičan koncept nastanka prostora koji po svojim karakteristikama pripada kategoriji „kulturnih *brownfield*-a“. Ovaj prostor trenutno koriste vaninstitucionalni akteri kulturne scene za svoje programe, manje i kancelarijski prostor. Iako je prostor u tehničkom smislu u razvoju, osnovna ideja njegove funkcionalnosti i kolaborativnog korišćenja je veoma važna. Svrha Magacina je obezbeđivanje podrške organizacijama za realizaciju događaja iz svih disciplina savremene umetnosti i kulture, a da uz to služi i za produkciju, probe, umetničke rezidencije, radionice, seminare, sastanke i drugi vid umrežavanja aktera kulturne scene. Kriterijumi koji povezuju različite umetničke inicijative u ovom prostoru su: ino-

vativnost, aktuelnost, kvalitet i dostupnost mladima. Upravo su to oni elementi, koji uglavnom nedostaju unutar diskursa zvanične gradske kulturne politike, pa se projekat Magacina ne može tumačiti samo kao fizičko korišćenje prostora, već kao okvir za umetnički eksperiment i novo vrednosno-idejno promišljanje o savremenoj kulturnoj produkciji. Ovaj objekat bio je selektovan kao predmet analize prve Letnje škole kreativne ekonomije (2015) koja je realizovana u saradnji sa Univerzitetom iz Pensilvanije i vodećim svetskim stručnjakom za kreativnu rehabilitaciju, prof. Donovanom Rypkemom. Praktični deo Škole predstavljao je rad na objektima koji imaju potencijala da postanu mesta razvoja savremene umetnosti i kreativnog preduzetništva i koje karakterišu inovativni modeli rada. U tom smislu, korišćenje Magacina po principu otvorenog kalendara i modelu javnog konkursa, predstavljali su jedno posve inovativno rešenje sa kojim se upoznalo 18 polaznika Letnje škole prilikom posete ovom objektu. Ovaj model rada omogućava kulturnu raznolikost programa i aktera, jačanje intermedijajske funkcije ovakvih prostora i stvaranje platforme za razmenu ideja i umetničkih viđenja. Važno je istaći da kriterijum „otvorenost ka mladima“ i „kolaborativno korišćenje“ govori i o funkciji Magacina kao umetničkog inkubatora, ali i potencijalne talent zone, što je u skladu sa savremenim evropskim politikama razvoja kreativnog sektora. U uslovima zatvorenosti javnih prostora i njihovoj usmerenosti ka etabliranim umetnicima, a naročito velikoj komercijalizaciji kolaborativnih privatnih prostora, Magacin pruža mogućnost da umetničke inicijative različitih profila, naročito one neprofitnog karaktera, nađu svoje mesto, postanu vidljive i dostupne različitoj vrsti publike.

FUSNOTA

- 1 -

Brownfield je anglosaksonski termin potekao iz terminogije urbanog planiranja kojim se opisuje zemljište i građevinski objekti koji su se nekada koristili u industrijske i privredne svrhe. Kod nas se ustalio termin „*brownfields* lokacije“ za neiskorišćene i napuštene lokacije i objekte u određenim gradskim zonama. Reč je o izgrađenom građevinskom zemljištu koje se nekada koristilo u privredne svrhe, poseduje određene infrastrukturne objekte i opremu.

Mini intervju

DONOVAN RYPKEMA

predsednik Heritage Strategies International i
vanredni profesor Univeziteta u Pensilvaniji

INTERVJU VODILA

Vesna Milosavljević

FOTOGRAFIJA

Korišćena foto arhiva organizacija sa nezavisne scene

Kako vidite ulogu Magacina kao nezavisnog centra u okviru ukupne kulturne scene u Beogradu?

Donovan Rypkema Uvideli smo proteklog leta koliko je bogat i raznolik kulturni život u Beogradu. Nezavisni kulturni centri, kao što je Magacin u Kraljevića Marka, ključni su za razvoj ukupnog kulturnog života u gradu, proširenje perspektive o tome šta sve čini „kulturu“ i omogućavanje i kreatorima i korisnicima kulture, a posebno mladima, da pronađu jedni druge.

Koliko je postojanje nezavisnih kulturnih centara važno za razvoj kulturnog života u gradu kao što je Beograd, u kojem postoje i brojne institucije i komercijalni prostori?

DR Potrebno je razumeti da bogato kulturno okruženje u gradu ne predstavlja samo zadovoljstvo za one koji žive u njemu ili ga posećuju. Povećanje kulturnih aktiv-

nosti i drugih varijabli kvaliteta života ključno je i za kompetitivno ekonomsko okruženje. Producenti i korisnici kulture – kako god ih definisali – zasnivaju svoje odluke na estetskoj, obrazovnoj, socijalnoj, ekološkoj, pa čak i na religijskoj osnovi. Tako i treba da bude. Dok donose te odluke, oni zapravo čine svoj grad kompetitivnijim i drugačijim u današnjem izuzetno globalizovanom svetu. Doprinos nezavisnih kulturnih centara u tom pogledu ne sme se zaobići.

OKUPACIJA BIOSKOPA ZVEZDA: STAZE, RATOVI, KAPIJE

TEKST

Ivan Velisavljević

.....

FOTOGRAFIJE

Luka Knežević Strika

Da li će bioskop/kulturni centar, ili šta god da postane Novi bioskop Zvezda, biti mesto *socijalizacije* ili mesto *konzumacije*?

Neformalna aktivistička grupa Ministarstvo prostora bavila se od 2011. privatizacijom beogradskih bioskopa, te pod nazivom „Povratak otpisanih” organizovala performanse i intervencije u javnom prostoru kako bi skrenula pažnju da je ta privatizacija bila problem. Nakon pokretanja skvota u bivšoj zgradi „Inex filma” na Karaburmi, već dugo je planirala i veću akciju na simbolički jačem mestu – upravo u bioskopu „Zvezda”, u samom centru Beograda. S druge strane, članovi organizacije „Učitelj neznalica i njegovi komiteti”, samostalno, ali i u okviru svoje akcije pružanja pravne pomoći radnicima oštećenim u procesu privatizacije, borili su se i sa radnicima „Beograd filma” protiv rasturanja njihovog preduzeća. Mladi reditelji Mina Đukić i Luka Bursać, i neki glumci i saradnici iz njihovih filmova, bili su nezadovoljni stanjem u kinematografiji i mogućnostima koje im se na filmskoj sceni pružaju, a načelno su se slagali sa ciljevima Ministarstva prostora i Učitelja neznalice, pa su odlučili da podrže borbu

učešćem u okupaciji bioskopa. Potpisnik ovih redova bio je čovek za vezu i posredovanje.

Svako od nas pozvao je svoje saborce, prijatelje i simpatizere, i tako je u novembru 2014. godine par stotina građana ušlo u ruinirani bioskop „Zvezda” na Terazijama. Ovaj bioskop nekada je bio komercijalna uzdanica društvenog preduzeća „Beograd film”, jer je imao više od 300 mesta i veliku letnju scenu. Upravna zgrada „Beograd filma” nalazila se u okviru istog kompleksa, odmah kraj bioskopa, smeštena u nekadašnji Fotografski atelje Milana Jovanovića, spomenik kulture pod zaštitom države. Oba objekta bila su u užasnom stanju propadanja i nemara. „Okupatori” Zvezde rešili su da to zaustave: upali su u bioskop, očistili ga i oprali, pustili film „Neposlušni” Mine Đukić, kojem je to bila i srpska bioskopska premijera, i nastavili da borave u zgradi, sređuju je, i u njoj organizuju neki program.

U trenutku okupacije, bioskop „Zvezda” je, naravno, bio privatna svojina (i još uvek je). Međutim, čovek koji je u javnosti slovio za vlasnika, izvesni Nikola – Nick Đivanović, tokom okupacije davao je prilično konfuzne izjave o tome da li on zapravo stoji iza svih tih silnih zavisnih i nezavisnih preduzeća registrovanih na Bahamima i na Kipru, koja su zvanično postala većinski vlasnici nekadašnje imovine i kapitala „Beograd filma”. Sam bioskop „Zvezda” imao je upisano izvršenje, ili što bi narod rekao: bio je zalog za neke dugove. Kako se uskoro utvrdilo, dugovi su bili prema radnicima i malim akcionarima „Beograd filma”, koji su svoja potraživanja osigurali „Zvezdom”: ako im se ne isplate zaostale zarade i razlike u akcijama, bioskop se prodaje da bi se od tog novca isplatilo koliko treba.

U ovakvom slučaju, upad na privatnu svojinu zapravo i nije toliko zakonski problematičan (a etički nije uopšte, mada zavisi s koje ideološke strane gledate na etiku). Pravno gledano, ako stvar posmatramo kroz dugogodišnju praksu skvotiranja, ili zakonski definisana prava državine/održaja – naročito kada je reč o nemaru prema spomeniku kulture, ili građanskoj neposlušnosti prema grešci države ili tržišta – u slučaju spornog ili nejasnog vlasništva, upad u zapušteni privatni objekat, sve do pojave vlasnika i pravosnažnog rešenja o izbacivanju, nije razlog za delovanje policije, naročito ako „okupator” održava objekat savesnije od vlasnika. U slučaju građanske neposlušnosti, „okupator” je, kako ova ustanovljena demokratska praksa u tradiciji liberalizma i nalaže, spreman da zarad ukazivanja na problematičnu praksu ili zakon – snosi posledice (koje u slučaju bioskopa Zvezda i ne bi bile naročito teške).

Bilo kao bilo, kroz bioskop su prolazili zainteresovani građani koji podržavaju mlade, ili su nostalgичno vezani za bioskop, a vole da pogledaju film besplatno, kao i oni koji su nezadovoljni stanjem u kulturi... No, među onima koji su ušli u bioskop, po interesu koji su imale u prostoru, izdvojile su se četiri grupacije, koje nisu striktno odeljene, već članovi jedne često deluju i kao pripadnici druge. Ti ljudi, kojih je u danima oseke bilo deset, a u danima plime 150, zapravo su u velikoj meri oblikovali prve dane okupacije:

1) mlade filmadžije nezadovoljne stanjem u kinematografiji, šansama koje imaju na filmskoj

i umetničkoj sceni, te ponuđenim uslovima za projekcije i premijere svojih filmova;

2) akteri nezavisne kulturne scene, koji su tragali za većim i vidljivijim prostorom u kojem bi umetnički delovali;

3) radnici i mali akcionari „Beograd filma”, koji su se nadali da će okupatori „Zvezde”, kao mladi i neukaljani, u boljoj poziciji u javnosti nego što su radnici ikad bili, pritiskom na medije i vlast, te sposobnošću organizovanja, uspeti da reorganizuju nekadašnje preduzeće na novim osnovama i pokrenu privrednu delatnost u kojoj će i za bivše radnike biti mesta (ili će, ako ništa, doprineti da se sudski proces za obeštećenje radnika i malih akcionara odigra pravedno, pred budnim očima javnosti);

4) politički aktivisti zainteresovani za probleme privatizacije i za nove vidove organizovanja na osnovama ideja levice.

Odnosi između pripadnika ove četiri grupe definisali su, praktično, sve što se događalo oko Novog bioskopa Zvezda, kako je okupirani prostor nazvan. Dok su svi oni funkcionisali na minimumu zajedničkih interesa i nalazili zajednički jezik, u Novom bioskopu Zvezda odigrala se živa i raznorodna aktivnost: brojni domaći filmovi, koji su, zbog komercijalizacije repertoara, imali lošu distribuciju, i projekcija u „Zvezdi” bila im je neretko i najposećenija projekcija u bioskopskom životu, te razgovori sa njihovim autorima; izložba o socijalizmu za 21. vek i novim praksama organizovanja na levisi (sasvim u skladu sa karakterom same okupacije); koncerti, crtanje murala, performansi, pokušaj osnivanja kino-kluba i kružoka filmske kritike; i, dakako, možda najuticajniji segment programa – tribine, koje su imale veliki odjek u javnosti, vršile konstantan pritisak na vlast i medije, postale važno mesto društvenog dijaloga, pokrenule temu privatizacije uopšte, a naročito u kulturi, uspele da pozovu praktično sve aktere relevantne za situaciju u bioskopu „Zvezda”, pa čak imale uticaja i na razvoj pravne situacije (skupštinski Odbor za kulturu davao je saopštenja povodom Zvezde, bioskop su posetili gradski funkcioneri čija bi to mogla biti nadležnost, obećano je formiranje

radne grupe u Vladi Srbije koja bi se bavila legalnošću privatizacije Beograd filma, itd.).

Okupacijom bioskopa „Zvezda” bavili su se svi domaći mediji, ali i nekoliko izuzetno značajnih medija u svetu, pa je čak i „Njujork tajms” objavio tekst na tu temu, iz pera Srećka Horvata. Oskarovac Mišel Gondri napravio je kratki animirani film o okupaciji „Zvezde”, a najpoznatija imena koja su posetila bioskop došla su, ne slučajno, sa političke levice: Aleksis Cipras, koji se u to vreme spremao da postane premijer Grčke, i Alen Badju, francuski filozof. Nije čudno, dakle, što je okupacija bioskopa Zvezda u nekoliko medija proglašena najvažnijim kulturnim događajem u 2014. godini.

Ipak, prava borba vodila se unutar bioskopa, oko pitanja šta bi, dok se stvar pravno ne reši, ili ako se reši u korist okupatora, trebalo da bude Novi bioskop Zvezda, ko bi mogao postati njegov vlasnik, a ko upravljač, i kakva će biti njegova ekonomija.

Očito, zbog konfiguracije prostora i njegove istorije, „Zvezda” je bila pre svega bioskop. No, prvi dani okupa-

cije pokazali su da pojam bioskopa može biti veoma širok, i da se, sa filmom u središtu, mogu organizovati veoma raznorodne i zanimljive aktivnosti, od umetničkih do političkih. Tako se pojavila druga relevantna ideja – da „Zvezda” postane bioskop samo po imenu i dominantnoj funkciji, a da zapravo bude društveni ili kulturni centar. U teoriji, svi su se na početku zalagali za takav centar, i ta teorija održavala je zajednički rad u bioskopu tokom cele zime. Ali nekako s proleća, „Zvezda” je sve više postajala običan bioskop, čak sa ne baš originalnim kinotečkim programom. Razlog je bilo neslaganje oko pitanja upravljanja, jer se Novi bioskop Zvezda lagano zatvarao za nove članove, postao hijerarhizovan skup zaverenički nastrojene ekipe, zbog čega su se praktično sve grupe povukle iz Zvezde, osim nekolicine mladih filmadžija i njihovih drugara. Vizuelni umetnik Luka Knežević Strika i nekoliko ljudi iz Ministarstva prostora, zajedno sa potpisnikom ovih redova, čak su organizovali izložbu „Bilo je kao na filmu...”, gde su o okupaciji bioskopa Zvezda već govorili kao o „propuštenoj prilici”.

U trenutku nastanka ovog teksta, ravno godinu dana nakon okupacije, još ništa nije rešeno u pravnom smi-

slu. Na oktobarskom ročištu očekivala se sudska odluka koja bi mogla biti prelomni trenutak cele stvari, jer sve govori da će najverovatnije biti pokrenuto izvršenje, tj. prodaja bioskopa zarad izmirenja potraživanja radnika i malih akcionara. Međutim, ročište je odloženo za februar. Ključno pitanje i dalje ostaje ko će biti vlasnik „Zvezde” ukoliko se proda „na doboš”: pa iako su sami radnici predložili vrlo konkretno rešenje (Milanka – Beba Janošević, ispred grupe bivših radnika i malih akcionara, a u više svojih tekstova i javnih nastupa), tj. da vlasnik postane država po pravu preče kupovine, i da potom bioskop dodeli na upravu zajedruzi sastavljenoj od „novih i starih radnika bioskopa Zvezda”, odnosno, od sadašnjih „okupatora” i od bivših radnika „Beograd filma”, niko nema iluzija da je državi baš taj scenario na pameti.

S druge strane, privatno vlasništvo moglo bi doći u tri vida: biznismen a la Đivanović (nezainteresovan za kulturu), preduzetnik u kulturi/filmu (zainteresovan za kulturu po svom modelu), te oblik privatnog vlasništva s najvećim stepenom društvenosti, demokratičnosti i jednakosti (zadruga ili udruženje građana sa statutom i ciljevima baziranim na ova tri principa). Naravno, i tu je, iz dosadašnjeg iskustva, jasno da će u slučaju opcije privatnog vlasništva, biti favorizovana prva dva oblika.

No, ipak, ukoliko se desi da jednog dana sve pođe po dobru, te Novi bioskop Zvezda nekako postane kapija u prolaz do najboljeg od svih svetova, pred njim će ostati isti niz pitanja. Hoće li se odlučivati hijerarhijski, sa direktorima i stručnjacima na vrhu, a podređenima i „manje stručnima” na dnu, gde prvi uzimaju većinu simboličkog, kulturnog, pa i ekonomskog kapitala? Ili će se težiti nehijerarhijskom, direktno-demokratskom odlučivanju, sa transparentnom i participatornom ekonomijom (svi znaju koliko ima para, svi nauče sve da rade što je potrebno za funkcionisanje bioskopa/kulturnog centra), i sa mogućnošću da budeš smenjen i preglasan, iako si prvoborac? Hoće li bioskop po pitanju novih članova kolektiva biti otvoren za sve, ili samo za odabrane? I naravno, hoće li u toj ekonomiji biti profita, i ako ga bude, da li će se on deliti među „novim upravljačima”, ili će ići samo na dalje funkcionisanje bioskopa? Zasad, Novi bioskop Zvezda još uvek ima auru propuštene prilike za nešto veće i bolje – ni

proslava godišnjice okupacije nije donela nova lica, novu energiju i nove pravce delovanja, niti su oni koji su ostali unutra dali neke smislene predloge rešenja.

Ako se u toj, nimalo veseloj, situaciji uopšte može biti optimista, i ako vredi analizirati moguće scenarije, pitanje svih pitanja ostaje isto: da li će bioskop/kulturni centar, ili šta god da postane Novi bioskop Zvezda, biti mesto *socijalizacije* ili mesto *konzumacije*? Jedan od razloga okupacije bioskopa bio je taj što su ustanove kulture postale mesta isključive konzumacije, a postoji težnja za kulturom koja ima drugačije postavljene prioritete, i u kojoj profit, samopromocija malobrojnih, te bespoštedna konkurencija, bar u teoriji, ne stoji ispred društvenosti, samoobrazovanja, solidarnosti i delovanja koje podstiče saradnju, kolektivnost i (samo)kritiku.

Šta god da se desi, najveći kapital Novog bioskopa Zvezda i dalje će ležati u prvim danima okupacije: danima kada su se razni ljudi u tom prostoru i toj akciji prepoznali po srodnosti, i nastavili da deluju zajedno, makar i izvan zidova bioskopa. Rezultate tog prepoznavanja tek ćemo imati prilike da vidimo.

PRIMERI POTRAGE ZA PROSTOROM

INEX FILM

Beograd

OKC SVETLOST

Smederevo

ŠOK ZADRUGA

Novi Sad

DAH TEATAR

Beograd

PLAVO POZORIŠTE

Beograd

FORCA

Požega

CK13

Novi Sad

Spacebook

TEKST

Vesna Milosavljević i Dragana Nikoletić

.....

FOTOGRAFIJE I ILUSTRACIJA

Foto arhiva organizacija sa nezavisne scene i Miloš Stošić

INEX FILM

.....
Beograd

www.facebook.com/InexFilm

Primer skvotiranja u svrhu kulture, jedini zaživeli u Srbiji (bila) je zgrada Inex filma na Karaburmi. Relativno blizu centra Beograda, a dovoljno daleko da sve do sada nije budila zanimanje urbanizacije. Nekad moćno državno kinematografsko preduzeće, deo jedne od nasnažnijih jugoslovenskih kompanija, propalo padom socijalizma, decenijama je pretvarano u dubrište, sklonište za beskućnike i narkomane. Sivi zidovi bili su oljušteni, instalacije počupane, prostori je pune raznovrsnog, potencijalno i opasnog otpada.

U aprilu 2011. grupa mladih umetnika i aktivista rešila je da učini praktičan deo filozofije skvotera: s jakom političkom svešću, rešili su da narodu vrate narodno. Zašto da nešto propada, kad ima toliko potrebitih za radnim prostorom, bila je njihova krilatica. Tom prilikom su široj javnosti egzaktno prikazali značenje kolektivne akcije. Konkretno, to je zahtevalo izbacivanje tona i tona smeća golim rukama, osposobljavanje prostorija, osmišljavanja novog života pionirske kolonije u modernistički građenoj jednospratnoj lepotici sa prostranim dvorištem. Osim inicijatora, akciji je pristupilo mnogo volontera, pozvanih preko Fejsbuka.

Za par meseci, Inex film je bila sasvim druga priča, važna tačka na kulturnoj mapi grada, puna ateljea i studija za umetnike svih usmerenja. Pronađen je i vlasnik, firma Radex, čiji je direktor dozvolio novim stanovnicima da tu ostanu, koji su mislili da se radi o državnoj, a ne njegovoj imovini. Sledile su nove faze adaptacije. Sivilo su pokrili grafiti, crteži po zidovima, od komšija je izvedena struja. Svi troškovi su kolektivno plaćani. Organizovane su izložbe, koncerti, diskusije, tribine...

Uvedena su pravila. Svako ko ne koristi prostor, mora napolje (ma kako zaslužan bio za prethodno), o programima se zajednički odlučuje, kao i o planovima i namerama. To bi se, ponekad, pretvaralo u maratonske

debate (bez poente), ali je prostor napredovao. Svoje-ručno je napravljena galerija, jedna od najuslovnijih u gradu, sa (starim) kaučima u sredini, po ugledu na svetske muzeje. Zaživela je i bašta, prvo kao organski eksperiment, onda kao park skulptura. Zaživeli su i radionice, za predškolsku romsku decu, za zainteresovane za akrobacije na svili i štulama... „Jednom nedeljno, pravljene su veganski ručkovi“, kaže Tanja iz Cirkusfere. Inex je bio poprište mnogih festivala i mesto predstavljanja stotinak umetničkih postavki. Svako ko je nešto imao na umu, stavljao je predlog na glasanje nekoj vrsti otvorenog upravnog odbora. Nisu prolazili samo komercijalni sadržaji.

U Inexu se radilo, ali nije spavalo, dogodio se u iseljnim sobama nije napravio rezidencijalni centar. Svaki kreativac u prolazu, bio je dobrodošao da tu neko vreme boravi, na madracima nađenim pored kontejnera.

U međuvremenu su se raščivijali sporovi oko vlasništva. Ispostavilo se da je Inex privatna svojina, pa je korisnicima naloženo da se isele. U Galeriji FLU organizovana je oproštajna izložba umetnika koji stoje iza Galerije Inex - Darka Stojkova, Ivana Jovanovića, Vladimira Stanojevića i mnogih drugih.

Održana je i oproštajna žurka u zgradi čija je sudbina neizvesna, a izgradnja tržnog centra na obližnjoj lokaciji, kao i kompleks Dunavskih terasa iznad Inexa, govore da je rušenje najverovatnija opcija. „Prvoborci“ Inex filma, koji su oko nove 2012. godine na minus deset uvodili struju u praznu zgradu da bi potom napravili žurku, podelili su na društvenim mrežama uspomene o trogodišnjoj istoriji Inexa. Za mnoge je taj prostor ostao simbol slobode, solidarnosti i zajedništva.

YEAH
BOY

KMS

Man sitting on a couch in the background.

OKC SVETLOST

Smederevo

www.facebook.com/okcsvetlost

Omladinski kulturni centar „Svetlost” u nekadašnjem bioskopu „Svetlost” u Smederevu otvoren je krajem oktobra maratonskim programom koji je prezentovao novi potencijal koji pruža već sedam godina zatvoreni prostor. Inicijativu za OKC „Svetlost” pokrenula su udruženja PATOS i Urbano jezgro u cilju animiranja drugih organizacija i pojedinaca koji se intenzivno bave omladinskim kulturnim aktivizmom da se okupe oko ideje oživljavanja zapuštenog bioskopskog prostora i otvaranja kulturnog centra u kojem bi prezentovali rad i ideje. OKC „Svetlost” trenutno okuplja sedam udruženja (PATOS, Urbano jezgro, Ekvilibrijum, Flou Džemz Kru, Grof i dva novinarska uredništva mladih, SDKafe i Rok pokret), kao i pojedince, a deluje na osnovu ugovora sa gradskim vlastima, odnosno Radničkim univerzitetom (RU) kao nosiocem prava na korišćenje prostora. Ugovor je oročen na godinu dana, uz mogućnost produžetka, ali i raskida ukoliko gradske vlasti nađu drugu namenu za taj prostor. I do takvog ugovora nije se došlo brzo i lako.

Nekadašnji bioskop „Svetlost” jedan je od zapuštenih javnih objekata u Smederevu koje je PATOS mapirao početkom 2014. godine, u saradnji sa Ministarstvom prostora iz Beograda. Prostor bivšeg bioskopa, koji je nekada bio i prvi značajan kulturni centar u Smederevu, nametnuo se kao mesto koje bi moglo da odgovori potrebama omladinskog kulturnog delovanja i razvoja. Prve pokušaje oživljavanja tog prostora inicirala je 2014. godine Kancelarija za mlade Smederevo (KZMS), a rezultirali su ugovorom koje je udruženje Urbano jezgro potpisalo sa RU o adaptaciji jedne prostorije u plesnu salu i njenom korišćenju u periodu od godinu dana. Neformalni korisnici tog adaptiranog prostora postala su još neka plesna udruženja, ali javnih dešavanja u plesnoj sali nije bilo. PATOS i Urbano jezgro potom su inicirali formiranje neformalne mreže udruženja i pojedinaca koji se bave kulturom mladih i za mlade kako bi došlo do konsolidovanja radi inicija-

tive za otvaranje OKC „Svetlost”. Na osnovu predloga koji je definisan u jesen 2014, započeti su i pregovori sa RU o korišćenju prostora učionice i hola bioskopa, jer je za saniranje bioskopske sale bilo potrebno mnogo više finansijskih sredstava. Usledili su pregovori sa gradonačelnikom, uz medijaciju RU, i konačno je došlo do potpisivanja ugovora na pet godina, a obezbeđena su i sredstva u iznosu od 200.000 dinara za tu inicijativu. Dva dana kasnije, međutim, gradonačelnik je tražio poništenje ugovora, uz obrazloženje da gradske vlasti nisu od RU bile upoznate sa pojedinostima, te da ugovor nije povoljan za Grad. Sadržaj ugovora, kao i projekta bio je, više nedelja ranije, dostavljen Gradskoj upravi. Udruženja su odlučila da prihvate poništenje ugovora zarad dugoročnosti inicijative. Izrazila su i spremnost da potpišu novi ugovor koji će predložiti gradska pravna služba. Sporna tačka bila je oročenost ugovora na 5 godina, kao i kafe klub koji je bio predviđen radi pokrivanja tekućih troškova održavanja. Novi ugovor koji je potpisan oročen je na godinu dana, uz mogućnost produžetka. Ugovor, međutim, ne pruža zaštitu udruženjima, već je predviđeno da se ise u roku od 30 dana ukoliko Grad nađe prostoru bioskopa „Svetlost” prioriterniju namenu.

Tokom proteklog leta, na osnovu poziva drugim udruženjima da se pridruže inicijativi, formiran je Programski savet OKC-a, koji se sastaje na nedeljnom nivou. Programski savet utvrdio je Pravilnik rada, a polazna osnova za način funkcionisanja je novi model Magacina u Beogradu. Programski savet utvrđuje mesečni program po principu otvorenog kalendara. Savet je otvoren za nove članove koji su voljni da se angažuju. Pored udruženja koja čine Savet, prostor „Svetlosti” koriste još dva udruženja, koja žele da budu samo korisnici.

Prema navodima PATOS-a, predstojeća godina pokaže kolika je zaista potreba zajednice za takvom idejom, a cilj je da se uključi što više ljudi u celu ideju kako bi OKC „Svetlost” i nakon isteka ugovora mogao dalje da se razvija i osnažuje. Time će i udruženja moći snažnije da utiču na donosiocel odluka kada je reč o omladinskoj politici u gradu, pa i na potpisivanje boljeg ugovora i nastavak revitalizacije ostatka bioskopskog prostora.

ŠOK ZADRUGA

Novi Sad

www.sokzadruga.com

Multimedijalni centar Led art u Novom Sadu otvorio je na Dan borca 2013. godine Šok zadrugu, novi projekat koji je pokrenuo nakon eutanazije legendarne Art klinike – kritičkog korektiva društvenih i umetničkih praksi u koji se deset godina ranije transformisao iz gerilske, subverzivne umetničke grupe nastale 1993. Promenjenu platformu delovanja pratila je selidba iz podruma u Grčkoškolskoj 5 u nadzemni prostor u pasažu Zmaj Jovine 22. Preseljenje je izvedeno uz naizgled blagonaklonu i obećavajuću podršku Gradske uprave za kulturu koja je, navodno, isposlovala dogovor sa Poslovnim prostorom o smanjenju vrednosti boda, odnosno zakupnine. To je bio i jedan od razloga što se Šok zadruga uopšte upustila u taj poduhvat, ali do umanjenja kirije nije došlo, pa je došla u situaciju da plaća 38.000 dinara mesečno za oko 45 kvadratnih metara. Dok su se neplaćeni računi za najam prostora gomilali, ispostavilo se da dopis Gradske uprave za kulturu kojim se preporučuje smanjenje vrednosti boda nikada nije stigao u Poslovni prostor. Iako je potom dogovoreno prolongiranje plaćanja duga, na rate, finansijska služba Poslovnog prostora blokirala je u novembru 2014. račun Šok zadruga i novac dobijen od Gradske uprave za realizaciju projekata vratila u budžet Grada. Ostalo je otvoreno pravno pitanje da li je novac dobijen od Gradske uprave, namenjen isključivo za realizaciju projekata, uopšte moguće koristiti za plaćanje najma prostora, i kako „otet novac” može da se upiše u finansijske izveštaje o projektima, odnosno da li ga onda - zbog nenamenskog trošenja, treba još jednom vratiti u budžet grada.

Izlaz iz birokratskog ćorsokaka pronađen je zahvaljujući potrazi za odgovarajućom rupom u propisima, odnosno kombinacijom niza poteza koji su doveli do toga da smanjenje zakupa prostora bude moguće u skladu sa zakonskom regulativom. Bitan momenat za izlazak iz tog birokratskog ćorsokaka bilo je razumevanje u gradskoj upravi za kulturu i u pravnoj službi

Poslovnog prostora. Da bi do umanjenja kirije došlo, trebalo je da gradski sekretar za kulturu izdejstvuje preporuku za umanjenje vrednosti broja boda kod gradonačelnika, i da ona stigne do Poslovnog prostora. Poslovni prostor, pak, nije mogao uvažiti preporuku dok Šok zadruga ne reguliše dugovanja, a to nije bilo moguće dok ne bude uplate na račun. Međutim, ni uplate nisu bile moguće dok je račun bio u blokadi od Poslovnog prostora, kojem je Šok zadruga bila dužna. To vrzino kolo rešeno je tako što se Šok zadruga obavezala da će dug platiti u roku od 60 dana (maksimalan rok). Na konto obećanja, za koje nije mogla da ponudi bilo kakve garancije, osim časne reči, Poslovni prostor je skinuo blokadu sa računa da bi Grad mogao da uplati sredstva opredeljena za projekte. Kada je uplata legla, a Šok zadruga platila dug, Poslovni prostor je postupio po preporuci i smanjio joj kiriju.

U Šok zadruzi su zadovoljni što je problem rešen, ali ceo slučaj pokazuje manjkavosti sistema koji zavisi od dobre volje druge strane, u ovom slučaju pre svega Poslovnog prostora. Smatraju i da je pritisak koji je vršen kroz medije verovatno doprineo da se situacija reši, mada nije bio presudan. Aktivnosti Šok zadruga su u međuvremenu trpele gotovo godinu dana, a s obzirom na kašnjenje uplate sredstava dobijenih za ovu godinu, tek u poslednja dva meseca 2015. moći će da radi u punom potencijalu.

ŠOK ZA DRUGA
~~ART~~ KLINIKA

DAH TEATAR

.....
Beograd

www.dahteatarcentar.com

Dah teatar – centar za pozorišna istraživanja već godinama se suočava sa problemom prostora za rad i izvođenje programa, a proteklog leta pokrenuo je i kampanju kako bi skrenuo pažnju javnosti na svoj nezavidan položaj u Osnovnoj školi „Kralj Petar II Karađorđević” na Vračaru, u kojoj se nalazi od 2003. godine. Zbog nerazumevanja školskog odbora, Dah teatar se već nekoliko puta nalazio u neizvesnoj situaciji, a poslednji put je i opstao u Marulićevoj 8 pre svega zahvaljujući javnosti - peticije kolega i drugih javnih ličnosti. Od osnivanja 1991. godine, pa do ulaska u Marulićevu, Dah teatar se selio iz prostora u prostor, a istoriju tih „gerilskih boravaka” prikazao je i na izložbi fotografija Une Škandro u Kolarčevoj zadužbini.

Kao jedno od mogućih trajnih rešenja problema prostora, Dah teatar je predstavio i model kolaborativnog umetničkog centra za izvođačke umetnosti koji bi bio izgrađen na Adi Huji, na osnovu idejnog projekta Nine Tice. Kuća za Dah bila bi otvorena i za druge organizacije, a obezbedila bi prostor i za govorne, muzičke i druge programe, kao i za rezidencije i kraće boravke umetnika, naučnika i drugih gostiju kojima je potreban privatniji prostor od hotela ili hostela u kojima su obično smešteni.

Skretanjem pažnje na problem prostora, Dah teatra ujedno je započeo aktivnosti na obeležavanju 25-godišnjice, koju će proslaviti 2016. godine.

PLAVO POZORIŠTE

Beograd

www.plavopozoriste.com

Plavo pozorište, koje proslavlja u decembru 20 godina postojanja, koristi od 2010. zakupljeni prostor u zgradi BIGZ-a koji plaća sve teže, jer postaje sve skuplji uporedo sa sve češćim spekulacijama o mogućoj novoj prodaji tog zdanja na atraktivnoj lokaciji u Bulevaru vojvode Mišića, nadomak luksuznog hotela Soravija grupe. Iako su rok i džez klubovi u BIGZ-u bili primorani da zatvore vrata 2014. godine, zgrada i dalje funkcioniše kao neformalni kulturni centar.

Plavo pozorište koristi prostor površine od sto metara kvadratnih, od kojih 80 odsto zauzima sala, a ostatak su kancelarija i garderoba. Za skladištenje scenografije, opreme i kostima nema mesta. Zakup je trenutno 4,8 evra po kvadratu, uz struju koja se plaća paušalno i iznosi oko 60 evra. Plavo pozorište je vezano za taj prostor, jer je dosta u njega uložilo realizujući šest predstava, te niz ciklusa radioničkog i edukativnog programa. Svesno da treba da pronađe neko drugo rešenje, pre svega iz finansijskih razloga, Plavo pozorište je 2014. započelo pregovore u vezi sa korišćenjem prostora u Narodnoj biblioteci, ali su završeni neuspešno.

Uz Plavo pozorište, u BIGZ-u se trenutno nalazi nekoliko likovnih ateljea, prostora za treninge mačevanja, borilačkih veština, joge, plesa... kao i za probe muzičkih grupa, kojih je i najviše. BIGZ je prodat 2007. za oko 3,5 miliona evra, ali je 25.000 kvadratnih metara te zgrade ostalo bez funkcije sve dok vlasnik nije počeo da ih daje pod zakup.

Za zgradu BIGZ-a, podignutu 1937. prema projektu arhitekte Dragiše Brešovana, zainteresovana je austrijska Soravija grupa, čiji su predstavnici razgovarali o tome proteklog leta i s gradonačelnikom Beograda Sinišom Malim. Investicija u obnovu zgrade BIGZ-a bi, kako je tada izjavio Mali, vratila stari sjaj tom zdanju koje bi bilo pretvoreno u poslovni prostor i doprinelo razvoju malih i srednjih preduzeća, start-up firmi i kreativne

industrije. Mali je tada rekao i da koncept uređenja zgrade BIGZ-a predviđa da ona delom bude i multifunkcionalni umetnički prostor.

FORCA

Požega

www.forca.rs

Udruženje građana Forum civilne akcije (FORCA) u Požegi koristi prostor na spratu Kulturnog centra Požega, koji je do jeseni 2013. godine bio neiskorišćen i svojevrsno ruglo grada. FORCA je do prostora došla u pregovorima sa lokalnim vlastima, a zanimljivo je da je u tom procesu saznala da su opštinske vlasti prilikom renoviranja KC Požega zapravo nelegalno izgradile čitav sprat, što je dodatno iskomplikovalo i pregovore. Udužena sa još pet organizacija, FORCA je prethodno obezbedila od norveške ambasade donaciju za zakup prostora, ali kada je trebalo da potpiše ugovor, ispostavilo se da ne postoji građevinska dozvola i projekat izgradnje. Saznalo se čak i da je petnaestak kvadratnih metara izgrađeno tako da bespravno ulazi u plac komšije, koji je za to tražio naknadu. FORCA se odrekla dela honorara svojih članova iz donacije i u oktobru 2013. godine konačno dobila građevinsku dozvolu i potpisala ugovor za prostor u koji je uloženo ukupno 67.000 evra. S obzirom da je reč o velikom iznosu, te da su, poučeni neprijatnim iskustvom sa građevinskim sektorom, želeli da se osiguraju da ne budu izbačeni, u ugovor je ubačena klauzula kojom je uloženi novac pretvoren u zakup po tržišnoj ceni – u trajanju od 15 godina. U slučaju izbacivanja, opština bi morala da vrati uloženi novac, i to sa kamatom.

Obnovljeni prostor na spratu KC Požege mogu da koriste i druge organizacije za radionice, predavanja, seminare i druge programe, a periodično se i iznajmljuje pojedinim privrednicima kako bi se obezbedila sredstva za održavanje.

CK13

Novi Sad

www.ck13.org

Omladinski centar CK13 formiran je kao dugoročni projekat Centra za nove medije_kuda.org, a pokrenut je 2007. godine nakon istrošenih mogućnosti pregovora sa gradskim vlastima. Kuda.org je sa organizacijama Alternativna kulturna organizacija (AKO) i Kružok zapravo kupio kuću u Vojvode Bojovića, i to zahvaljujući inicijalnoj donaciji fondacije SHL (Sćuler Helfen Leben) iz Berlina, što je i za nju bio slučaj bez prese-dana.

Kako su se aktivnosti i učešće CK13 pokazale krucijalnim u razvoju i promociji aktivizma mladih, prirodan sled stvari doveo je do toga da se CK13 osamostali 2011. godine i registruje kao samostalna organizacija. U CK13 se danas organizuju koncerti, filmske projekcije, tribine, diskusije, čitalački krugovi, radionice, edukativni programi...

Za osam godina CK13 je realizovao više od 40 projekata, odnosno oko 300 programa godišnje - samostalno ili u saradnji sa drugim organizacijama koje promovišu vrednosti altruizma, ravnopravnosti, antifašizma, pluralizma, kritičnosti, samoinicijative, samoorganizovanosti, odgovornosti, kompetentnosti, otvorenosti...

SPACEBOOK

www.spacebook.rs

Spacebook – onlajn baza podataka o prostornim potencijalima Srbije – pokrenuta je kao participativna platforma namenjena mapiranju ruiniranih, neadekvatno ili nedovoljno iskorišćenih javnih prostora, nekorisćenih vojnih objekata, napuštenih urbanih struktura, kao što su industrijski kompleksi, skladišta, poslovni i drugi objekti, poslovnih prostora u vlasništvu lokalnih samouprava i svih drugih prostora koji bi mogli biti iskorišćeni za kulturnu i umetničku produkciju, formiranje društvenih centara i slične aktivnosti.

Bazu podataka na sajtu Spacebook.rs moguće je pretražiti na različite načine – prema kategoriji u koju su uneti podaci o određenom prostoru (industrija, istorijsko nasleđe, kompleks, kulturno dobro, lokal, magacin, otvoreni, poslovni, sport, stambeni...), upotrebi (radi, ne radi, napušten...) i veličini. Na isti način je moguće i uneti nove podatke o prostorima, uz prethodno registrovanje zainteresovanih za doprinos tom poduhvatu.

Spacebook je pokrenulo Ministarstvo prostora, kolektiv osnovan 2011. godine u Beogradu u cilju promišljanja budućnosti gradova. U tom cilju, Ministarstvo prostora prikuplja i deli podatke koje tematizuju sadašnji model urbanističkog razvoja i pruža podršku društvenim pokretima koji to isto rade u lokalnim zajednicama.

ALTERNATIVNI REZIDENCIJALNI CENTRI

*Eksperimentalna razvojna platforma
- Velika mreža malih organizacija -
Multimedijalni nomadizam*

TEKST

Vesna Tašić

.....

FOTOGRAFIJE

ZMUC

Zaboravi na evropsko vreme, tamo noć traje danima.

**Mustafa
Bebi Dol**

ZMUC u saradnji s organizacijama iz Crne Gore i Albanije od 2012. radi na projektu *Mobilne rezidencije / Pokretne kolonije* i taj koncept se još uvek razvija i prilagođava realnim uslovima i novonastalim okolnostima. Prvobitna ideja bila je da u tri države, u tri rezidencijalna centra, realizujemo multimedijalne i interdisciplinarne kolonije (po 15 dana) na nivou jedne godine i da postepeno produžimo vreme trajanja rezidencija na čitavu godinu, a u isto vreme formiramo grupu (sa stalnim jezgrom i promenljivim članovima) koja bi „čergarila” od jedne do druge rezidencije. Rad na svakoj pojedinačnoj rezidenciji podrazumevao bi zadati kustoski koncept koji bi rezultirao zajedničkim umetničkim produktom.

Tokom tri godine napravili smo dve interdisciplinarne i multimedijalne kolonije u selu Babe u Srbiji, dve u selu Reževići (jednu za studente arhitekture, drugu za pisce, zatim drugu književnu koloniju u selu Blizikuće (CG), četiri studijske posete Albaniji, jednu rezidenciju „Troglovanje” u Tirani za kustoskinju i umetnicu iz Srbije, pored toga više od 20 autorskih radova, zbirku sa 14 priča pisaca iz regiona, arhitektonski projekat pretvaranja porodične kuće u umetnički rezidencijalni centar, katalog, jedan dokumentarni film, istraživanje o kulturnim potrebama seoskog stanovništ-

va, pokrenut je blog, nekoliko izložbenih postavki i mnogo novih veza, napravljena su nova poznanstva i otvorile su se mogućnosti saradnje.

Podršku smo dobili od Ministarstva kulture Srbije, Evropske kulturne fondacije, Opštine Budva i mreže Traduki. Pismo podrške projektu dalo je i Ministarstvo kulture, sporta i omladine Albanije.

U međuvremenu, mnogi od učesnika dosadašnjih *Mobilnih rezidencija* (kao i učesnika ranijih kolonija u Karavukovu), pokazali su interesovanje da se i sami sopstvenim resursima (kuće, stanovi, apartmani, vikendice...ideje) uključe u projekat. Činilo se da je potrebna jednostavna inicijativa kako bi se sve te pojedinačne ideje uvezale, razvile, popravile i krenule dalje u definisanju novih umetničkih zajednica. Ako već nemamo namenske prostore, a finansiranje je neizvesno, nametnula se ideja o mapiranju **Alternativnih rezidencijalnih centara** koji bi mogli samostalno da funkcionišu u okviru velike mreže umetnika, malih organizacija i inicijativa.

Centri su alternativni zato što nisu u pitanju namenske zgrade s rezidencijalnim delom i prostorom za rad, već ih mahom čine privatni, specifični prostori. Kada

Trouglovanje:
Rub, instalacija
 umetnica Marina Marković
 kustoskinja Maja Ćirić
 Tirana, 2015.
Mobilne rezidencije
Pokretne kolonije

informacije o svim prijavljenim prostorima postavimo na sajt, ispostaviće se da su im domaćini umetnici koji već rade neformalne rezidencije, kao i da su svi potencijalni domaćini-koordinatori takvih rezidencija – prijatelji, saradnici Zmuca.

Ti prostori mogu biti korišćeni kao mesta za realizovanje projektnih aktivnosti u okviru *Mobilnih rezidencija* ili samostalno.

Posle samo 15 kontaktiranih umetnika iz celog regiona, koji su u prvi mah uključeni u ovu razvojnu platformu, ponuđeni privatni resursi su impresivni – od vikendica u Srbiji (Babe, Valjevo), kuće u Istri (Grožnjan), nekoliko lokacija na crnogorskom primorju (Buljarica, Štoj, Gornje Polje) i u Tirani i na jugu Albanije (Qeparo), do stana u Draču (AL), Beogradu i slovenačkom primorju (Kopar).

Svi navedeni prostori su specifični, ali pogodni za radnike u kulturi i umetnike – od teoretičara i istoričara umetnosti, pisaca, muzičara i kompozitora, vizuelnih umetnika, režisera...

Od svakog domaćina očekivalo se da ponudi sopstvene uslove za rezidencijalni boravak, što su i uradili. Tako će, primera radi, kuća u Istri biti otvorena za sve umetnike (prostorni i drugi kapaciteti to dozvoljavaju), stan u Beogradu za filmske radnike, kuća u Štoju za keramičare.. Jedan vajar je ponudio plantažu za jednodnevne izlete za sve i isključivo „strejt“ kolonije. Budući da je ideja jačanje mobilnosti umetnika, a ne

razvoj turizma, uslov za priključenje mreži je saradnja s lokalnim kulturnim centrom ili razvijeni kontakti s regionalnom i lokalnom umetničkom zajednicom za čije upoznavanje je učesnik zainteresovan.¹

Za više od deset godina postojanja ZMUC je stekao mnoga iskustva s prostorima - javnim i privatnim (zakupljeni poslovni prostor DŽKC - Džepni kulturni centar kod Slavije, prostor ZMUC-a na Zemunskom keju, privatni prostor fabrike Castrix u Karavukovu, crkve u Karavukovu i u Pentaru, privatne kuće-vikendice u selima Babe, Reževići, Blizikuće, Magacin u Savamali...).

Bilo da smo od javnog pravili prostor za publiku ili od privatnog pravili javni, koncept za svaku od navedenih destinacija bio je da prostor definišu ljudi i da ga određuju aktivnosti u njemu. Istrajavanje na „otvorenosti“ negde je bilo moguće, negde se pokazalo nemogućim zbog različitih „interesa“ svih aktera. Kroz aktivnosti u svim prostorima postavilo se, a i dalje je aktuelno, pitanje razmene, deljenja i davanja, preispitivanje osećaja za privatno i javno. I naravno, vremena koje je neophodno da ono što smo zamislili zaživi u stvarnosti.

FUSNOTA

- 1 -

Informacije o pojedinačnim destinacijama biće objavljene do kraja 2015. na sajtu www.zmuc.org

MODELI PRIVATNIH JAVNIH PROSTORA ZA KULTURU I UMETNOST

TEKST

Dragana Nikoletić

.....

FOTOGRAFIJE

Korišćena foto arhiva organizacija sa nezavisne scene i privatnih prostora

Već godinama prisutna klima zatvorenih institucija kulture, upar- loženih dešavanja, dugo unapred žiriranih izložbi koje ne ostavlja- ju mesta intuitivnim i ad-hok umetničkim intervencijama, stvo- rili su uslove za nastajanje niza privatnih galerijskih prostora u Beogradu i okolini. Zasnovani na različitim modelima, mnogi su i dalje aktivni, dok je neke osujetila zvanična indolencija, nedovolj- no razvijena vizija budućnosti, manjak novca, interna neslaganja, privatni planovi pravih vlasnika. Neki su, kao Muzej savremene umetnosti u Šapcu, koji je trebalo da se začne u kompleksu napuš- tene industrijske zone, stopirani pre nego što su išta i počeli. Oni koji su opstali, dobri su primeri tranzicije u poimanju kulturnih i umetničkih centara.

Zajednički su im lična inicijativa, te privatni novac koji, eventual- no, dopunjuju novcem dobijenim na konkursima. Zajedničko im je i nepostojanje konkretnije saradnje sa ustanovama kulture, ali i odsustvo međusobne interakcije. Oni nisu u sprezi sa kustosima, verujući u lično znanje i pravo na izbor. Tako, na neki način, ostaju izolovana ostrva, „državice” u državi, sa sopstvenim pravilima, i, time, smanjenim mogućnostima.

Oni koji su pristupili ozbiljnijim fondovima i centrima finansiranja, oko kojih su se zavrtele industrije takozvanog „kreativnog biznisa”, nisu ušli u okvire ovog teksta. Istraživali smo neke od modela neza- visnih inicijativa u razvoju kulture, alternative državnoj politici ili lične odgovore na maglovitost iste.

Muzej Macura

Možda najambiciozniji od ovih projekata je Muzej Macura, otvoren 2008. u Novim Banovcima. Lako je dostupan beogradskoj i novosadskoj publici, ali je u slabijoj komunikaciji sa lokalnim stanovništvom koje i dalje „kjubrikovsko” crno zdanje na obali Dunava zove „kućom bez krova i prozora”, bez razvijene želje da pronikne u programe ove galerije i rezidencijalnog umetničkog centra.

Pokretač ideje i vlasnik muzeja je Vladimir Macura, rodnom iz Ervenika kod Knina, trgovac artefaktima u Beču, koji svoj imidž gradi delimično i na misteriji. Tako, ako je nekad i objašnjavao poreklo zamisli, svoje dalje namere i planove, sada nehajno odmahuje rukom i kaže: „Pitajte Dunav”. U Srbiju dolazi letnjim vikendima, kada su i dani posete (12–18 h), kako je navedeno na kapiji, na kraju puteljka, na obodu sela. Tu još piše „Mom narodu”, što znači i da je ulaz besplatan. Premda je većina kulturnih poslenika prisustvovala nekom od otvaranja izložbi (par puta u sezoni), još ima onih kojima Banovci nisu „usput”.

Zdanje Muzeja je oblika kubusa, čiji se obris slova „M” ili zavoj meandra, čita samo iz vazduha. Rađeno je po nacrtu arhitekta Ivana Kucine, navodno – grančicom po prašnjavom tlu. Inspiracija je bio rad Julija Knifera, hrvatskog konstruktiviste, koji je deo sad već pozamašne kolekcije. U galeriju se ulazi dugačkom stazom pored voćnjaka sorti u izumiranju, gde je smešten i objekat za gostujuće umetnike. Stazu obrubljaju skulpture raznih autora iz različitih epoha, ima ih i iz praistorije.

„Pravila nema”, objasniće Macura, bar u smislu kako na njih gledaju istoričari umetnosti. Pravila postavljaju sami kreatori, naglasiće, i sam se u njih ubrajajući. Sve što se tu vidi, stvoreno je prema njegovom estetskom osećaju: lobi sa klavirom i kafeom, izložbene prostori je posute kamenjem ili uglavljene u dugačke staklene procepe, terasa na vrhu koja se leti zastire pokošenim rastinjem, kao izolatorom, kapelica sa pokretnim krovom sa vrednim ikonama, u delu bašte okrenute reci i predviđene za odmor posetilaca. Uz čašu belog vina ili hladne vode, aromatizovane lavandom.

Muzej se prostire na 650 kvadrata, iako Macura kaže da „kvadrati nisu bitni”, već ono što sadrže. Postavka je na dva nivoa, a okosnicu čine radovi i dokumentacija zenitista, članova srpsko-hrvatskog pokreta s početka 20. veka, Ljubomira Micića i ostalih. U bazu kolekcije spadaju i dela jugo-dade, beogradskog nadrealizma, poljskog i ruskog konststruktivizma, srednjoevropske neoavangarde, konceptualne umetnosti i drugih (neo) avangardnih pokreta. Tako uz Knifera stoje Raša Todosijević, Braca Dimitrijević, Neša Paripović i Jozef Bojs. Tu su i Olga Jevrić, Kosta Bogdanović, Marina Abramović...

Deo zbirke su i stolice, kanabei iz 50-ih do 70-ih godina prošlog veka, uglavnom u dvostrukoj funkciji pokućstva i eksponata. Od te osnovne linije, Macura zbirku širi na savremenu produkciju. Vreme će prosuditi izbor i njegovu vrednost, naglašava, jer ne stvara ništa za trenutak, već za večnost, podstaknut bezvremenim umovima (poput Tagore). Postavke se menjaju, neizloženo je pohranjeno u depou, čijim je uslovima Macura zadovoljan. Galerijski prostor, pak, trpi, od čudne arhitekture: viška toplote i manjka ventilacije.

Isključivo vlastitim sredstvima, zarađenim „preko”, Muzej Macura ne samo da uspešno opstaje, već se proširio i na Magacin, u Starim Banovcima. Ovde se odvijaju performansi, modne revije, a najavljuju predstave, projekcije i predavanja. Za sada bez stručnog lica za vođenje kolekcije, i tek povremenim autorskim izložbama kustosa, bez iščekivane saradnje sa Muzejem savremene umetnosti Vojvodine, Macura sve prepušta intuiciji posmatrača. Širok na delu, a tvrd na rečima, ili, pre poetičan, on ne želi da otkriva pojedinosti organizacije. Ako neko poželi da otvori nešto slično, nek mu se obrati lično, kaže.

Zimi Muzej „spava”, pod budnom pažnjom dvoje čuvara. Za sve majstorske intervencije, zaduženi su radnici iz lokala. Stoga je Muzej primer privatnog preduzetništva sa misijom širenja kulture, ali stručnoj publici još nejasnim konceptom razvoja.

ITS-Z1

Na jednoj od najviših tačaka Beograda, odnosno njegovog predgrađa - naselja Ritopek, nalazi se International Test Site (ITS-Z1). Sa podjednako jakim autor-skim pečatom kao Muzej Macura, ali drugačijom estetikom, okrenut sličnoj publici, prostor je funkcionisao kao galerijski donedavno (2012). Narušenog zdravlja, vlasnik Dragan Ilić, sada pokreće javnu raspravu – šta da se čini dalje? Za sada nema takvog ko bi preuzeo vođenje ove nekad značajne mini-institucije. Šta više, tokom sedam godina aktivnosti, ovaj centar savremene umetnosti nije ustalio ni PR delatnost.

Opređen za eksperimente, ITS-Z1 i dalje kao takav postoji, prvenstveno kao poligon za rad vlasnika - umetnika. Na vrhu kuće, stambeno-galerijskog objekta od dva sprata, postavljena je epruveta koja prima zrake sunca koji se reflektuju o tri ogromna ogledala na suprotnoj obali Dunava. U epruveti sve i svašta, a cilj pokusa neodređen: Ilićeva tvrdnja da će se „nešto” promeniti pod uticajem sunčeve energije. Spoj (auto-didaktične)

nauke i umetnosti ogleda se u svemu, u njegovim radovima sa automatski povučenim potezima, u mnoštvu greda koje prolaze kroz kuću i testiraju košavu iz Banata. Prostrana galerija, nalik atomskom skloništu, spolja liči na istraživačku stanicu na Mesecu. Nešto „humaniji” izgled imaju tri ogromna bureta, sa svim potrebnim uslovima (krevetom, grejanjem, električnim priključcima) za rezidencijalni boravak umetnika.

U vreme najgušćih zbivanja, posetioci su imali pristup svim segmentima: terasi na krovu, mini-galeriji u prizemlju kuće, velikoj, sačinjenoj od dve prostorije u podzemnom prostoru dvorišta, u „kućice” za rezidente. U početku je čak organizovan autobuski prevoz, dok se publika - mala ali stalna grupa ljudi, nije navikla na udaljenost ITS-Z1.

Ilić je poznatiji kao umetnik u Australiji i Americi, gde je živeo do 2002. Tada je rešio da svu svoju ušteđevinu uloži u projekat u domovini. „Radio sam 10 godina kao taksista u SAD, potom angažovao stručnjaka za investicije koji mi je sugerisao da povoljno kupim određenu nekretninu”, priča Ilić karakterističnom mešavinom

srpskog i engleskog, jer i dalje više vremena provodi u inostranstvu. Zgradu je izdavao, a onda prodao, vratio se u Srbiju da uloži novac u svoje životno delo - mesto gde će akteri zajedno ići u iskorak u shvatanju umetničkog.

Posle dužeg traganja, našao je Orlovsko gnezdo, najvišu tačku u Ritopeku. U nacrtu objekta, pomogli su mu prijatelji – arhitekta, a dalje je nastavio sam, sa ciljem da zgradu nikad ne završi. „Zidanje je stalni proces, *work in progress*“, Ilićeva je životna i umetnička filozofija.

U samoj kući na par stotina kvadrata održavane su interaktivne izložbe samog vlasnika i poneki performas (Snežana Arnautović, Era Milivojević i drugi).

Nevičan pisanju projekata, on se oslonio na stara i nova prijateljstva. Od 2007. do 2012, u toj galeriji pod zemljom izlagala je nekolicina velikih svetskih i domaćih imena, od Sterlaka, preko grupe umetnika iz ljubljanske Kapelice, do Ane Knežević i Zampe de Lionea.

Sada je to skladište njegovih radova, spremnih za retrospektivu u Muzeju savremene umetnosti Vojvodine.

Deo postavke će činiti „koprodukcija“ sa gigantskim robotom koga je nedavno dopremio iz Nemačke.

U tom cilju gradi pistu na imanju, da bi robot mogao da se razmaše.

I u potrazi za daljim pravcem ITS-a, Ilić eksperimentiše, orijentišući se na nauku. Nedavno je ovde organizovana prva nezvanična openspace konferencija DesCon kolektiva Belgrade Hacklab, posvećena kreiranju tehnološke i funkcionalne odeće i naprava.

Problem ovog mesta je i to što Ilić često putuje, a nema zamenika koji bi vodio programe. Premda nije ni imao jasnu izlagačku koncepciju, već se sve dešavalo gotovo stihijski, uređivačka „politika“ danas škripi više nego ikada. Nakon brojnih operacija na srcu, Ilić ne može da nosi celokupan teret, a do sada nije našao osobu od poverenja. Nakon osam godina, ITC se još traži, vrši umetničke pokuse, bez krajnjeg cilja istraživanja.

Svestan važnosti kulture, Ilić je poklonio po 2.000 dolara nekolicini organizacija. Njegov doprinos će nesumnjivo biti posthuman, ako ispuni „obećanje“ da će ITS postati njegovom zadužbinom.

Matrijaršija

Na periferiju Zemuna, u sremskom domaćinstvu od tri stambeno-radne jedinice, bašte i dvorišta, naselila se Matrijaršija, organizacija složenog karaktera. „Ime su joj dali muškarci, zato što je vode jake žene”, objašnjava Žoana Markade-Mo (Johanna Marcadé-Mot), Francuskinja, dizajnerka po vokaciji, sa sklonošću prema „analognoj” grafici. Gošća Srbije na studentskoj razmeni pre osam godina, u Srbiji je i ostala, pronasavši srodne duše, sa sličnim preferencama.

Krenulo je od grafike povezane sa stripom koji su ona i Mileta Mijatović, pesnik i muzičar, nazvali „nesvrstanim”, zapravo se poigravajući terminom. U opticaju je bio i „nezavisni”, jer strip kojim se bave sadrži mnogo više od andergrounda, a reč „alternativni” je, kako objašnjavaju, „previše pohabana”. Na grafiku i strip, nadovezala se muzika, jer je Milutin član benda Klopka za pionira.

Danas se udruženje bavi i nekom vrstom sporadičnog ugostiteljstva, budući da je Jovana Lutovac kuvar(ica). Matrijaršija drži radionice mladima sa posebnim potrebama iz „Naše kuće” i „Sunca”, povremeno upriličuje koncerte, otvorena je za saradnju sa drugim umetnicima sličnog senzibiliteta koji izlaze iz mejnstrima, rezistencijalni je centar za kolege iz inostranstva... A sve to objedinjuje festival „Novo doba”, umetnički kolektiv Mubareć i rad, rad i rad.

Ako u Matrijaršiju navratite danima kada se održavaju radionice sa članovima „Naše kuće” ili „Sunca”, dobićete živi dokaz svega izrečenog. Na kapiji domaćinstva, na kojoj krasnopisom u metalu piše „M” - po čemu se razlikuje od sličnih kuća u ušorenom kraju, čekaće vas jedan od domaćina. Dal’ Žoana, ili Mileta, Jovan, Milica ili bilo ko od deset članova užeg jezgra, zavisi od trenutnih obaveza. Jer, Matrijaršija piše projekte koji podržavaju aktivnosti organizacije, ali svaki od članova se bavi nekim poslom. Prevođenjem, dizajnom, kelnerisanjem, kuvanjem... Oko nogu domaćina vrzmaće se crni psić (mačke, će, verovatno, spavati), ali će dobrodošlicu iskazati i svi prisutni štićenici sa posebnim potrebama.

Bata će vas pozvati na kafu, da bi vam ispričao neku priču iz prvog lica, često zamišljenog. Andra će pokazati hrpu novih magazina o estradi, njemu najmilijih. Miloš će ponuditi da vas izmasira, Dušan će odmah prionuti na referat gde su sve išli sa Bitlstima. To je njihova muzička grupa, nastala na prošlogodišnjem festivalu Novo doba, kada su se njih četvorica prvi put oprobali na električnim instrumentima pred publikom. Bitlst-četvorka će sve vreme vaše posete tražiti pažnju, što otežava koncentraciju na razgovor. Međutim, „matrijarhasi” verzirano preusmeravaju njihove hiperaktivnost na crtanje ili dodavanje alatki potrebnih za grafiku. Sve to se dešava u trećoj kući u nizu, povezanog dugačkim dvorištem.

Na tremu se pije kafa, i tu je tokom letnjih dana takva gužva da Žoana preskače ogradu da ode da je zakuva. Ne bi da remeti izlaganje štíćenika koje, iako nekad nepovezano, odlično prenosi atmosferu kolektiva. Odatle se ulazi u galeriju sa svežim tragovima renoviranja. „Imali smo velikih problema sa vodom i stru-

jom”, kaže Žoana na perfektnom srpskom, iako joj je naš jezik prve tri godine zadavao problema. Trošnu kuću, prilično zapuštenu, dobili su na korišćenje od jedne firme, objašnjava. Bilo je potrebno dosta zajedničke akcije, da se privede nameni. Desno su crtačka i grafička radionica, kompletno sređene sobe visokih predratnih plafona, opremljene inventarom i ukrašene delima radioničara. Umetnički pravac je očigledan, iako je miks art-bruta, undergrounda, žestoke alternative u primarnom značenju.

Levo je neka vrsta kluba, iako Matrijaršija nije pristalica takve vrste delovanja, jer odvraća od posla. Nazovimo to „muzičkom sobom“ jer je puna instrumenata. Bubnjeve, kao i bas i gitare, poređane po stolicama, sada „sluša” plišani meda, zavaljen u praznom gledalištu. U dane kada radi kafana, što je bilo samo dva puta, ali će, kako najavljuju, postati praksa, ona se potpuno menja u kafanski ambijent. Podno dvorišta je bašta, gde se organski gaji paradajz, paprika i drugo povrće, tu su i dva impozantna stabla kajsije. U planu je i kokošinjac, dogodine.

Žoana predlaže da se pređe u grafičku radionicu, neće da gubi vreme, već pred posetiocem prolazi kroz sve faze sito-štampe. Radove često izlažu u Uličnoj galeriji, ili po festivalima u inostranstvu, prodaju ih jednom mesečno u prodavnici Fijuk u KC Kombinat u Zemunu. Ali su, kako naglašavaju, pre svega usredsređeni na produkciju.

Organizacija ovog malog centra kulture je intuitivna, prema umetničkim afinitetima i usaglašavanju karaktera. Na taj način se i šire, pa Matrijaršija ima deset stalnih i još toliko povremenih članova. Gosti iz inostranstva dolaze po pozivu, ovde provedu 10–15 dana, uglavnom su to predstavnici strip izraza. A kad dođe vreme za festival Novo doba, uključuju se svi kapaciteti, plus volonteri, pozvani preko Fejsbuka. Festival se odvija na više lokacija u Beogradu i Pančevu, kada se stripu i muzici pridružuju video i film.

Ciglana

Na putu ka Višnjičkoj banji, i dalje, ka Lešću, u kompleksu objekata preduzeća „Trudbenik“, malo ispod urušene fabrike cigle, otvorena je pre tri godine Ciglana - Klub ljubitelja teške industrije. Inicijator ideje i vlasnik prostora, Viktor Kiss, efikasnost i popularnost ovog mesta zasniva na „svetom trojstvu“ - na radionici, kafiću i galeriji, neophodnim činiocima za „misiju širenja kulture“.

Diplomirani keramičar na Fakultetu primenjenih umetnosti, iskaljen 15 godina na gradilištima, gde se zanatski obučio za rad u metalu, pokrenuo je ovu inicijativu prvo na Vračaru, ali mu je to dvorište uskoro postalo pretesno. Tek dolaskom na brisani prostor podno groblja, ideja je dobila puni zamah, na „krilima“ novih mogućnosti. Prvo je iznajmio prostor za radionicu, potom je uvideo potrebu za kafićem, budući da je tu areu, osim zatečenih zanatlija, zauzelo i više umetnika, koji nisu imali gde da predahnu. Njegov rezon je bio da gostima, pored pića, ponudi i sadržaje kulture, pa je osnovao i galeriju.

Galerija je i sam kafić, puna Viktorovih i drugih radova. Keramičkih, skulptura u drvetu, metalu i drugim materijalima, koji osim estetske, često imaju i upotrebnu ulogu. Takva je, primera radi, kanabe – rošua, sa udobnim sedištem, iako velika replika starinskog sportskog rekvizita. Sve je tu ručni umetnički rad, i šank, i rasveta, i reza na vratima. Sve je u znaku reciklaže starog u novo.

Muzički segment je vrlo bitan za život Ciglane, a sve više i pozorišni. Ponekad je svirka jednotematska, a ponekad se smenjuje više bendova. Predstave su i za odrasle, i za decu, jer jer su prvi „kulturološki vrlo osiromašeni“, a rad sa decom je „preko potrebna stvar“, kako naglašava Viktor. Ovde se snimaju reklame, filmovi, na Viktorovu se lako nakalemi tuđa imaginacija.

Za sve te aspiracije nije bio dovoljan prostor ispred kafića, već prenatrpan objektima i instalacijama. Viktoru je pažnju mamila susedna zgrada, artefakat industrijskog nasleđa, nepriznat od države – rashodovana fabrika gline. I nju je uzeo pod zakup, u „restauraciju“

prostora i programe ulagao je sve honorare dobijene sa strane. Podrška mu ponekad stiže i na osnovu projekata podržanih od Ministarstva kulture, ali znatno manja od pravih troškova. Međutim, sada se konačno odmakao od „pozitivne nule“, kako je donedavno Ciglana poslovala.

Zvuči romantično, a tako i izgleda mala oaza kulture u predgrađu. Ali, svako ko prati proces od početka, svestan je obima uloženog rada. Raščišćavanje je išlo sukcesivno, deo po deo arhaične betonske građevine. Prvo jedna hala nezamislivo visokog stropa sa spektrom prostorijica, galerijom, otvorima na podu, svrsishodnim u smislu potom formirane ambijentalne postavke, sa naoko razbacanim umetničkim delima. I binom u centru.

„Za potrebe Festivala Dev9t, organizovanog prvi put u maju 2015, osposobljena je i hala za sortiranje gline“. Slikom: dva „jendeka“, duga nekoliko desetina metara, puna masne zemlje, vremenom pretvorene u prah. Posetioci su se spuštali u procep između kanala, peli se merdevinama da bolje osmotre eksponate, obasjane reflektorima. Izlagalo je nekoliko desetina umetnika izabranih na konkursu, neki su stvarali in situ, u brojnim radionicama, bilo je nekoliko koncertnih i DJ stejdževa, mnoštvo performansa.

Najveći domet Festivala, prema Viktoru Kissu, jeste to što je to bio „skup svih vidova umetničkog izražaja, mogućnost da i običan posetilac iskaže svoju zanemarenu kreativnost“. „Dev9t je trenutak koji više nije mogao da se kontroliše ili odlaže. Dvadeset godina kulturološkog gladovanja dovelo je do pucanja zatega i od tog trenutka više se ne može nazad. Umetnost i kreativnost je još jedino što nas čini ljudima“, objašnjava poentu Festivala, i, ujedno, svoj pogled na stvaralaštvo.

Tako je manifestacija među priznate umetnosti, uvrstila i grafiti umetike, artiste „novog cirkusa“, skejtere. Čudni mešung je kod nekih izazvao podozrenje, ali je publika bila zadovoljna. Za sedam festivalskih dana, kroz Ciglanu je prošlo 15.000 posetilaca, uz simboličnu ulaznicu od 200 dinara.

Da se sve zamišljeno iznese, potrebna je ogromna energija i entuzijazam. „Ako čvrsto stojiš iza svoje

zamisli, ako na njoj mnogo i predano radiš, ni uspeh neće izostati”, Viktorova je poruka.

Ciglana je, takoreći *one man show*, uz bogatu infrastrukturu produkcije umetnika svih žanrova. Jedino što nećete ovde naći su kustosi. Jer, Kiss ne veruje u umetnost koja se tumači i objašnjava, već u onu što sama sobom deluje.

PROSTORI NEZAVISNE KULTURE U HRVATSKOJ

TEKST

Matija Mrakovčić

ILUSTRACIJE

Izgradi platformu

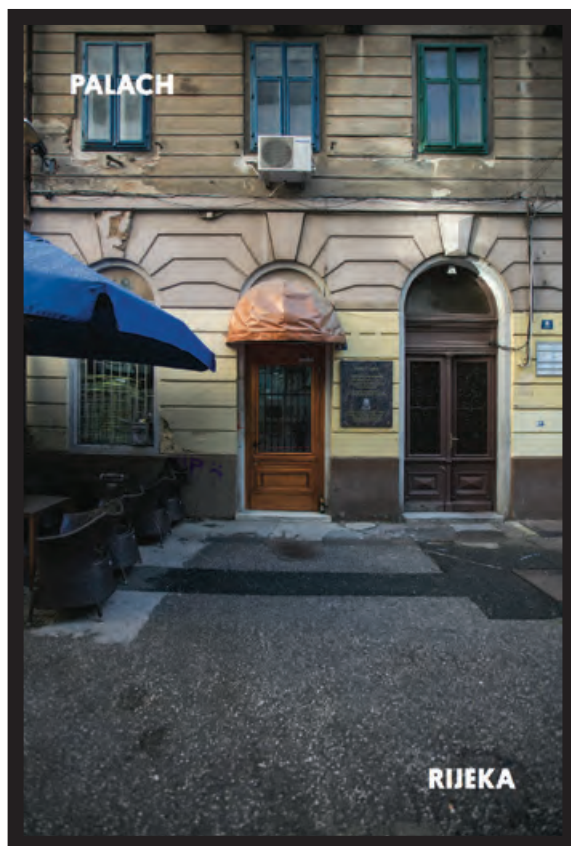
Koncept izložbe: Miranda Veljačić i Dinko Peračić – Platforma 9.81

Suradnja na konceptu: Emina Višnić – POGON

Foto: Damir Žižić, Marko Ercegović, Dejan Štifanić

Dizajn: Damir Gamulin

Povijest razvoja nezavisne kulturne scene u Hrvatskoj u posljednjih dvadeset pet godina usko je vezana uz borbe za prostore djelovanja organizacija, inicijativa, kolektiva i pojedinaca na njoj. Devedesetih godina prošlog stoljeća, s promjenom političke i društvene paradigme, promijenio se i odnos prema kulturnoj sferi. U nacionalističkom ključu prevrednovanja više nije bilo mjesta za takozvanu urbanu, alternativnu, kritičku ili nezavisnu kulturu, pa tako ni za prostore koji su osnaživali njihovu proizvodnju i prezentaciju. Nestali su klubovi i društveni, omladinski centri, umjetnički prostori, javni i zajednički prostori koji su bili preduvjet razvoju i opstanku te kulture. Devedesete su za većinu kulturnih aktera u pogledu prostora označavale neprestano dislociranje, premještanje, snalaženje, skvotiranje. No, čak i u tim uvjetima nastajala su mjesta i rađale se inicijative koje u današnjem kulturnom imaginariju igraju važnu ulogu prethodnika: Art radionica Lazareti (1988), kulturno-umjetnički centar Lamparna u Labinu (1993), Baraka u Kutini (1996), skvotirani su Kuglana u Zagrebu (1994), splitski Dom mladih (1994), vojarna Karlo Rojc u Puli (1997), u Zagrebu je otvoren prvi Attackov prostor (1998) te URK-ova Močvara (1999). Posljednja je godina izrazito važna za formiranje i jačanje nezavisne scene u glavnom gradu. Te je 1999. nekadašnja tvornica benzinskih crpki Jedinstvo „osvojena” akcijom nakon koje svoje klubove tamo otvaraju Autonomna tvornica kulture (Attack) i Udruženje za razvoj kulture (URK). Uz njih počinje djelovati i Parainstitut Indoš te je prvi put osiguran prostor koji će u Zagrebu, ali i šire, biti prepoznat kao prostor urbane i nezavisne kulturne scene. Početkom novog tisućljeća formiraju se nove organizacije u gotovo svim krajevima Hrvatske, od Osijeka i Vukovara preko Kutine, Križevaca, Pule, Rijeke i Knina do Splita i Dubrovnika. U svibnju 2000. Multimedijalni institut otvora net.kulturni klub mama u zagrebačkoj Preradovićevoj ulici, a sljedeće godine inicira proces izgradnje programske platforme nezavisnih kulturnih organizacija, inicijativa i neprofitnih klubova koji je rezultirao kasnijim osnivanjem mreže Klubtura. Godine 2001. šest splitskih organizacija okuplja se u Koaliciju udruga mladih (KUM) i započinje višemjesečnu kampanju za dobivanje prostora za provođenje programa te im Grad dodjeljuje na korištenje podrum Doma mladih u kojem otvaraju klub Kocka. Dvije godine potom u Križevcima je udruzi

K.V.A.R.K dodijeljen prostor današnjeg Kluba kulture, nastaje Centar za mlade Čakovec, a u Karlovcu s radom započinje Centar za mlade na Gazi. U Rijeci Savez udruga Molekula useljava u zgradu Ivex-a 2007, a krajem 2008. Attack skvotira prostor bivše tvornice Medika.

JEDINSTVENI POGON

Unatoč prepoznavanju nezavisne scene u javnim potrebama u kulturi, početkom dvijetisućitih, pomaci u financiranju ne rezultiraju značajnim promjenama koje bi osigurale stabilniji razvoj nezavisnih organizacija. I dalje ne postoje višegodišnje potpore niti financiranje tzv. hladnog pogona, a problemi s prostornim resursima za realizaciju programa ne rješavaju se. Godine 2003. Platforma 9.81 provela je projekt Nevidljivi Zagreb kojim je mapirala napuštene gradske prostore i analizirala potrebe nezavisne scene. Istraživanje je pokazalo da 34% organizacija nema svoj prostor, a od preostalih 66% po tržišnim cijenama ga iznajmljuje više od 40% dok njih gotovo 60% koristi neadekvatne prostore. Te godine klubovi Attack, Močvara i mama sazivaju konferenciju za javnost povodom neizvjesne situacije u kojoj se nalaze. Od pojedinačnih slučajeva kampanja se ubrzo usmjerila na šire zagovaranje cijele nezavisne kulturne scene i scene koju čine organizacije mladih. Jedna od ključnih točaka bila je Operacija:grad koja se u rujnu 2005. održala u bivšim industrijskim objektima Badela i Gorice. Najprije neformalna inicijativa, kasnije Savez za centar za nezavisnu kulturu i mlade (današnji Savez udruga Operacija Grad) postavlja zahtjev Gradu Zagrebu da se osiguraju prostori i adekvatan institucionalni model koji će podržavati sudjelovanje i odlučivanje, a ne samo korištenje prostora. Operaciju:grad kao desetodnevni festival, tijekom kojeg je suradnjom 26 organizacija održano sedamdesetak događanja, prepoznali su i podržali publika i mediji. Ključni ljudi Grada obećavaju rješenje, no sve ostaje na obećanju. Kampanja je nastavljena. Manifestacijom Operacija grad: Jedinstvo 2007. započinje nova etapa borbe. Otvoren je „Privremeni ilegalni centar za kulturu i mlade Jedinstvo” koji funkcionira kao prostorni resurs za programe širokog kruga organizacija nezavisne kulture i mladih dok se istovremeno razvija novi model ko-

rištenja i upravljanja. Pritisak širokog kruga aktera napokon rezultira time da Grad pred sljedeće izbore pristaje zajedno sa Savezom osnovati instituciju.

Godine 2008. potpisan je ugovor o osnivanju javne ne-profitne ustanove Zagrebački centar za nezavisnu kulturu i mlade – Pogon. Model upravljanja Pogonom jest civilno-javnog partnerstvo specifično prvenstveno po tome što je ravnopravno suodlučivanje i upravljanje – institucionalizirano. To Pogon čini prvom takvom javnom institucijom u kulturi u Hrvatskoj i široj regiji, koja je postavila primjerenije zakonodavne okvire za stvaranje centara i u drugim gradovima. Temeljna funkcija Pogona, koji čine dvije dvorane u Jedinstvu na obali Save te konferencijski i uredski prostor u centru grada, davanje je na korištenje tih prostora za programe organizacijama kulture i mladih grada Zagreba, bez naplate. Pogon nije definiran estetskim kriterijima niti čvrstim programskim ili kustoskim konceptom, već funkcionira kao otvorena platforma. Prostore i podršku Pogona na godišnjoj razini koristi 70 do 80 različitih organizacija i pojedinaca, kao ustanova radi na povezivanju lokalne scene sa scenom u svijetu, putem rezidencija i europskih projekata. Trenutno je u pripremi projekt rekonstrukcije Jedinstva te je aktualizirana prvobitna ideja o centru koji postoji na više lokacija i provodi različite tipove programa, ne samo kulturne, za različite publike. Jedna od osnovnih funkcija Saveza udruga Operacija grad jest u svom formalnom članstvu okupiti organizacije korisnice prostora Pogona koje potom ravnopravno sudjeluju u upravljanju Centrom, usuglašavaju se oko ključnih upravljačkih odluka, modela korištenja resursa i programskog odlučivanja.

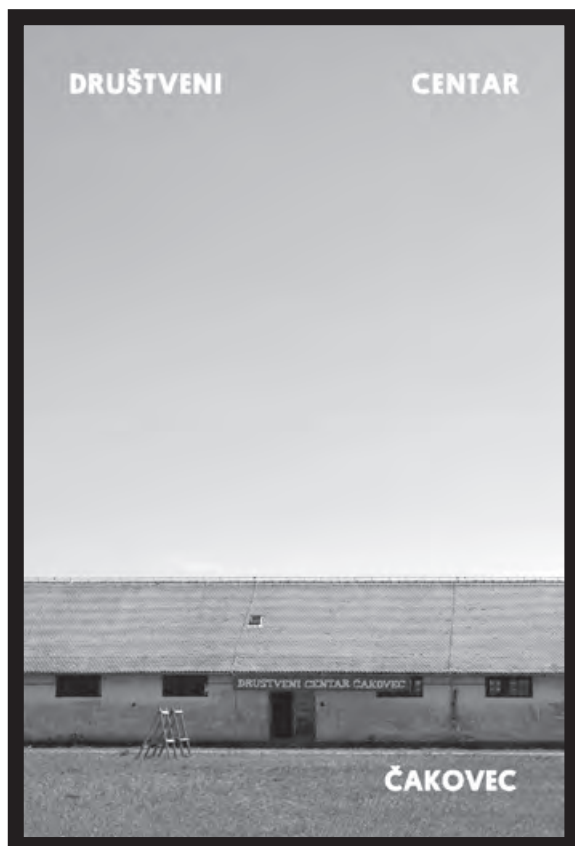
PROSTORI I PRENAMJENA

Gotovo se sve organizacije nezavisne kulture u Hrvatskoj u manjoj ili većoj mjeri susreću se s problemom nedostatka prostora za proizvodnju i prezentaciju svog rada. Stoga je radi ukazivanja na te potrebe, ali i koristi koje oživljavanje neiskorištenih prostora s novom namjenom može donijeti životu lokalne zajednice, u Hrvatskoj aktivno više zagovaračkih platformi i inicijativa. Među njima trenutno su najvidljivije Društveni centar Rojc iz Pule, karlovačka inicijativa KA-

operativa, riječka Molekula, organizacije okupljene u Platformu Doma mladih u Splitu te čakovečka Inicijativa 1729/2. U povezivanju gradova i regija Hrvatske nužno je spomenuti i djelovanje Saveza udruga Klubtura te niz aktivnosti koje provode u suradnji s lokalnim inicijativama.

Unatoč tome što u mnogim gradovima postoje slobodni prostori, a često se radi o napuštenim zdanjima vojne ili industrijske baštine, procesi otvaranja, prenamjene i obnove tih prostora uglavnom su vrlo spori. Konverzija prostora dugotrajan je proces jer zahtijeva planiranje, što se u hrvatskoj kulturnoj politici na lokalnim razinama, ali i na nacionalnoj, rijetko događa, dok je javnost iz tih procesa uglavnom isključena. Osim napuštene i neiskorištene industrijske baštine kod koje Rijeka i Zagreb prednjače u broju nekretnina, tu su objekti koje bi mogli smatrati kulturnom baštinom poput Lazareta u Dubrovniku, Doma mladih u Splitu ili pak Hrvatskog doma u Karlovcu. Svi su ti objekti u vlasništvu lokalnih zajednica dok je najveći broj slobodnih nekretnina onih bivše vojne namjene koje je raspadom Jugoslavije naslijedilo Ministarstvo obrane. Pritom je važna činjenica da je Republika Hrvatska peta u Europi, iza skandinavskih zemalja, po veličini imovine u državnom vlasništvu. MORH je tek 2013. najavio da će neperspektivnu vojnu imovinu, čak 392 nekretnine, predati Državnom uredu za upravljanje državnom imovinom (DUUDI) koji je pak u svojoj strategiji za 2014. godinu naveo kako će ih ustupati zainteresiranim stranama po najvažnijem kriteriju – razvojnim projektima i sukladnosti prostornom uređenju. Da se stvari u tom smjeru kreću polako bilo je očito ljetos kada je DUUDI pokrenuo javno savjetovanje o izmjenama i dopunama Zakona o upravljanju i raspolaganju imovinom u vlasništvu RH. Inače, sam zakon podloga je za „bržu i kvalitetniju provedbu investicijskih projekata“, a u konkretnu se izmjenu išlo tek radi olakšavanja poslovanja pravnog sljednika Hrvatskog fonda za privatizaciju te radi „jačanja“ Fonda hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata.

DUUDI je još ranije najavio da se neperspektivne vojne nekretnine neće moći prepuštati organizacijama civilnog društva, već samo lokalnim upravama. Problematika koja izvire iz takve odluke odnosi se na diskrecijsko-lobistički prostor kroz koji su poje-

dine jedinice lokalne samouprave već došle u posjed reprezentativnih prostora, no s njima nisu učinile ništa ili su ih namijenile potpuno komercijalnim aktivnostima. S obzirom na sklonost lokalnih vlasti da koncesiju smatraju najboljim rješenjem problema te su rijetko u stanju inicirati ikakav društveni ugovor na korist lokalne zajednice, početkom godine organizacije civilnog društva ugodno je iznenadio DUUDI-jev natječaj za dodjelu prostora na korištenje. Radilo se o dva poslovna prostora u Karlovcu, po jedan u Splitu i Varaždinu te deset u Zagrebu u rasponu od 13 do 74 metara kvadratnih, no njihova je vrijednost ispala daleko ispod potrebnih ulaganja.

DRUŠTVENO-KULTURNI CENTRI

S obzirom na zaista lošu situaciju po pitanju prostora za rad i predstavljanje programa nezavisne scene u lokalnim zajednicama, u posljednjih nekoliko godina ideja društveno-kulturnih centara počela je dobivati na vidljivosti. Društveno-kulturni centri predstavljaju novi oblik kulturnih institucija koji povezuju umjetničko i kulturno sa širim civilno-društvenim djelovanjem, poput Rote Fabrik u Zurichu, bernskog PROGR-a, NSDM-a ili Melkwega u Amsterdamu, berlinskog UFA Fabrik, skandinavskih centara Tou Scene, Verkatehdas ili Subtopia, CCI Fabrike u Moskvi. Radi se o prostorima u kojima se odvijaju programi načelno neprofitnog karaktera, prostorima u kojima zajednica stvara i konzumira programe kritičkih i refleksivnih praksi suvremene umjetnosti i kulture, prostorima društvenog aktivizma te ekonomskih djelatnosti usmjerenih zajednici i zajedničkom.

Sredinom 2014. godine Nacionalna zaklada za razvoj civilnoga društva objavila je poziv za financiranje društveno-kulturnih centara iz strukturnih fondova EU na koji su se mogli prijaviti gradovi u Republici Hrvatskoj koji žele sudjelovati u procesu zajedničkog rada s organizacijama civilnoga društva i građanima. Čak 35 gradova prijavilo je svoje pilot-programe, a 20 odabranih dobit će financijsku pomoć u izradi tehničke dokumentacije. Trenutno najjače inicijative koje su putem natječaja ušle u partnerstva s lokalnim upravama nalaze se u Splitu, Rijeci, Puli, Karlovcu i Čakovcu.

Bivšu vojarnu Karlo Rojc u Puli trenutno koristi preko stotinu udruga, njome upravlja tijelo koje u jednakom omjeru čine predstavnici Saveza udruga Rojc i Grada, no njihove zaključke prethodno mora odobriti nadležna osoba u Gradu. Prostorima raspršenim po gradu Rijeci (kulturnom baštinom Filodrammatice i Palacha, industrijskom baštinom bivših tvornica Hartere i Ivexa) programski upravljaju Savez udruga Molekula i Studentski kulturni centar, a Grad se obvezao na nastavak ulaganja u infrastrukturu te je izrađena prostorno-programska studija budućeg društveno-kulturnog centra Hartera. Splitskim Domom mladih upravlja gradska ustanova Multimedijalni kulturni centar, pridružena članica Platforme Doma mladih, zagovaračke inicijative nezavisne kulturne scene. Čakovečka Inicijativa 1729/2 oformljena je s ciljem stvaranja Društvenog centra Čakovec u dijelu prostora nekadašnje vojarnje u vlasništvu Međimurske županije, u cijelosti prepuštene Gradu Čakovcu na upravljanje. Koordinacija organizacija i pojedinaca KAoperativa i Grad Karlovac sporazumjeli su se oko Hrvatskog doma kao prostora budućeg društveno-kulturnog centra čiju funkciju upravitelja obnaša gradska tvrtka, a programsko vijeće čine predstavnici organizacija nezavisne kulturne scene. Model upravljanja kojem teže sve spomenute inicijative jest onaj Pogona, dakle civilno-javno partnerstvo, i gotovo su sve zagovaračke platforme u procesu registracije ili pregovora o modelu upravljanja budućim društveno-kulturnim centrom. Osnovni paradoks u kojem se nalaze sve spomenute inicijative s jedne su strane nestabilni uvjeti rada s obzirom na smanjenje programskih sredstava i njihovu neredovitu i zakašnjelu isplatu na lokalnoj i nacionalnoj razini, te s druge, raspolaganje (pre) velikim prostorima i tisućama metara kvadratnih koji još uvijek nisu adekvatni za provođenje programa.

Do sredine srpnja na javnoj je raspravi bio Nacrt prijedloga Strategije prostornog razvoja Republike Hrvatske, dokument kojim se usmjerava prostorni razvoj cjelokupnog teritorija države do 2030. U nacrtu je naglasak postavljen na bolju iskorištenost već postojećih prostora koji su napušteni, zapušteni ili nedovršeni, "uz nužan zaokret u institucionalnom i pojedinačnom stavu o kulturnom nasljeđu i memoriji prostora". Otvoreno je pitanje što taj nužan zaokret pretpostavlja u vremenu sve snažnije komodifikacije kulture i upisiv-

anja tržišnih vrijednosti u njenu proizvodnju i konzumaciju. U ovom je slučaju veoma važno da se radi o već postojećim prostorima, koji doduše jesu zadani, pa ne ostavljaju velike mogućnosti da osmišljavanje programa bude početna točka njihova korištenja. Svaka prenamjena je kompliciranija od gradnje novih prostora, no reciklaža prostora svakako je jedan od humanijih i odgovornijih okolišnih koncepata. U kontekstu kulture, taj je koncept još vidljiviji jer je možda manje očekivan, no upravo zato pojačava taj segment društvenog koji se nalazi u temelju ideje o društveno-kulturnom centru.

NOVE GENERACIJE, NOVE MOGUĆNOSTI?

Unutar strukturnih fondova Europske unije, konkretno Europskog socijalnog fonda (ESF), financirat će se djelovanje društveno-kulturnih centara, obrazovne aktivnosti i zapošljavanje. Navedeni fond se u RH distribuira kroz niz natječaja. Za prvu razinu provedbe projekata ESF akreditirano je Ministarstvo kulture koje će podijeliti sredstva u iznosu od 200 do 300 tisuća eura na vrijeme od dvije godine. Slične su natječaje najavili i Ured za udruge (6 milijuna eura kroz šest godina) i Zaklada Kultura nova (oko 5 milijuna eura za svaki od dva programa). No, unatoč financijskim mogućnostima koje se tako otvaraju, kulturne aktivnosti odnosno redovni kulturni program i dalje će se morati financirati iz lokalnih proračuna. Stoga će zagovaranje promjena u legislativi, uvođenja vrednovanja i evaluacije programa te višegodišnjeg financiranja, jačanja institucionalnih potpora te opće priznavanje relevantnosti nezavisne kulturne produkcije ostati nužnost kulturnih aktera. Dobra je vijest da je na valu ideje o društveno-kulturnim centrima stasala nova generacija kulturnih radnika koja može crpiti iskustva ovdje navedenih prethodnika, a uložiti novi polet i entuzijizam koji će biti prijeko potrebni u daljnjim pregovorima. Konkretno, radi se o mladoj šibenskoj sceni koja je odnedavno počela koristiti tzv. narančastu zgradu u vlasništvu Grada, mladim Zadranima koji lobiraju za dobivanje starog Kazališta lutaka za provođenje programa ili pak skvotiraju prostor vojarne u centru te stvaraju autonomni umjetnički prostor otvoren svima. Na sjeveru se budi koprivnička inicijativa za trajno

korištenje prostora u bivšoj vojarni, dok u Varaždinu inicijativa, uskoro savez udruga, zgradu bivšeg Doma željezničara koju trenutno koristi za svoje programe, želi pretvoriti u Centar za mlade.

Pregovori s javnim upravama i umrežavanja aktera na svim razinama morat će se nastaviti, a bavljenje velikim zadanim kvadraturama i tipologijama prostora potraživat će veće razumijevanje s obje strane. Važna dimenzija budućih društveno-kulturnih centara jesu mogućnosti suradnje koje se otvaraju između organizacija u kulturi i drugih aktera unutar različitih područja civilnog društva (ljudska prava, dobra ekonomija, socijalno poduzetništvo) te unapređenju modela civilno-javnog partnerstva koji bi uključio i druge potrebe, osim užekulturnih. Stoga će najveći naglasak u daljnjim borbama za prostore biti upravo na pojmu društvenosti i njegovim implikacijama: javnom prostoru, zajedničkom dobru, suradnji civilnog i javnog sektora, demokratizaciji javnog dobra te stvaranju uvjeta za refleksiju, kritičko promišljanje i artikulaciju kritičke javnosti.

SVAKOM SVOJ BIOSKOP

Prizren

TEKST

Ares Shporta

PREVELA SA ENGLESKOG

Vesna Milosavljević

.....

FOTOGRAFIJE

Fondacija Ljumbardi

Prizren je 2.000 godina stari grad, koji deli reka Bistrica (Lumbardhi) na dva dela. Levo od čuvenog Kamenog mosta može se videti istorijski centar Šadervan, dok je nedaleko velika zgrada koja se blago spušta ka putu – to je stari gradski bioskop koji nosi isto ime kao reka, i proteklih godina bio je predmet najveće građanske inicijative u Prizrenu.

Izgrađen početkom 50-ih godina 20. veka, bioskop Ljubardi ima unutrašnju salu i prostor za projekcije na otvorenom, čiji je ukupan kapacitet 1.200 mesta. Zadnjim delom je okrenut ka reci i zauzima možda najveći prostor u gradskom centru, pa je i bio glavna adresa kulture u Prizrenu u drugoj polovini 20. veka. Osim što je bio glavni bioskop u gradu, funkcionisao je i kao koncertni prostor i mesto okupljanja, gde su započeti i neki od najvažnijih festivala.

Nakon rata, vlasti su ostavile bioskop da propada, kao i mnoge druge državne kompanije. Iako je Prizren 2002. godine dobio filmski festival koji je ubrzo postao važan međunarodni događaj, i dalje nije imao aktivan bioskop. Nekoliko ne tako ozbiljnih pokušaja dogovora sa filmskim distributerima bilo je početkom 2000-ih, a iako se često pričalo o bioskopu Ljubardi, postao je zaista deo javne diskusije tek posle 2007,

kada je tadašnji gradonačelnik obnarodovao ideju da ga sruši i napravi na tom mestu parking. Razlog njegove averzije prema bioskopu je ostao nepoznat, ali je bilo glasina da se nekadašnji profesor svojevremeno onesvestio na projekciji „Isterivača đavola” (The Exorcist), na koju je išao sa studentima iz Više škole, i od tada je navodno potajno želeo da uništi bioskop.

Kako god, bioskop Ljubardi je od tada postao simbol DokuFesta, festivala dokumentarnog filma čije je šesto izdanje održano u to vreme. Zajedničkom inicijativom festivalskog tima, civilnog društva i građana, organizovan je veliki broj događaja širom grada, u okviru kampanje koja je rezultirala sa više od 8.000 prikupljenih potpisa protiv rušenja bioskopa. To je bio značajan broj potpisa za neko pitanje u oblasti kulture, dovoljan da privremeno učutka one koji su želeli da ga se otarase.

Bioskop je nastavio pasivno delovanje, ali je zgrada vremenom počela polako da propada, što se videlo po pukotinama na fasadi i krovu. Senovitom pojavom i pasivnošću, davao je sliku ruine. To propadanje je bilo svojevrsna nepisana vladina politika, s obzirom da je bilo karakteristično i za mnoge druge zgrade i kompanije iz predratnog perioda. Njihovo propadanje dovelo bi do lakše prodaje.

Ništa se bitno nije desilo sa bioskopom Ljumabrdi ni narednih godina, osim što je krajem 2012. godine na neki način uzurpiran i pretvoren u bar koji je funkcionisao kao društveni centar i izgledao kao skvot. Organizovani su ad hoc kulturni događaji, koji su uključivali projekcije i žurke, pa se potpuno nova generacija, koja nije imala nikakve veze sa samim prostorom, počela okupljati oko bioskopa i vezivati za njega. Za godinu i po dana postao je dom subverzivnih grupa mladih i na

neki način otvorio svoja vrata, iako to nije imalo dobar odjek među konzervativnijim građanima. Tako je bilo sve do jula 2014. godine, kada je na vratima osvanula poruka Agencije za privatizaciju koja je proglasila da je bioskop pod njenom ingerencijom i da će ući u stečajni proces kao i svaka druga firma.

INICIJATIVA ZA ZAŠTITU BIOSKOPA LJUMBARDI

Inicijativu za zaštitu bioskopa Ljumabardi pokrenula je mala grupa kulturnih radnika i aktivista, mahom iz DokuFesta i EC Ma Ndryshe, dve najuticajnije nevladine organizacije u Prizrenu, koje su se okupile zbog zajedničke zabrinutosti za sudbinu bioskopa i započele akcije koje bi sprečile taj proces. Grupi su se priključili ubrzo i drugi pojedinci iz različitih

oblasti, uključujući umetnike, arhitekta, predstavnike akademske zajednice, aktiviste, advokate, urbaniste, inženjere... Na kraju je brojila 58 lokalnih i nacionalnih nevladinih organizacija i veliki broj nezavisnih profesionalaca, čineći jednu od najvećih građanskih inicijativa u posleratnom periodu na Kosovu.

Prve aktivnosti bile su na otvaranju 13. DokuFesta – u formi protesta i podrške bioskopu, što je uživo prenošeno na najvažnijim televizijskim kanalima, u prisustvu mnogih javnih ličnosti, među kojima su bili predsednica Kosova, gradonačelnik Prizrena, ministri kulture Kosova i Albanije, većina ambasadora zemalja članica EU na Kosovu i drugi uticajni ljudi. Protest je delovao kao šok, a izazvao je veliku pažnju javnosti i medija tokom devetodnevog festivalskog programa. Predstavnici Inicijative iskoristili su priliku da animiraju što je više moguće ljudi iz različitih međunarodnih filmskih institucija i krugova, akademskih, ali i političkih struktura, u nadi da će dobiti širu podršku za odbranu bioskopa.

Sticajem okolnosti, ambasada Albanije pridružila se te godine diplomatskim predstavništvima koja su podržali DokuFest, pa je na zatvaranju tog festivala premijer Albanije pozvan da uruči nagradu za najbolji film na albanskom jeziku. U govoru je, na iznenađenje, izrazio podršku Inicijativi za zaštitu bioskopa Ljumbardi i pozvao vladu da deluje u tom pravcu. Taj poziv delovao je u prvi mah kao simboličan gest, ali je imao ključnu ulogu u izazivanju reakcije lokalnih i nacionalnih vlasti, koja je usledila već narednog dana. Najpre je Filmski centar saopštio da neće biti promene prvobitne namene bioskopa bez njegove dozvole, a zatim je Odeljenje za kulturno nasleđe u okviru Ministarstva kulture Kosova poručilo da je bioskop zaštićen posebnim zakonom o istorijskom centru Prizrena. Premijer je potom obećao da će učiniti sve što je u njegovoj moći da zaštiti bioskop, a onda je i gradonačelnik Prizrena potpisao dokument kojim je bioskop proglašen za objekat od javnog interesa. Gradske vlasti zatražile su obustavu procesa privatizacije i izrazile spremnost da zadrže prostor bioskopa Ljumbardi, aktiviraju ga, ponude nove kulturne aktivnosti građanima, kao i da renoviraju kompleks zgrada u toj zoni i prošire put. Iako je ta izjava delovala pozitivno i nevino na prvi pogled, deo o proširenju puta značio je da će zgrada

bioskopa biti srušena kako bi bilo mesta za šetalište. Imajući u vidu ranije slučajeve, to bi značilo još jednu manipulaciju koja bi dovela do toga da grad izgubi svoje najatraktivnije mesto – kulturno i duhovno središte iz ugla Inicijative, a ekonomski isplativ prostor iz ugla profitera.

U svetlu te nove situacije, tim Inicijative se konsultovao sa širom grupom ljudi kako bi pronašao rešenje i utvrdio listu akcija koje bi trebalo preduzeti radi odbrane bioskopa. S obzirom da Zakon o privatizaciji tretira državne kompanije sa kulturnim predznakom kao i sve druge firme, započeta je analiza Zakona o kulturnom nasleđu. Prema tom zakonu, da bi određeni objekat mogao da uđe na listu kulturnog nasleđa i dobije pravnu zaštitu neophodno je da ima ili vrednosti istorijske, arheološke, umetničke, naučne, društvene, duhovne ili tehnološke prirode, ili da predstavlja primer rariteta. Ispostavilo se da bioskop ispunjava četiri od tih kriterijuma, budući da je jedna od najstarijih javnih zgrada iz perioda posle Drugog svetskog rata koja je opstala do danas (istorijski), predstavlja dokaz filmske tradicije grada i uticao je na stvaranje kulturnog i društvenog identiteta zajednice (društveni), doneo je svojevremeno naprednu tehnologiju u vidu projekcija sa 35-milimetarske filmske trake (tehnoški), a sam stil zgrade (dimenzije i otvoreni deo za projekcije, uporedo sa unutrašnjom salom) predstavljao je redak primer na Kosovu i šire, i to ne samo u vreme izgradnje, već i danas (raritet). To je otvorilo put ka kompletiranju neophodne dokumentacije za nominaciju za listu kulturnog nasleđa. Ujedno, to je bio prvi slučaj da lokalna zajednica kandiduje neki prostor za status kulturnog nasleđa.

Tim Inicijative, nakon brojnih medijskih objava i javnih diskusija o tom slučaju, organizovao je konferenciju za novinare na kojoj je podvukao značaj bioskopa i pružio argumente protiv njegovog rušenja i privatizacije. Najavljena je serija akcija radi sprečavanja prodaje bioskopa i obezbeđivanja njegovog upisa na listu kulturnog nasleđa u skladu sa javnim interesom, kao i kreiranja inkluzivnog procesa formiranja upravljačke strukture. Takođe, predložen je plan za dalje funkcionisanje bioskopa i njegovu rekonstrukciju. Usledile su različite aktivnosti, medijski nastupi i sastanci, i u januaru 2015. godine Ministarstvo kulture

objavilo je da je „Kino Ljubardi” ušao na privremenu listu kulturnog nasleđa sa jedinstvenim brojem, kao i da će stalna lista biti objavljena naknadno. Takođe, Agencija za privatizaciju isključila je Ljubardi iz svog plana za 2015. To je bio prvi put da je građanska inicijativa uspeła da izdejstvuje upis nekog objekta na listu kulturnog nasleđa, i ujedno prvi put da je takvo neko javno dobro direktno sa spiska Agencije za privatizaciju ušlo na listu kulturnog nasleđa.

Predstavnici Inicijative dobili su dozvolu Agencije za korišćenje prostora, počev od 23. marta do kraja 2015. godine, pod uslovom da će funkcionisati kao neprofitni multifunkcionalni prostor za kulturu.

FONDACIJA LJUMBARDI I DALJE AKTIVNOSTI INICIJATIVE

Predstavnici Inicijative iz lokalnih i nacionalnih mreža nezavisnih kulturnih organizacija u aprilu 2015. godine osnovali su Fondaciju Ljubardi kao pravno lice koje će voditi bioskop, rekonceptualizovati ga i zagovarati rešavanje njegovog pravnog statusa.

Nova uprava obezbedila je sredstva za početni program i hitne radove koji su bili neophodni za delimično stavljanje u funkciju unutrašnjeg prostora. Bioskop je otvorio svoja vrata 30. maja. Za prva tri meseca

ugostio je deset filmskih programa sa 28 projekcija, četiri festivala, šest koncerata, osam manjih muzičkih nastupa, dve izložbe i međunarodnu konferenciju, predavanja i druge različite aktivnosti, čime je pokazao potencijal i još jednom naglasio potrebu za takvim prostorom.

U tom periodu je partnerska organizacija ChwB Kosovo obezbedila sredstva za rekonstrukciju krova, ali je najvažnije što je vlada inicirala proceduru koja pokazuje da postoji javni interes za opstanak bioskopa Ljubardi.

U međuvremenu je započet rad na formulisanju projekta transformacije bioskopa Ljubardi kao kulturne institucije koja bi bila multifunkcionalni centar koji uključuje i art-house bioskop, koncertnu salu, izložbeni prostor i istraživački centar. Projekat se formuliše na osnovu serije participativnih javnih diskusija, panela, fokus grupa i intervjua, fokusiranih na promišljanje funkcije i prostora bioskopa Ljubardi. Rezultat tog procesa biće projekat transformacije bioskopa Ljubardi i njegovo vraćanje u stanje pune funkcionalnosti.

Da li će nadležni održati obećanje i da li će Fondaciji Ljubardi biti omogućeno da vodi bioskop još nije poznato, ali je sigurno da posao u vezi sa tom inicijativom još nije završen.

NIJE SVE TAKO CRNO

Kratak osvrt na osnivanje Kulturnog centra
PuNKt u Nikšiću

TEKST

Sandra Stojanović

.....

FOTOGRAFIJE

Zdravko Delibašić Beli i Enis Grgurević

Nikšić – grad u kojem sam rođena i grad u Crnoj Gori koji se prema urbanim legendama pronalazi isključivo u kategoriji superlativa. Zanimljiv hibrid činjenica i mitova o Nikšiću našao je prirodno stanište i u Vikipediji, gde stoji da je u pitanju „mesto u kome je proizvedeno prvo pivo u Crnoj Gori; osnovana prva Žel(j)ezara; osnovana prva banka; izgrađen prvi kružni tok saobraćaja; osnovano prvo pozorište; urađen prvi pravi urbanistički regulacioni plan; osnovana prva lokalna radio-televizija; iz štampe su izašle prve lokalne novine; odakle su planinari koji su se prvi popeli na najvišu tačku sveta - Mont Everest; grad sa najviše kafana po metru kvadratnom i najvećim prosekom popijenog alkohola u bivšoj Jugoslaviji”, i tako u nedogled. U skorijoj istoriji, Nikšić je prodajom pivare Trebjesa postao i mesto prve privatizacije u Crnoj Gori. Od tada, pa sve do danas, Nikšić je prvi i jedini grad u Crnoj Gori sa rekordnih 18.000 izgubljenih radnih mesta; grad od oko 50.000 stanovnika u kome je registrovano samo 2.000 zaposlenih i, nasuprot tome, oko 15.000 penzionera, a gde su mesečna primanja više od polovine stanovniš-

tva niža od 200 evra (primera radi, prosečna plata u Crnoj Gori u julu iznosila je 476 evra¹).

U uslovima ozbiljnog propadanja infrastrukture grada i nezaposlenosti koja se graniči sa socijalnom katastrofom, grupa ljudi okupila se i osnovala Kulturni centar PuNKt.

POČECI I OTVARANJE IZLOŽBE U DOMU VOJSKE

Dve nevladine organizacije iz Nikšića - Civis DiverSus i Tunjel, već neko vreme neformalno saraduju na projektima i programima, naročito na polju kulture i građanskog aktivizma, pa se u jednom trenutku spontano nametnulo pokretanje udružene inicijative kojom bi se ta saradnja kvalitetnije uobličila. Tako se početkom 2015. formirao Kulturni centar PuNKt, sastavljen od različitih profesionalaca među kojima su pravnici, politikolozi, novinari, ekonomisti i umetnici mlađe generacije iz Nikšića.

Kao prvi program KC PuNKt-a u martu je organizovano otvaranje u bivšem Domu vojske (ili Domu JNA). Ponovno aktiviranje sada već potpuno uništene zgrade Doma vojske podrazumevalo je adaptaciju deset prostorija, od kojih je formiran „umetnički paviljon”, i osposobljavanje koncertnog prostora.

„Deset umetnika imalo je po jedan prostor za adaptaciju i intervenciju. Izložbu sa likovnim radovima, pratile su i instalacije i nastup tri benda, koji su učinili veće nezaboravnim. Mladi ljudi, mlada energija, u tim nekim starim, zaboravljenim ruševinama su oživeli neki izgubljeni život”, kaže Zdravko Delibašić Beli, jedan od organizatora.

Ova lokacija je namenski odabrana, jer predstavlja bitno mesto u kome su se, dok je još Dom aktivno radio, održavali različiti kulturni i društveni događaji, i za koji se vezuju mnogobrojne uspomene. Sa ovim se slaže i poslednji načelnik Doma vojske Vladimir Knežević, koji tvrdi da je: „Dom bio mjesto okupljanja ne samo vojske nego i mladih i jedan od bitnih činilaca kulture u ovom gradu [Nikšiću]. Tu su se odigravale mnoge predstave, koncerti, književne večeri i izložbe, održavale se zabave. Bio je spona između vojne i civilne strukture–”.

KC PuNKt je, podstaknut pozitivnim utiscima okoline, od ovog početnog događaja realizovao veliki broj drugih dešavanja, koncerata i dvomesečnu akciju „Lice ulice”, koja je podrazumevala čišćenje odabranih zapuštenih lokacija u gradu, in situ (umetničke) intervencije, bazar, izradu murala u centru grada u Njegoševoj ulici itd. Otvaranje je umnogome odredilo dalji rad, a ono što članovi KC PuNKt-a isitiću kao svoju misiju je afirmacija (prvenstveno lokalnih) alternativnih umetnika u još alternativnijim prostorima u cilju obogaćivanja kulturne ponude grada.

SVE NIJANSE SIVE

Otvaranje i izložbu mediji su pompezno deklarirali kao *okupaciju* Doma vojske. Cinik u meni je poprilično burno odreagovao na ovu trendi etiketu, definitivno neprimerenu za inicijativu KC PuNKt-a. Imajući u vidu da objekat koriste u svrhe kulture, uz punu po-

dršku Ministarstva nauke i Opštine Nikšić, te da su prostor po dogovoru mirno ustupili za izgradnju **biznis centara** tzv. **Inovativno preduzetničkog centra Tehnopolis**², njihovo delovanje najprostije rečeno nije ni približno iz istog političkog i socijalnog domena zalaganja za opštu društvenu jednakost koja karakteriše occupy prokret.

Jedna anegdota posebno mi je ostala u sećanju. Kako tvrdi Zdravko Delibašić Beli, Dom vojske je u nekom trenutku u toku trajanja izložbe pretrpeo vandalizam - grupa neidentifikovanih klinaca ušla je i uništila celu izložbu. U prevodu, prostor za koji su se borili da ponovo bude dostupan javnosti, oronulu građevinu u raspadanju, oštetila je grupa nepristojnih maloletnih građana nepristojnim grafitima, dok su ljudi iz KC PuNKt-a pokušavali da pokažu pristojnu izložbu pristojnih umetnika po svom odabiru. Ovde se ogleda potencijalno problematičan odnos prema borbi za javno dobro sa primesama kultur-fašizma, koja potpuno nenamerno pervertira u verziju privatizacije prostora od strane NVO za potrebe koje ona nameće, a kojoj legitimitet daju državni organi.

Jasno je da je odabir i korišćenje Doma vojske za otvaranje izložbe od strane KC PuNKt-a vrlo praktičan, jer objekat već nosi određeno značenje i težinu u kolektivnoj svesti lokalne zajednice. Međutim, ne mogu da se ne zapitam da li to što KC PuNKt svojim resursima kako-tako adaptira i dovodi ljude u ovaj prostor, znači zapravo da sve vreme vezuje pozitivan imidž za objekat koji će uskoro postati biznis centar, i na taj način pravi zgodnu medijsku uvertiru za džentrifikaciju tog objekta... Iz moje perspektive, akcije sređivanja i umetničke intervencije KC PuNKt-a uz minimalna sredstva iz javnih budžeta, čine KC PuNKt izuzetno isplativim izvorom radne snage i kreativnosti, od koje najviše profitiraju opština i investitori Tehnopolisa.

Na kraju, treba napomenuti da je vrlo verovatno da moje skeptične ocene i kritičnost nisu na mestu. Godine rada na sličnim inicijativama učinile su da ovakve pokušaje isključivo analiziram iz negativnog registra - onog u kojem je borba za javni prostor osuđena na propast, a njeni akteri gotovo uvek podvrgnuti nekoj vrsti instrumentalizacije. Ali, u stvarnosti aktivnost KC PuNKt u jednom mrtvom gradu, gde gomila mla-

dih ljudi nema posao, pokreće pojedince i daje im razlog i prostor da urade nešto dobro, zanimljivo, drugačije ili samo zabavno. U pitanju je po svemu sudeći dobronamerna grupa odraslih ljudi, koja će već sama oceniti na šta pristaje, a na šta ne. Rezultati koje su ostvarili za manje od pola godine za organizaciju tog obima, u uslovima gde nezavisna scena niti je prepoznata, niti podržana, u potpunosti premašuju očekivanja, a ogromna količina entuzijazma i energije koju su pokazali nešto je na šta se samo može ugledati.

Nije sve tako crno, Sandra. Iskuliraj.

FUSNOTE

- 1 -

Portal Bankar.me:

www.bankar.me/2015/08/25/prosjecna-plata-u-julu-476-aura/, 7. septembar 2015;

- 2 -

Inovativno preduzetnički centar Tehnopolis – impulsni centar za umrežavanje investitora i nauke, podršku startupovima i promociji MS preduzetništva. Podrška: Ministarstvo nauke, Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, Investiciono-razvojni fond i Opština Nikšić. Vlada Crne Gore je za ovu godinu kapitalnim budžetom za gradnju Tehnopolisa izdvojila oko milion evra, dok je ostatak potrebnih sredstava planiran budžetom za 2016. Objekat bi trebalo da bude završen do aprila sledeće godine.

KO SVE ČINI KC PUNKT?

Boško Milović
(Izvršni direktor, socijalni radnik)

Miloš Gezović
(Predsjednik Upravnog odbora, privatnik)

Zdravko Delibašić Beli
(Umjetnički direktor, grafički dizajner i saradnik
u nastavi na Fakultetu likovnih umjetnosti)

Đorđije Brkuljan
(član UO, diplomata)

Milivoje Krivokapić
(član UO, pravnik)

Miljana Peković
(članica Izvršnog odbora, novinarka)

Milena Gezović
(članica Izvršnog odbora i PR, diplomatkinja)

Đurica Peković
(ekonomista)

Pored ovog operativnog tima, skupština Kulturnog centra PUNKT sačinjena je od dvadesetak članova različitih profila koji rado pomažu u radu, među kojima i tim umetnika poput Marije Vemić, Davida Delibašića, Marka Petrovića Njegoša, Nikole Simanića i Petra Babića, kao i grupa volontera.

ZAŠTO CIVILNI SEKTOR U KULTURI?

TEKST

Goran Tomka

.....

FOTOGRAFIJE

KCNS

U protekle dve decenije, civilni sektor u kulturi pokazao se kao plodno polje kulturne produkcije i političkog aktivizma. Mnoge nepopularne teme i procesi, kao što je interkulturni dijalog, upravo su pokretani najpre od organizacija civilnog društva. One su isto tako ukazivale i na značaj javnog prostora i na njegovu zloupotrebu, kao i na eksploataciju drugih javnih resursa. Istovremeno, upravo su akteri sa nezavisne kulturne scene imali ključnu ulogu kada je u pitanju međunarodna saradnja, korišćenje pristupnih fondova i učešće u internacionalnim programima i mrežama. Sektor kao celina, uspeo je da značajno obogati kulturnu ponudu, a nekadašnja mala umetnička udruženja danas su važni centri kulturne produkcije.¹

Međutim, u ovom tekstu bih usmerio pažnju na još jedan argument u prilog razvoju civilnih organizacija u kulturi, koji nije prevashodno usmeren na produkcione kapacitete ovih organizacija, već na njihovu ulogu u postojećem polju društvenih odnosa u Srbiji. Kao ilustracija, poslužiće višegodišnji proces kandidature Novog Sada za Evropsku prestonicu kulture koji je nedavno završen. Nakon analize ovog procesa, a imajući sve vreme u vidu upravo značaj uključivanja i isključivanja civilnog sektora, pokušaću da zaključke generalizujem i podsetim na neke stare argumente koji nam, čini mi se, ponovo postaju potrebni.

NOVI SAD 2021

Skupština Novog Sada je 24. juna 2011. godine donela odluku o započinjanju procesa kandidature tog grada za Evropsku prestonicu kulture (EPK). Sledeći slične inicijative u Zrenjaninu i Beogradu, Uprava Novog Sada nastojala je da se uključi u trku za „prestižnu titulu“, kao što će se videti kasnije, bez naročite ideje šta bi to moglo ili trebalo da donese (ili odnese) gradu. Istovremeno, istorija EPK je i sama zanimljiva. Od elitne umetničke smotre u formi „kulturne olimpijade“ 80-ih, preko projekata „urbane regeneracije“ 90-ih i 2000-ih, do razvoja „kreativnih gradova“ u okviru Agencije Evropa 2020, program EPK je značajno menjao svoj fokus. Ipak, imajući u vidu značajnu autonomiju predlagача (gradova), te veličinu projekta i relativno široko postavljene smernice za učešće, moglo bi se reći da je proces apliciranja jednog grada za EPK svojevrsna *tabula rasa* na kojoj se susreću različite koncepcije kulturnog, društvenog i ekonomskog razvoja. Put koji će jedan grad odabrati, osim uticaja spolja, određen je pre svega odnosima moći unutar polja kulturne produkcije i odnosima sa drugim poljima, pre svega ekonomskim i političkim.

Tako posmatrano, aplikacija Novog Sada, mogla se baviti gotovo neograničenim brojem tema i problema, a vrlo nasumična lista istih mogla bi da sadrži: nedostatak prostora za rad umetnika, razvoj IT industrije, interkulturni dijalog, decentralizacija kulturne produkcije, nizak nivo kulturne participacije mladih, razvoj kulturnog turizma, podrška amaterskom stvaralaštvu, inkluzija marginalizovanih grupa i druge. Svaka od ovih potencijalnih tema je, međutim, mnogo više od slova na papiru. Ona je posledica uključivanja i isključivanja aktera iz procesa odlučivanja i realizacije. Sa jedne strane, svaka tema zahteva uključivanje aktera koji bi je zastupali i zagovarali u toku samog procesa aplikacije i koji bi se tom temom sa potrebnim nivoom kompetentnosti mogli baviti nakon što grad dobije titulu i prateća sredstva. Tako, uključivanje projekata sa određenim temama posledica je najmanje dva faktora: (1) otvorenosti procedura za odlučivanje za učešće različitih-aktera i (2) postojanja aktera koji poseduju potrebne resurse za realizaciju programa i volju da u programu učestvuju. Sa druge strane, postojeći akteri i teme isključuju se kroz zatvaranje procesa

odlučivanja i upotrebu različitih simboličkih i finansijskih instrumenata. U nastavku ću probati da skiciram nekoliko ključnih procesa uključivanja/isključivanja koji su se odigrali u slučaju Novog Sada.

U okviru smernica za gradove kandidate, jedan od prioriteta predstavlja učešće građana u odlučivanju. Međutim, u većini prestonica kulture učešće građana je u najboljem slučaju neostvarivi ideal - građane koji nisu članovi udruženja i institucija, a pogotovo one koji se nalaze na marginalizovanim pozicijama, najlakše je isključiti. Ipak, brojni gradovi na različite načine pokušavaju da uključe građane koji nisu deo kulturne scene kao aktere - od diskusija, tribina i javnih događaja, preko građanskih panela i odbora, do konkursa i otvorenih poziva. U slučaju Novog Sada, njihovo učešće je od početka bilo površno i očekivano kratkotrajno. U okviru akcije „Moj kraj”, građani su pisali svoje ideje i želje na table velikog formata, a na poleđini računa objedinjene naplate komunalnih usluga Novosađani su pozivani da svoje ideje šalju na adresu Organizacionog odbora sloganom: „Budimo svi deo tima za Evropsku prestonicu kulture”. Međutim, table su završile u nepoznatom podrumu bez ikakvog dokumentovanja onoga što je napisano, a pisma građana - ukoliko su postojala, nikada se nisu našla na stolu prilikom odlučivanja o programu.²

Druga grupa koja bi trebalo da predstavlja temelj projekta EPK su umetnici i kulturni stvaraoci u gradu. Njihovo isključivanje odigralo se kroz simbolički učinkovit akt zabrane izlaganja diplomskog rada studentkinje Akademije umetnosti od strane predsednika Organizacionog odbora, ujedno i direktora Kulturnog centra u toku 2013. godine. Iz protesta, veliki broj mladih umetnika (najpre onih koji je trebalo da izlažu) bojkotovao je rad čitave institucije. Posledično, gotovo čitav civilni sektor u kulturi, istaknuti umetnici, profesori sa lokalnih umetničkih škola i akademija i kulturni radnici priključili su se većinski bojkotu institucije, kao i čitavog projekta Evropske prestonice kulture, koji je doživljen kao izborni plen dodeljen stranci Treća Srbija nakon lokalnih izbora 2012. godine.³

Javne institucije kulture, koje u organizacionom smislu uvek nose najveći teret i odgovornost projekta EPK, učestvovala su u radnim grupama, slale su svoje pred-

stavnike u Organizacioni odbor i Programski savet. Međutim, njihov doprinos svodio se uglavnom na pokušaje rešavanja sopstvenih nagomilanih infrastrukturnih problema. Utoliko njihova uključenost nije reprezentovala raznolike interese građana, već pre lične i grupne interese zaposlenih u instituciji, te kao takva nije mogla da nadomesti isključivanje prethodno navedenih grupa.

U poslednjoj pripremnoj godini, 2015, na istaknutim mestima u Organizacionom odboru i radnim telima za pripremu, našli su se predstavnici i zagovornici „kreativnih industrija” i industrija zabave. Konferencija koja je trebalo da označi finalni deo pripreme, nosila je naziv „Kreativna ekonomija i razvoj 2021”, a na njoj su se pred malobrojnom publikom predstavile uspešne kompanije iz oblasti IT-a i drugi *start-up*-i. U poslednjim mesecima pripreme na čelo Organizacionog odbora postavljen je nekadašnji PR menadžer festivala EXIT, sadašnji predsednik Upravnog odbora Fondacije Exit, koji je ujedno i vođa projekata kandidature Novog Sada za Omladinsku prestonicu Evrope 2018. godine i autor marketinške kampanje za novosadski EPK „Kult-tura”. Istovremeno, raznolikost argumenata za apliciranje za prestonicu kulture sveo se na ekonomsku i marketinšku argumentaciju (veliki broj turista, nova radna mesta, priliv investicija, re-brandiranje grada...).

Dakle, nakon četiri godine i oko pola miliona evra⁴ utrošenih javnih sredstava, stavovi građana i otvorena debata o projektu od važnosti za čitav grad, gotovo potpuno su nestali sa scene. Ukoliko je suditi prema aplikaciji koja je 22. oktobra 2015. poslata u Brisel,⁵ organizacioni tim predvideo je vrlo eklektičan miks različitih vedrih i kreativnih programa pod naslovima kao što su „Bastion kreativnosti”, „*Youth Creative Polis*”, „Dunavski bluz” i slično. Nakon detaljnijeg čitanja, dve stvari se izdvajaju kao naročito problematične. Prva je indikativan predlog finansijske konstrukcije u okviru koje više od 8 miliona evra, koji čine gotovo 83% sredstava za projekat, treba da bude obezbeđeno iz privatnog sektora, koji će se izgleda naprasno zainteresovati za umetnost, kulturnu participaciju građana, decentralizaciju kulture, kulturna prava mladih i njihovo stvaralaštvo (poređenja radi, Matera 14%, Ravenna 20%, Valeta 20%, Plzen 11%, Plovdiv 9,5%...). Dru-

ga se odnosi na već notornu spretnost autora ovakvih aplikacija (generalno širom Evrope) da izbegnu da se bave problematičnim aspektima kulturnog života (i života u gradu uopšte) i da nude vedre i vesele smotre i prikaze zauzvrat. Otuda, važne teme za grad kao što su: povećana agresija, netrpeljivost i smanjena bezbednost u javnom prostoru; vršnjačko nasilje; podeljenost stanovništva na starosedeoce i dođoše, manjine i većine, seljake i urbane; isključenost mnogobrojnih grupa građana i fizička i simbolička centralizacija kulture; zapuštenost i propadanje objekata graditeljskog nasleđa; nedostatak strateškog planiranja, participativnosti i transparentnost u odlučivanju i evaluaciji projekata koji dobijaju javna sredstva; sporna upotreba javnih površina i dobara, zagađenje i nizak nivo ekološke svesti, kao i razne druge teme od značaja za građane moraće da sačekaju neku drugu šansu.

KOGA JE BRIGA ZA GRAĐANE?

Proces istiskivanja građana iz procesa odlučivanja u oblasti kulture, koji sam skicirao u prethodnim redovima, zapravo je vrlo ustaljena praksa na raznim nivoima odlučivanja, ne samo kod nas, nego u gotovo svim poznatim sistemima kulturne politike. Zato ću se u narednoj vrlo svedenoj diskusiji baviti analizom nekoicine mogućih načina ostvarivanja prava na kulturu u našoj zemlji. Prvi je da građani direktno na izborima ili referendumu donose odluke o kulturnoj politici. Iako se ovome ima šta zameriti, zanimljivo je primetiti da građani zapravo ni na jednim od poslednjih izbora nisu odlučivali o kulturnoj politici. Ona je uvek dolazila kao nekakav priključak na ostale „važnije” političke teme, a kulturna politika je vođena na bazi nejasnih pravila i smernica i ustaljenih praksi, koje otvaraju prostor za sumnju u razloge vođenja baš takvih politika.

Učešće građana u kontroli vlasti i u procesima javnih konsultacija između izbora, kao još jedna teorijska mogućnost, dalo je do sada još manje rezultata. Skorašnja debata o Zakonu o kulturi bolno je podsećanje koliko je ključni legislativni akt i sve ono što on definiše daleko od građana. Ovo je velika tema za koju ovde nema mesta, ali uporedimo samo primera radi intenzitet i brojnost rasprava koje su okružile skorašnje izmene Porodičnog zakona. Međutim, nedostatak javne de-

bate o Zakonu o kulturi, ali i protesta povodom tog nedostatka, ukazuje zapravo na to koliko je prihvaćeno mišljenje da građani nemaju šta da ponude u procesu promišljanja kulturnog razvoja („a i šta ima da se pitaju kad su nekulturni”).

Izborima legitimisani predstavnici državne uprave – ministarstvo, sekretarijat, kancelarije – logičan je sledeći izbor. Po već pominjanom Zakonu, uprava je tu da štiti pravo svih građana na kulturu i obezbedi takvo funkcionisanje sistema kulturne produkcije da se aktuelne kulturne potrebe građana zadovoljavaju i nove razvijaju. Međutim, iskustvo pokazuje da su mnoge uprave, a Ministarstvo nam ovde može poslužiti kao primer, najpre usmerene na ostvarenje ličnih i partijskih interesa aktuelnih čelnika i njihovog kruga saradnika. Već poslovični nedostatak sluha rukovodilaca Ministarstva kulture (kao i većine gradskih uprava za kulturu) za znanja, stavove i probleme resora kulture, a još više za potrebe građana, vidi se u potpunom ignorisanju procesa strateškog planiranja i participativnog odlučivanja, na koji se, iako je zakonska obaveza, odmahuje rukom kao da je obična besmislica. Državna uprava, dakle, definitivno nije ta koja štiti interese građana, već pre svega interese vladajuće političke garniture.

Da li pozorišta, muzeji, galerije, arhivi, koncertne dvorane i biblioteke, čiji je osnivač država, mogu da ponude mehanizme i prostore za ostvarivanje prava na kulturu građana? Na žalost, *jako retko, jako malo broju građana*. Javne institucije kulture, zagleđane u sopstveno dvorište, sa privremenim i neretko nestručnim upravama, te još manje zainteresovanim i stručnim upravnim odborima (koji su teorijski gledano predstavnici predstavnika građana, mada ovako sročeno deluje gotovo komično), davno su izgubile bilo kakav demokratski legitimitet. Nije značajno drugačije ni u zemljama u našem okruženju, pa ni u onima na koje se često ugledamo. Ipak, rad sa publikom je prethodnih dvadesetak godina postao važan fokus javnih institucija (tamo gde nije bio od samog početka), koje se trude da ponude nedelje ili dane zajednice (tipa *Community Friday*), volonterske programe za osobe treće dobi, školske programe za decu i slično. Naravno, jedan broj institucija kod nas sprovodi ovakve akcije i uključuje građane u procese produk-

cije i prikupljanja građe (Narodni muzej u Kikindi ili Muzej na otvorenom Sirogojno), procese odlučivanja (Kolarac⁶), uvodi popularne školske i edukativne programe (Muzej istorije Jugoslavije, Biblioteka u Šapcu) i slično. Međutim, sistem uključivanja građana isključivo zavisi od lične i profesionalne odgovornosti i senzibiliteta kustosa, reditelja, pedagoga, direktora i producenata. Oni sami odlučuju da li će i na koji način uključiti građane, a kada te inicijative nema, građani postaju tuđa briga.

Pogledajmo slučaj privatnog sektora. U tržišno-(neo) liberalnim sistemima, kao na primer u SAD, upravo se privatnim organizacijama prepušta briga o kulturnom stvaralaštvu i kulturnim potrebama građana, koji ih ostvaruju kao potrošači na tržištu. Iako je tržišni mehanizam po samom uređenju diskriminatorski - jer isključuje siromašniji deo stanovništva, kao i malobrojne grupe za koje nije isplativo kreirati ponudu - deo populacije koji može da priušti kulturnu potrošnju i koji pronalazi sadržaje za svoj ukus je kroz ovakav mehanizam ipak uključen. Klasični primeri osluškivanja potreba građana su marketinška istraživanja i odnosi sa potrošačima, ali klubovi prijatelja, malih donatora i drugo. Ovakav sistem se, međutim, nikada nije razvio kod nas. Generalno, privatni sektor u kulturi koji nije zavisn od države i koji se finansira dominantno od potrošača, kojima onda mora da se prilagođava, kod nas zapravo ne postoji. Retke grane kulturne produkcije koje su dominantno okrenute tržištu su novokomponovana narodna muzika⁷ (koja iako je izgrađena uz državnu pomoć devedesetih,⁸ danas je u mnogome nezavisna od države) i agencije koje organizuju koncerte velikih globalnih „zvezda“, kao i mali segment popularnog izdavaštva. Drugi sadržaji koji slove kao uspešni primeri tržišnog funkcionisanja, poput festivala Egzit ili Nišvil, zapravo su značajno dotirani od države ili stranih donatora, te je briga za potrošače sekundarna. Upravo se kod festivala može primetiti da postoji težnja da se građani zamene turistima, što još jednom ukazuje ne samo na profitnu usmerenost organizatora i sponzora, već i na nedostatak odgovornosti za izgradnju i održavanje trajnijih odnosa sa potrošačima, koji bi bili u stanju da procenjuju dugoročnije efekte ovakvih događaja na lokalnu kulturu, ekonomiju i prirodno okruženje.

CIVILNI SEKTOR U KULTURI KAO PROZOR ZA UČEŠĆE GRAĐANA

Da li je civilni sektor u kulturi u našoj zemlji spremniji da zastupa interese građana od javnog i privatnog? Ukoliko ostavimo po strani uobičajen argument da su civilne organizacije upravo organizacije građana, ono što smatram da najviše doprinosi pozitivnom odgovoru na pitanje jesu ustaljene prakse ovih organizacija. Naime, u poređenju sa drugim akterima, one su pre svega osjetljivije na različita društvena kretanja, usmerenije na grupe građana koje su marginalizovane i fleksibilnije u svom delovanju. Participativni mehanizmi koje mnoge organizacije civilnog društva razvijaju čine ih relativno pristupačnim i otvorenim za pitanja od značaja za građane, naročito one koji pripadaju marginalizovanim i slabije zastupljenim grupama. Istovremeno, kapaciteti za zagovaranje i aktivizam koje su vremenom gradile mogu da se stave u službu građana koji pojedinačno nemaju nikakav uticaj na kontekst u kojem žive.

Ovo, naravno, ne znači da druge kanale za uključivanje građana koje sam pominjao treba odbaciti, niti treba zaboraviti bilo čiju odgovornost za upotrebu javnih resursa. U idealnom društvu građanima bi na raspolaganju bio čitav niz institucija i organizacija koje nude prostor za učešće u javnom kulturnom životu – od manjih, alternativnijih kulturnih organizacija do velikih javnih institucija i odgovornih privatnih kompanija. Međutim, u aktuelnoj situaciji, kao što sam nastojao da prikažem u kratkoj analizi sa početka, ukoliko uzmemo u obzir sadašnje odnose moći i raspoložive resurse, civilni sektor u kulturi predstavlja najsnažniju branu potpunoj privatizaciji društva od strane partijskih i profitno orijentisanih krugova. Za sektor koji je takođe opterećen egzistencijalnim pitanjima u okvirima prekarnih uslova rada, to ujedno znači (pre)veliku odgovornost. Ipak, u mnogim situacijama, organizacije civilnog društva su jedine koje su istovremeno i zainteresovane i u mogućnosti da zastupaju raznolike interese građana, što bi trebalo da bude vrlo jasan argument za njihovu podršku u društvu koje sebe nastoji da nazove demokratskim.

FUSNOTE

- 1 -

Uostalom, kako nas Marijana Cvetković podseća u prethodnom broju Maneka, dugoročno gledano, građanske inicijative su temelj našeg čitavog kulturnog sistema.

- 2 -

Napomena: u kratkom periodu u toku prve polovine 2014. godine učestvovao sam u timu koji je dobio zadatak da sabere zaključke radnih grupa (i izgubljenih doprinosa građana) i sastavi prvi nacrt predloga kandidature zajedno sa Natali Beljanski i Darkom Polićem. Sačinjen predlog predat je Organizacionom odboru, ali nikada nije celovito javno objavljen, kao ni mnoge druge važne informacije o projektu. Nakon toga, ovaj tim je odbio dalje učešće u projektu.

- 3 -

Odmah nakon izbora, članica gradskog veća zadužena za kulturu dolazila je iz iste stranke, da bi je naknadno zamenio predstavnik Napredne stranke.

- 4 -

Ovo je jedno od najboljih pitanja u čitavom procesu, jer tačna informacija o utrošenim sredstvima, uprkos navodnoj transparentnosti i zahtevima medija, nije nikada objavljena. Nezvanično se pominju godišnji budžeti od 10 do 20 miliona dinara u protekle četiri godine. Poređenja radi, Evropska komisija dodeljuje prestonicama kulture nagradu Melina Merkuri čiji novčani deo iznosi 1,5 miliona evra. Za sve to vreme, članovi Organizacionog odbora i Programskog saveta retko su ili nikada izlazili u javnost.

- 5 -

Dokument dostupan na stranici: www.novisad2021.rs

- 6 -

Za izazove uključivanja mladih u programski savet Kolarčeve zadužbine pogledajte projekat Taking over.

- 7 -

Više u: Cvetičanin, P. (2014). Polje kulturne produkcije u Srbiji. Časopis za kulturu nevladinih organizacija Vojvodine „Most“, 2, str. 15–56.

- 8 -

Više u: Dragičević-Šešić, M. (1994). Neo-folk kultura: publika i njene zvezde. Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.

ZAVISNA

NEZAVISNA

KULTURA

Hrvatska

Nezavisna kulturna scena u Hrvatskoj danas je zaokupljena stvaranjem novih tipova ustanova, ali taj proces ide jako sporo.

Stanje u kulturi u Hrvatskoj početkom trećeg milijena možemo vidjeti kao period kada su u kulturi ključni postali pojmovi Europa i razvoj. Razvojni projekti odnose se kako na ekonomski tako i na socijalni razvoj, a osobito je značajna njihova europska dimenzija, tj. prilagodba naših lokalnih uvjeta onima koji su već razvijeni u Europskoj uniji. S obzirom na ovaj razvoj promijenili su se i akteri i ciljevi te su u fokus došli programi i projekti koji u sebi nose razvojnu dimenziju, koji otkrivaju gospodarske potencijale društva ili zajednice, koji su usmjereni k razvoju kulturnog turizma i kreativnih industrija, te projekti koji imaju socijalnu dimenziju i povezuju marginalne grupe, etničke manjine, mlade ili stare, itd.

Ova situacija, u kojoj se zahtjeva da kulturni ili umjetnički projekti budu u funkciji ovih pojmova, bolje rečeno prioriteta u kulturnoj politici, ima dva efekta. Prvi se donosi na činjenicu da se od svih aktera, osobito onih neinstitucionalnih, zahtjeva prilagođavanje ovim prioritetima. Na nezavisnoj sceni zbog toga su razvijene različite taktike prilagođavanja, ali i kamuflaže, kako bi se ono što se i inače događa na ovoj sceni pri-

kazalo kao socijalni ili razvojni projekt. Drugi efekt je prebacivanje rasprava o umjetnosti i kulturi s područja estetike na područje onoga u čijoj je funkciji ta estetika – na socijalno i razvojno polje. To zapravo znači da se i valorizacija umjetničkih projekata odvija iz šire socijalne perspektive. Nezavisna kulturna scena u Hrvatskoj je u devedestima i nastala kao dio šireg socio-političkog aktivizma koji se razvijao nasuprot dominantnoj nacionalističkoj paradigmi. Zbog toga su programi koji povezuju socijalni i kulturni razvoj prirodno stanište za razvoj nezavisne kulture. Neke od tema koja su važne za ukupan društveni razvoj i otvorile su organizacije nezavisne kulture ili su pak ključni akteri u tim područjima djelovanja. S druge strane, kulturno poduzetništvo i kreativne industrije su paradigma koja je po svojim vrijednostima suprotna vrijednostima razvijenim na nezavisnoj kulturnoj sceni.

Djelovanje organizacija koje pripadaju području nezavisne kulture u Hrvatskoj danas nije određeno samo njihovim odgovorom na prioritete kulturne politike nego prvenstveno njihovim htijenjem da stabiliziraju svoje djelovanje unutar šireg društvenog konteksta.

Čini se da ta želja da se stabilizira pozicija nezavisne kulture unutar društvenog sustava predstavlja određeni pomak u odnosu na prethodne strategije koje su se bavile prvenstveno pozicioniranjem nezavisne kulture unutar kulturnog sustava. Nezavisna kultura do sredine 2000-tih prvenstveno se određivala u odnosu na kulturni sektor odnosno kulturne institucije koje čine golemu većinu tog sektora. Tako se nezavisna kultura predstavljala usklađena sa suvremenim trendovima u umjetnosti, međunarodno mobilnija i povezanija, fleksibilnija i kvalitetnija u smislu upravljanja svim resursima, itd. Dakle, ključna argumentacija se razvijala iz samog diskursa kulturne politike, a motivacija za djelovanje pronalazila se u naivnom vjerovanju da će samo dokazivanje kako organizacije nezavisne kulture odgovaraju na prioritete te politike stabilizirati prostor njihovog djelovanja. Kao i mnogo puta do sada pokazalo se da "pravednici" nemaju osigurano mjesto u raju. No, ubrzo će akteri nezavisne kulture početi djelovati, a kasnije i argumentirati svoje postojanje, u širem društvenom prostoru, prvenstveno kroz otpor prema brutalnom otimanju javnog prostora. Pokazalo se da je uključivanje u procese od šireg društvenog interesa zapravo otvorilo prostor za nezavisnu scenu unutar kulturnog polja. Ta postignuća vidljiva su u osnivanju Zaklade Kulturalnoga, koja razvija programe koji dodatno doprinose stabilizaciji i razvoju nezavisne kulturne scene, ali i u osnivanju Pogona, novog tipa kulturne institucije u Zagrebu, koji počiva na civilno-javnom partnerstvu i drukčijem odnosu prema resursima kojima upravlja.

Stabilizaciju područja djelovanja nezavisne kulture na nacionalnom nivou nisu pratile lokalne, gradske uprave. Usljed krize u svim gradovima znatno su smanjeni budžeti za kulturu, a najveći gubitnici u tim rezovima bile su organizacije nezavisne kulture, kojima je smanjeno, a nerijetko i potpuno ukinuto financiranje. Zaklada Kulturalnoga, kao novi izvor sredstava, na-prosto raspolaže premalim sredstvima da bi zakrpala sve rupe u gradskim proračunima, a osim toga radi se o sredstvima koji imaju drugu namjenu. Naime, Kulturalnoga ne financira programe nego strukture, umrežavanja, istraživanja. Gradovi i Ministarstvo kulture su glavni izvori financiranja samih programa, a ta su sredstva na gradskim razinama bitno smanjena, a do smanjenja je, iako ne tako dramatičnog, došlo i u

Ministarstvu. To je dovelo do čudne situacije u kojoj su programska sredstva smanjena, a povećana ili tek uvedena sredstva za druge tipove djelovanja. Zbog toga je u mnogim gradovima i došlo do razvoja različitih platformi, koalicija i mreža koje se bave pitanjima lokalnih politika, odnosom prema javnom prostoru i zagovaranju novih oblika suradnji između gradova i organizacija nezavisne kulture. Iako ove inicijative uglavnom imaju lokalni doseg, one su međusobno povezane, potiču se i surađuju. Postoji nekoliko različitih platformi kroz koje kruže informacije o njihovom djelovanju, od kojih je i dalje najvažnija Clubtura, ali nije više jedina. One su i omogućile kvalitetno upoznavanje s modelom Pogona i prijenosom znanja i iskustva vezanih uz Pogon.

Pogon je danas orijentir procesima koji se zbivaju u više hrvatskih gradova, Puli, Rijeci, Karlovcu, Splitu, Dubrovniku, ali i nekim manjim sredinama. Akteri nezavisne kulturne scene prepoznali su Pogon kao model koji uspješno odgovara na njihove potrebe. Tu je određeni gradski resurs dan na upravljanje mješovitoj ustanovi, u kojoj upravljačke funkcije dijele gradska uprava i organizacije nezavisne kulturne scene okupljene u mrežu ili platformu koja ima pravni subjektivitet. Takve mreže osnovane su nekoliko gradova i one trenutno provode procese zagovaranja za osnivanje ustanove koja bi imala funkcije i upravljačku strukturu sličnu Pogonu.

Nezavisna kulturna scena u Hrvatskoj danas je zaokupljena stvaranjem novih tipova ustanova, ali taj proces ide jako sporo. Zakonski okvir postoji, što dokazuje i postojanje Pogona, ali ne predstavlja pravilo nego iznimku. Administrativni aparat voli pravilnosti i uglavnom odbija one opcije koje prekidaju rutinu. A osim toga, tu se radi o prostoru. Naime, prostorna politika u Hrvatskoj nije samo simptom neke bolesti, to je, na neki način, bolest sama, maliciozni virus raširen društvenom mrežom. Njoj se društvo prilagođava i razvija patogene oblike djelovanja u vidu stvaranja normi i protokola, koje pojedici dodatno obogaćuju i unapređuju u praksi, a sve zajedno djeluje razorno po društvo u cjelini. Kod ove bolesti je polimorfan, mijenja svoj oblik djelovanja ovisno o strukturi u koju se gnjezdi, ali zadržava istu logiku, koja otprilike glasi, ako se nešto gradi, onda je to prilika za otimanje. U slučaju

civilno-javnog partnerstva prilika za otimanje se znatno smanjuje, previše je uključenih aktera i mogućnosti njihove kontrole su minimalizirane. Osim toga, ako se takav tip upravljanja i gradnje prostora uspostavi kao pravilo, moguće je da će se raširiti i u druge prostore društvenosti, što bi dovelo do pravih problema za političke elite.

Same programske aktivnosti prate ova zbivanja. Čitav je niz umjetničkih radova, događaja, festivala, konferencija koje se bave ovim pitanjima. Ona se proširuju na teme stanovanja, susjedstva, društvene odgovornosti, socijalnog poduzetništva, itd. Naravno, to nije jedino što proizvodi nezavisna kulturna scena, pristune su i druge teme. Ono što je vidljivije i kvalitetnije često je vezano uz međunarodne suradnje koje su uglavnom i financirane iz međunarodnih izvora, od kojih je daleko najvažnija Europska komisija. Koncentracija resursa u Zagrebu čini svoje, tako da ostatak države u usporedbi sa Zagrebom zaista djeluje provincijalno uz povremene bljeskove. Opet i more ima svoje draži tako da uz obalu nije sve tako tužno, osobito u pred i post sezoni.

Za nezavisnu kulturnu scenu važna je još jedna paradigma, ona u kojoj kulturni turizam i kreativne industrije imaju središnju ulogu. Naravno, radi se o ekonomiziranom pogledu na svijet koji u svakoj ljudskoj djelatnosti traži prisvajanje, zarađivanje. Kultura ovdje treba pridonjeti produžetku sezone, komercijalizaciji odnosa, stvaranju dodane vrijednosti kroz dizajn i sl. Kako je turizam jedino što realno postoji kao relevantna gospodarska grana fokus je na povezivanju turizma i kulture. Tu je na djelu uglavnom kolonizacija od strane britanske, belgijske, njemačke, pa i američke festivalske industrije koja organizira niz festivala od "spring breaka" do jeseni, a gdje lokalne organizacije, često i one iz područja nezavisne kulture, pružaju neophodne lokalne usluge. Neke od ovih organizacija uspjevaju otvoriti prostor i za domaće izvođače, pa i lansirati karijere za nekih od njih u inozemstvu, ali u većini slučajeva ne radi se o partnerstvu nego o servisu. Ne radi se samo o muzičkim festivalima nego i filmskim produkcijama, a poseban fenomen je serija *Game of Thrones*, kojoj je u Dubrovniku posvećen i muzej. Pristunost kulturne industrije fasciniralo je priobalnu politiku i učinilo dugogodišnji rad lokalnih

organizacija na muzičkim događajima potpuno nerelevantnim. Ovdje zaista svjedočimo snazi globalne kulturne industrije koja potvrđuje tezu da je tržišna pozicija uglavnom određena kapitalom kojim netko raspolaže. Takvoj sili organizacije nezavisne kulture zaista teško mogu parirati. Stoga je njihova orijentacija ka društvenom razvoju zaista najbolji mogući izbor.

Nezavisna kultura u Hrvatskoj je kritična prema vrijednostima neoliberalizma i kapitalizma, ona kritički revalorizira nedavnu prošlost i otvorena je za različite tipove kolaboracije, u organizacijskom i u estetskom smislu postigla je da nakon devedesetih možemo ponovo govoriti o postojanju umjetničke scene. No, ono što uvijek lebdi nad nama, koji tu djelujemo, je pitanje, nije li naš rad, koliko god bio kritički u svojim manifestacijama, zapravo u funkciji održanja sustava prema kojemu je kritika usmjerena.

DVORIŠTE KAKVO JESTE

O dijaloškoj platformi
Sređivanje dvorišta

TEKST

Sandra Stojanović

.....

FOTOGRAFIJE

Boba Mirjana Stojadinović

Dijaloška platforma Sređivanje dvorišta pokrenuta je usled potrebe Asocijacije Nezavisna kulturna scena Srbije (NKSS) da ostvari **prostor za razgovor i podelu stavova** po pitanju, prvenstveno, položaja nezavisne scene u kontekstu širih društvenih odnosa. Naime, Asocijacija broji skoro stotinak članica, drastično različitih samoorganizovanih inicijativa širom Srbije, i susreće se sa posebnim izazovom: kako konzistentno delovati i biti relevantan igrač u kulturnom i političkom domenu, a da se pritom pomire i prevaziđu pojedinačne pozicije i individualni stavovi članica Asocijacije, tačnije - kako identifikovati polje u kome su članice voljne da učine kompromise zarad jedne šire društveno osvešćene strategije i dugoročnih ciljeva, a da pritom to ne znači brisanje raznovrsnosti pozicija i neophodnog političkog pluralizma u okviru same Asocijacije.

Ova pretenzija često deluje gotovo nemoguće, na prvom mestu zbog toga što same članice i pojedinci u okviru njih nisu imali prilike da osveste teme u kojima se njihovi interesi ukrštaju. Ukoliko se izuzmu godišnje skupštine Asocijacije NKSS, gotovo da nije bilo događaja koji bi okupio sve ili barem većinu članica i omogućio im da oglašavaju svoje stavove. Sa tom svešću je na prethodnoj skupštini Asocijacije, na inicijativu Irene Ristić (članica *Hop.la!*), usvojen predlog za pokretanje Sređivanja dvorišta, koji realizuje tada oformljena radna grupa Asocijacije. Format razgovora se menjao u zavisnosti od tematskih i funkcionalnih zahteva: od diskusionog, tribinskog, preko performativnog, izlagačkog do oglednog tipa; bio je otvoren ili zatvoren za javnost – po izboru prethodno odabranog moderatora. Od decembra 2014. godine do sada, ova dijaloška platforma ukupno pet puta je predstavljala retko i preko potrebno mesto za razgovor o pitanjima koje se tiču sastava, položaja i ciljeva nezavisne scene (odnosno Asocijacije).

PRVI RAZGOVOR – Ko je nezavisan?

Moderatorica:

Irena Ristić (članica Hop.la!)

Seriya razgovora započeta je krajem 2014. godine u Zemunskom malom umetničkom centru (ZMUC) dijalogom „Šta je nezavisno u nezavisnoj kulturi?“, posvećenom razmatranju značenja pojma *nezavisnosti*. Kroz ovaj razgovor dominirale su teme poput **ograničenja, odnosno sloboda u delovanju aktera nezavisne kulturne scene** u odnosu na državne organe, donatore, tržište i druge faktore koji utiču na njihov rad, a provuklo se i pitanje (**klasnih**) **razlika i, samim tim, drugačijih potreba i interesa aktera nezavisne scene.**

DRUGI RAZGOVOR – Realnost i očekivanja od državnih organa

Moderatorica:

Mirjana Boba Stojadinović (članica organizacije Frekvencija)

Razgovor namenjen isključivo članicama Asocijacije sa fokusom na očekivanjima prema i od državnih organa, održan je u KC Oktobar u januaru ove godine. U

okviru velikog broja tema, posebno je upečatljiv bio deterministički odnos prema perspektivi nezavisnih napora. Naime, u određenim trenucima dominirale su pomirljive i demoralisuće simplifikacije razloga za nezadovoljstvo radnika u kulturi (i javnosti) i crno-bela racionalizacija situacije u kojoj se nalazi nezavisna kultura. Ova značajna diskusija bi se mogla označiti kao **refleksija nad sopstvenom ulogom u sistemu društvenih odnosa**.

TREĆI RAZGOVOR – Magacin 2.0

Moderatorka:

Irena Ristić (članica Hop.la!)

U jeku borbe za prostor Magacina, organizovan je i razgovor u okviru Sređivanja dvorišta upravo u tom prostoru. Očigledno je da je celom kampanjom bilo otvoreno pitanje nezavisnih prostora i javnog dobra, a *slučaj Magacin* je poslužio i kao dobar povod za **problematizaciju kulturne politike u odnosu na savremenu kulturu i umetnost**. Diskusija se dotakla budućnosti i konkretnih potencijala samog prostora, te i organizacija i pojedinaca koji svoj interes vide u njemu.

ČETVRTI RAZGOVOR – Posledice ideološke (ne)transparentnosti

Moderatorka:

Sandra Stojanović (članica Hop.la!)

Četvrto Sređivanje dvorište održano je u martu 2015. u Magacinu, a tema je bila transparentnost ideološkog pozicioniranja. Ovog puta, razgovor je imao i panel, koji su činili Marko Radenković (generalni menadžer Nove iskre), Vida Knežević (istoričarka umetnosti i članica Kontekst kolektiva) i Vladimir Nikolić (umetnik i asistent na Fakultetu likovnih umetnosti u Beogradu). Naime, identifikovana je potreba da se učini korak unazad i stvari sagledaju malo šire; ni pitanje Magacina, ni pitanje nezavisnosti scene, koja su bila u fokusu u prethodnim razgovorima, ne može se dalje produbiti bez jednog opštijeg sagledavanja odnosa prema ideološkom pozicioniranju na sceni. Dakle, ovog puta fokus nisu bili ni konkretni umetnički/kulturni projekti, niti dogovor oko najpodesnijeg kursa delovanja, već šta su sve **posledice netransparentnog delovanja i u kakvom su odnosu ideološke pozicije prisutnih**.

PETI RAZGOVOR – Islednički postupak nad radnicima u kulturi

Moderator:

Marko Pejović (član grupe Hajde da...)

Peti, i za sada poslednji u nizu razgovora, održan je krajem juna u prostoru Magacina u performativnoj formi. Tri radnika/ce u kulturi su u okviru distopij-

skog isleđivanja javno odgovarali na pitanja koja su preuzeta iz profesionalnog psihološkog upitnika namenjenog instrumentalizaciji oslobađanja od devijantnog ponašanja, u ovom slučaju ponašanja *radnika u kulturi*. Ovaj „islednički postupak”, svojevrsna igra dobrovoljaca Aleksandra Grubaša (član organizacije Femiks), Mirjane Bobe Stojadinović (članice organizacije Frekvencija) i Sunčice Milosavljević (članica organizacije Bazaart) poslužio je kao alat za otvaranje drugačije perspektive prema pozicioniranju radnika u kulturi i njihovog odnosa prema onome što rade.

Kakvo mi to dvorište sređujemo?

U okviru do sada realizovanih Sređivanja dvorišta, neke od tema – poput odnosa prema tržišnoj logici i pitanja nezavisne scene kao jedinstvenog političkog subjekta, provlačile su se iz dijaloga u dijalog. Posebno je značajno to što su ovi događaji poslužili kao refleksija nepovezanosti i pojmovnih/značenjskih razmimoilaženja učesnika. Katkad je izgledalo kao da se odvija po nekoliko paralelnih razgovora.

Uprkos tome, jedna od glavnih prednosti Sređivanja dvorišta je to što polako postaje jasnije šta su stvarno (ne)mogućnosti i ograničenja sa kojima se susrećemo, ma koliko bilo frustrirajuće to što još uvek jedni druge ne možemo razumeti do kraja. Konsenzus čak i oko osnovnih stvari (npr. šta je proizvod rada radnika u kulturi) izgleda kao potpuna fikcija. Ipak, Vida Knežević (Kontekst kolektiv) je dobro sumirala potrebu za diskusijom i daljim naporom za profilisanjem pozicije Asocijacije među članicama i u odnosu na širu javnost: „Čini mi se mi svi ovde pokušavamo da delujemo politički i proaktivno u smislu da želimo da menjamo zajednicu, okolinu, društvo. Ali mislim da je tu užasno bitno menjati i boriti se protiv ideološkog učinka, narativa koji govori da je ovo situacija koja nema alternativu, koja nema drugu mogućnost, koja nema rešenje i da mi moramo jedino pod tim pravilima da se ponašamo, radimo, živimo, itd”.

Podsetimo se da je Asocijacija NKSS, kao i pokušaji organizovanja nezavisne scene pre nje - poput Druge scene, nastala iz potrebe za otporom; predstavlja (barem u teoriji) neku vrstu alternative u političkom diskursu, neprihvatanje lošeg i mogućí vid borbe za bolji položaj onih koji sebe vide kao nezavisne. Dvorište Asocijacije jeste evidentno neuređen politički prostor, donekle kontradiktoran¹ u svom dosadašnjem delovanju, ali potreba za jakom alternativom itekako i dalje postoji. Uprkos izazovima sa kojima se susrećemo, razgovorima u okviru Sređivanja dvorišta kritika i potencijalni pravci daljeg razvijanja Asocijacije postaju očigledniji i transparentiji.

Na kraju, bitno je reći da platforma Sređivanje dvorišta nije rešenje za političko profilisanje Asocijacije i poboljšanje položaja aktera nezavisne scene; ona je samo jedan od mehanizama koji može pomoći da dođe do neophodne zrelosti kako bi se načinili ozbiljniji koraci. U periodu pred nama biće zanimljivo pratiti na koji način se ova platforma razvija ili šta će se umesto nje

uspostaviti kao (auto)refleksivni postupak organizovane nezavisne scene. Jedno je izvesno: Asocijaciju NKSS, koja je u protekloj godini pokrenula značajne aktivnosti poput zauzimanja i koordinacije korišćenja prostora Magacina u Beogradu, očekuje još mnogo rada - prvenstveno na sebi.

**Više o Sređivanju dvorišta, uključujući i kompletne transkripte sa razgovora, dostupno je na blogu:
www.sredjivanjedvorista.wordpress.com.**

FUSNOTE

- 1 -

Ideja nezavisne kulture od 90-ih na ovamo zasnovana je na razdvajanju kulture od zvanične kulture koja je postojala pod okriljem države na čijem čelu je stajala Socijalistička partija Srbije (SPS). Obeležen raskid sa državom trebalo je da obeleži raskid u odnosu na državu kao političko mesto, odnosno raskid sa kulturom kao mestom države. Odvajanje od države u kulturi vodilo je samo-institucionalizovanju određenih grupa koje su se zalagale za politiku „bez države“ stvarajući na taj način prostor u kom će imati priliku da se pokažu. [Blog DeMaterijalizacija umetnosti, odlomak teksta Povratak 'nezavisnih': dematerijalizacija umetnosti. com/povratak-nezavisnih, januar 2015.]

www
.
nezavisnakultura
.
net